श्रीमद्भागवतपुराणः
The Bhāgavata Purāṇa:

Version 0.1

collated and edited
by
Jan Brzezinski

March 5, 2001

Contents

I Canto One 1

1 3

2 5

3 9

4 13

5 17

6 21

7 25

8 29

9 33

10 37

11 41

12 45

13 49

14 53

15 57

16 61

17 65

18 69

19 73

II Canto Two 77

1 79

2 83

3 87

4 89

5 91

6 95

7 99

8 107

9 111

10 115

III Canto Three 117

1 119

2 123

3 127

4 129

5 133

6 137

7 141

8 145

9 149

10 155

11 159

12 163

13	167
14	171
15	175
16	181
17	185
18	189
19	193
20	197
21	201
22	205
23	209
24	215
25	219
26	223
27	229
28	233
29	237

30 241

31 245

32 249

33 255

IV Canto Four 259

1 261

2 267

3 271

4 273

5 277

6 279

7 283

8 289

9 295

10 301

11 305

12 309

13 313

14 317

15 321

16 323

17 325

18 329

19 333

20 337

21 341

22 345

23 351

24 355

25 361

26 365

27 369

28 373

29 379

30 385

31 389

V Canto Five 393

1 395

2 399

3 403

4 405

5 407

6 411

7 413

8 415

9 419

10 423

11 427

12 429

13 431

14 433

15 437

16 439

17 443

18 447

19 451

20 455

21 459

22 461

23 463

24 465

25 469

26 471

VI Canto Six 475

1 477

2 483

3 487

4 491

5 495

6 499

7 503

8 507

9 511

10 517

11 521

12 523

13 527

14 529

15 535

16 539

17 545

18 549

19 555

Part V

Canto Five

Chapter 1

0501001 राजोवाच
05010011 प्रियव्रतो भागवतात्मारामः कथं मुने
05010012 गृहेऽरमत यन्-मूलः कर्म-बन्धः पराभवः
05010021 न नूनं मुक्त-सङ्गानां तादृशानां द्विजर्षभ
05010022 गृहेष्वभिनिवेशोऽयं पुंसां भवितुम् अर्हति
05010031 महतां खलु विप्रर्षे उत्तमश्लोक-पादयोः
05010032 छाया-निर्वृत-चित्तानां न कुटुम्बे स्पृहा-मतिः
05010041 संशयोऽयं महान् ब्रह्मन् दारागार-सुतादिषु
05010042 सक्तस्य यत् सिद्धिरभूत् कृष्णे च मतिरच्युता
0501005 श्री-शुक उवाच
05010051 बाढम् उक्तं भगवत उत्तमश्लोकस्य श्रीमच्-चरणारविन्द-मकरन्द-रस आ-
वेशित-चेतसो भागवत-परमहंस-दयित-कथां किञ्चिदन्तराय-विहतां स्वां शिवत-
मां पदवीं न प्रायेण हिन्वन्ति
05010061 यर्हि वाव ह राजन् स राज-पुत्रः प्रियव्रतः परम-भागवतो नारदस्य च-
रणोपसेवयाञ्जसावगत-परमार्थ-सतत्त्वो ब्रह्म-सत्रेण दीक्षिष्यमाणोऽवनि-तल-परि-
पालनायाम्नात-प्रवर-गुण-गणैकान्त-भाजनतया स्व-पित्रोपामन्त्रितो भगवति वा-
सुदेव एवाव्यवधान-समाधि-योगेन समावेशित-सकल-कारक-क्रिया-कलापो नै-
वाभ्यनन्दद्यद्यपि तदप्रत्याम्नातव्यं तद्-अधिकरण आत्मनोऽन्यस्मादसतोऽपि परा-
भवम् अन्वीक्षमाणः
05010071 अथ ह भगवान् आदि-देव एतस्य गुण-विसर्गस्य परिबृंहणानुध्यान-व्य-
वसित-सकल-जगद्-अभिप्राय आत्म-योनिरखिल-निगम-निज-गण-परिवेष्टितः
स्व-भवनादवततार
05010081 स तत्र तत्र गगन-तल उडु-पतिरिव विमानावलिभिरनुपथम् अमर-प-
रिवृढैरभिपूज्यमानः पथि पथि च वरूथशः सिद्ध-गन्धर्व-साध्य-चारण-मुनि-ग-
णैरुपगीयमानो गन्ध-मादन-द्रोणीम् अवभासयन्न् उपससर्प

05010091 तत्र ह वा एनं देवर्षिर्हंस-यानेन पितरं भगवन्तं हिरण्य-गर्भम् उपलभ-
मानः सहसैवोत्थायार्हणेन सह पिता-पुत्राभ्याम् अवहिताञ्जलिरुपतस्थे
05010101 भगवान् अपि भारत तद्-उपनीतार्हणः सूक्त-वाकेनातितराम् उदित-गु-
ण-गणावतार-सुजयः प्रियव्रतम् आदि-पुरुषस्तं सदय-हासावलोक इति होवाच
0501011 श्री-भगवान् उवाच
05010111 निबोध तातेदम् ऋतं ब्रवीमि ;मासूयितुं देवम् अर्हस्यप्रमेयम्
05010112 वयं भवस्ते तत एष महर्षिर् ।वहाम सर्वे विवशा यस्य दिष्टम्
05010121 न तस्य कश्चित् तपसा विद्यया वा ।न योग-वीर्येण मनीषया वा
05010122 नैवार्थ-धर्मैः परतः स्वतो वा ।कृतं विहन्तुं तनु-भृद्विभूयात्
05010131 भवाय नाशाय च कर्म कर्तुं ।शोकाय मोहाय सदा भयाय
05010132 सुखाय दुःखाय च देह-योगम् ।अव्यक्त-दिष्टं जनताङ्ग धत्ते
05010141 यद्-वाचि तन्त्यां गुण-कर्म-दामभिः ।सुदुस्तरैर्वत्स वयं सुयोजिताः
05010142 सर्वे वहामो बलिम् ईश्वराय ।प्रोता नसीव द्वि-पदे चतुष्-पदः
05010151 ईशाभिसृष्टं ह्यवरुन्ध्महेऽङ्ग ।दुःखं सुखं वा गुण-कर्म-सङ्गात्
05010152 आस्थाय तत् तद्यदयुङ्क्त नाथश् ।चक्षुष्मतान्धा इव नीयमानाः
05010161 मुक्तोऽपि तावद्बिभृयात् स्व-देहम् ।आरब्धम् अश्नन्न् अभिमान-शून्यः
05010162 यथानुभूतं प्रतियात-निद्रः ।किं त्वन्य-देहाय गुणान् न वृङ्क्ते
05010171 भयं प्रमत्तस्य वनेष्वपि स्याद् ।यतः स आस्ते सह-षट्-सपत्नः
05010172 जितेन्द्रियस्यात्म-रतेर्बुधस्य ।गृहाश्रमः किं नु करोत्यवद्यम्
05010181 यः षट् सपत्नान् विजिगीषमाणो ।गृहेषु निर्विश्य यतेत पूर्वम्
05010182 अत्येति दुर्गाश्रित ऊर्जितारीन् ।क्षीणेषु कामं विचरेद्विपश्चित्
05010191 त्वं त्वब्ज-नाभाङ्घ्रि-सरोज-कोश- ।दुर्गाश्रितो निर्जित-षट्-सपत्नः
05010192 भुङ्क्ष्वेह भोगान् पुरुषातिदिष्टान् ।विमुक्त-सङ्गः प्रकृतिं भजस्व
0501020 श्री-शुक उवाच
05010201 इति समभिहितो महा-भागवतो भगवतस्त्रि-भुवन-गुरोरनुशासनम् आ-
त्मनो लघुतयावनत-शिरोधरो बाढम् इति सबहु-मानम् उवाह
05010211 भगवान् अपि मनुना यथावदुपकल्पितापचितिः प्रियव्रत-नारदयोरविष-
मम् अभिसमीक्षमाणयोरात्मसम् अवस्थानम् अवाङ्-मनसं क्षयम् अव्यवहृतं प्रव-
र्तयन्न् अगमत्
05010221 मनुरपि परेणैवं प्रतिसन्धित-मनोरथः सुरर्षि-वरानुमतेनात्मजम् अखि-
ल-धरा-मण्डल-स्थिति-गुप्तय आस्थाप्य स्वयम् अति-विषम-विषय-विष-जला-
शयाशाया उपरराम
05010231 इति ह वाव स जगती-पतिरीश्वरेच्छयाधिनिवेशित-कर्माधिकारोऽखिल-
जगद्-बन्ध-ध्वंसन-परानुभावस्य भगवत आदि-पुरुषस्याङ्घ्रि-युगलानवरत-ध्या-
नानुभावेन परिरन्धित-कषायाशयोऽवदातोऽपि मान-वर्धनो महतां महीतलम् अ-

नुशशास
05010241 अथ च दुहितरं प्रजापतेर्विश्वकर्मण उपयेमे बर्हिष्मतीं नाम तस्याम् उ ह वाव आत्मजान् आत्म-समान-शील-गुण-कर्म-रूप-वीर्योदारान् दश भावयाम् बभूव कन्यां च यवीयसीम् ऊर्जस्वतीं नाम
05010251 आग्नीध्रेध्मजिह्व-यज्ञबाहु-महावीर-हिरण्यरेतो-घृतपृष्ठ-सवन-मेधातिथि-वीतिहोत्र-कवय इति सर्व एवाग्नि-नामानः
05010261 एतेषां कविर्महावीरः सवन इति त्रय आसन्न् ऊर्ध्व-रेतसस्त आत्म-विद्यायाम् अर्भ-भावादारभ्य कृत-परिचयाः पारमहंस्यम् एवाश्रमम् अभजन्
05010271 तस्मिन्न् उ ह वा उपशम-शीलाः परमर्षयः सकल-जीव-निकायावासस्य भगवतो वासुदेवस्य भीतानां शरण-भूतस्य श्रीमच्-चरणारविन्दाविरत-स्मरणाविगलित-परम-भक्ति-योगानु-भावेन परिभावितान्तर्-हृदयाधिगते भगवति सर्वेषां भूतानाम् आत्म-भूते प्रत्यग्-आत्मन्येवात्मनस्तादात्म्यम् अविशेषेण समीयुः
05010281 अन्यस्याम् अपि जायायां त्रयः पुत्रा आसन्न् उत्तमस्तामसो रैवत इति मन्वन्तराधिपतयः
05010291 एवम् उपशमायनेषु स्व-तनयेष्वथ जगती-पतिर्जगतीम् अर्बुदान्येकादश परिवत्सराणाम् अव्याहताखिल-पुरुष-कार-सार-सम्भृत-दोर्-दण्ड-युगलापीडित-मौर्वी-गुण-स्तनित-विरमित-धर्म-प्रतिपक्षो बर्हिष्मत्याश्चानुदिनम् एधमान-प्रमोद-प्रसरण-यौषिण्य-व्रीडा-प्रमुषित-हासावलोक-रुचिर-क्ष्वेल्य्-आदिभिः पराभूयमान-विवेक इवानवबुध्यमान इव महामना बुभुजे
05010301 यावदवभासयति सुर-गिरिम् अनुपरिक्रामन् भगवान् आदित्यो वसुधा-तलम् अर्धेनैव प्रतपत्यर्धेनावच्छादयति तदा हि भगवद्-उपासनोपचितातिपुरुष-प्रभावस्तदनभिनन्दन् समजवेन रथेन ज्योतिर्मयेन रजनीम् अपि दिनं करिष्यामीति सप्त-कृत् वस्तरणिम् अनुपर्यक्रामद्द्वितीय इव पतङ्गः
05010311 ये वा उ ह तद्-रथ-चरण-नेमि-कृत-परिखातास्ते सप्त सिन्धव आसन् यत एव कृताः सप्त भुवो द्वीपाः
05010321 जम्बू-प्लक्ष-शाल्मलि-कुश-क्रौञ्च-शाक-पुष्कर-संज्ञास्तेषां परिमाणं पूर्वस्मात् पूर्वस्मादुत्तर उत्तरो यथा-सङ्ख्यं द्वि-गुण-मानेन बहिः समन्तत उपक्लृप्ताः
05010331 दुहितरं चोर्जस्वतीं नामोशनसे प्रायच्छद्यस्याम् आसीद्देवयानी नाम काव्य-सुता
05010341 नैवं-विधः पुरुष-कार उरुक्रमस्य
05010342 पुंसां तद्-अङ्घ्रि-रजसा जित-षड्-गुणानाम्
05010343 चित्रं विदूर-विगतः सकृदाददीत
05010344 यन्-नामधेयम् अधुना स जहाति बन्धम्
05010351 स एवम् अपरिमित-बल-पराक्रम एकदा तु देवर्षि-चरणानुशयनानु-पतित-गुण-विसर्ग-संसर्गेणानिर्वृतम् इवात्मानं मन्यमान आत्म-निर्वेद इदम् आह

05010361 अहो असाध्वनुष्ठितं यदभिनिवेशितोऽहम् इन्द्रियैरविद्या-रचित-विषम-विषयान्ध-कूपे तदलम् अलम् अमुष्या वनिताया विनोद-मृगं मां धिग् धिग् इति गर्हयां चकार
05010371 पर-देवता-प्रसादाधिगतात्म-प्रत्यवमर्शेनानुप्रवृत्तेभ्यः पुत्रेभ्य इमां यथा-दायं विभज्य भुक्त-भोगां च महिषीं मृतकम् इव सह महा-विभूतिम् अपहाय स्वयं निहित-निर्वेदो हृदि गृहीत-हरि-विहारानुभावो भगवतो नारदस्य पदवीं पुनरेवानुससार
0501038 तस्य ह वा एते श्लोकाः—
05010381 प्रियव्रत-कृतं कर्म को नु कुर्याद्विनेश्वरम्
05010382 यो नेमि-निम्नैरकरोच् छायां घ्नन् सप्त वारिधीन्
05010391 भू-संस्थानं कृतं येन सरिद्-गिरि-वनादिभिः
05010392 सीमा च भूत-निर्वृत्यै द्वीपे द्वीपे विभागशः
05010401 भौमं दिव्यं मानुषं च महित्वं कर्म-योगजम्
05010402 यश्चक्रे निरयौपम्यं पुरुषानुजन-प्रियः

Chapter 2

0502001 श्री-शुक उवाच
05020011 एवं पितरि सम्प्रवृत्ते तद्-अनुशासने वर्तमान आग्नीध्रो जम्बूद्वीपौकसः प्रजा औरसवद्धर्मावेक्षमाणः पर्यगोपायत्
05020021 स च कदाचित् पितृलोक-कामः सुर-वर-वनिताक्रीडाचल-द्रोण्यां भगवन्तं विश्व-सृजां पतिम् आभृत-परिचर्योपकरण आत्मैकाग्र्येण तपस्व्याराधयां बभूव
05020031 तदुपलभ्य भगवान् आदि-पुरुषः सदसि गायन्तीं पूर्वचित्तिं नामाप्सरसम् अभियापयाम् आस
05020041 सा च तद्-आश्रमोपवनम् अति-रमणीयं विविध-निबिड-विटपि-विटप-निकर-संश्लिष्ट-पुरट-लतारूढ-स्थल-विहङ्गम-मिथुनैः प्रोच्यमान-श्रुतिभिः प्रतिबोध्यमान-सलिल-कुक्कुट-कारण्डव-कलहंसादिभिर्विचित्रम् उपकूजितामल-जलाशय-कमलाकरम् उपबभ्राम
05020051 तस्याः सुललित-गमन-पद-विन्यास-गति-विलासायाश्चानुपदं खण-खणायमान-रुचिर-चरणाभरण-स्वनम् उपाकर्ण्य नरदेव-कुमारः समाधि-योगेनामीलित-नयन-नलिन-मुकुल-युगलम् ईषद्विकचय्य व्यचष्ट
05020061 ताम् एवाविदूरे मधुकरीम् इव सुमनस उपजिघ्रन्तीं दिविज-मनुज-मनोनयनाह्लाद-दुघैर्गति-विहार-व्रीडा-विनयावलोक-सुस्वराक्षरावयवैर्मनसि नृणां कुसुमायुधस्य विदधतीं विवरं निज-मुख-विगलितामृतासव-सहास-भाषणामोद-मदान्ध-मधुकर-निकरोपरोधेन द्रुत-पद-विन्यासेन वल्गु-स्पन्दन-स्तन-कलश-कबर-भार-रशनां देवीं तद्-अवलोकनेन विवृतावसरस्य भगवतो मकर-ध्वजस्य वशम् उपनीतो जडवदिति होवाच
05020071 का त्वं चिकीर्षसि च किं मुनि-वर्य शैले
05020072 मायासि कापि भगवत्-पर-देवतायाः
05020073 विज्ये बिभर्षि धनुषी सुहृद्-आत्मनोऽर्थे
05020074 किं वा मृगान् मृगयसे विपिने प्रमत्तान्
05020081 बाणाविमौ भगवतः शत-पत्र-पत्रौ

05020082 शान्तावपुङ्ख-रुचिरावति-तिग्म-दन्तौ
05020083 कस्मै युयुङ्क्षसि वने विचरन् न विद्मः
05020084 क्षेमाय नो जड-धियां तव विक्रमोऽस्तु
05020091 शिष्या इमे भगवतः परितः पठन्ति
05020092 गायन्ति साम सरहस्यम् अजस्रम् ईशम्
05020093 युष्मच्-छिखा-विलुलिताः सुमनोऽभिवृष्टीः
05020094 सर्वे भजन्त्यृषि-गणा इव वेद-शाखाः
05020101 वाचं परं चरण-पञ्जर-तित्तिरीणां
05020102 ब्रह्मन्न् अरूप-मुखरां शृणवाम तुभ्यम्
05020103 लब्धा कदम्ब-रुचिरङ्क-विटङ्क-बिम्बे
05020104 यस्याम् अलात-परिधिः क्व च वल्कलं ते
05020111 किं सम्भृतं रुचिरयोर्द्विज शृङ्गयोस्ते
05020112 मध्ये कृशो वहसि यत्र दृशिः श्रिता मे
05020113 पङ्कोऽरुणः सुरभिरात्म-विषाण ईदृग्
05020114 येनाश्रमं सुभग मे सुरभी-करोषि
05020121 लोकं प्रदर्शय सुहृत्तम तावकं मे
05020122 यत्रत्य इत्थम् उरसावयवावपूर्वौ
05020123 अस्मद्-विधस्य मन-उन्नयनौ बिभर्ति
05020124 बह्वद्भुतं सरस-रास-सुधादि वक्त्रे
05020131 का वात्म-वृत्तिरदनाद्धविरङ्ग वाति
05020132 विष्णोः कलास्यनिमिषोन्मकरौ च कर्णौ
05020133 उद्विग्न-मीन-युगलं द्विज-पङ्क्ति-शोचिर्
05020134 आसन्न-भृङ्ग-निकरं सर इन् मुखं ते
05020141 योऽसौ त्वया कर-सरोज-हतः पतङ्गो
05020142 दिक्षु भ्रमन् भ्रमत एजयतेऽक्षिणी मे
05020143 मुक्तं न ते स्मरसि वक्र-जटा-वरूथं
05020144 कष्टोऽनिलो हरति लम्पट एष नीवीम्
05020151 रूपं तपोधन तपश्चरतां तपोघ्नं
05020152 ह्येतत् तु केन तपसा भवतोपलब्धम्
05020153 चर्तुं तपोऽर्हसि मया सह मित्र मह्यं
05020154 किं वा प्रसीदति स वै भव-भावनो मे
05020161 न त्वां त्यजामि दयितं द्विज-देव-दत्तं
05020162 यस्मिन् मनो दृग् अपि नो न वियाति लग्नम्
05020163 मां चारु-शृङ्ग्यर्हसि नेतुम् अनुव्रतं ते
05020164 चित्तं यतः प्रतिसरन्तु शिवाः सचिव्यः
0502017 श्री-शुक उवाच

05020171 इति ललनानुनयाति-विशारदो ग्राम्य-वैदग्ध्यया परिभाषया तां विबु-
ध-वधूं विबुध-मतिरधिसभाजयाम् आस
05020181 सा च ततस्तस्य वीर-यूथ-पतेर्बुद्धि-शील-रूप-वयः-श्रियौदार्येण परा-
क्षिप्त-मनास्तेन सहायुतायुत-परिवत्सरोपलक्षणं कालं जम्बूद्वीप-पतिना भौम-स्व-
र्ग-भोगान् बुभुजे
05020191 तस्याम् उ ह वा आत्मजान् स राज-वर आग्नीध्रो नाभि-किम्पुरुष-ह-
रिवर्षेलावृत-रम्यक-हिरण्मय-कुरु-भद्राश्व-केतुमाल-संज्ञान् नव पुत्रान् अजनयत्
05020201 सा सूत्वाथ सुतान् नवानुवत्सरं गृह एवापहाय पूर्वचित्तिर्भूय एवाजं देवम्
उपतस्थे
05020211 आग्नीध्र-सुतास्ते मातुरनुग्रहादौत्पत्तिकेनैव संहनन-बलोपेताः पित्रा वि-
भक्ता आत्म-तुल्य-नामानि यथा-भागं जम्बूद्वीप-वर्षाणि बुभुजुः
05020221 आग्नीध्रो राजातृप्तः कामानाम् अप्सरसम् एवानुदिनम् अधि-मन्यमा-
नस्तस्याः सलोकतां श्रुतिभिरवारुन्ध यत्र पितरो मादयन्ते
05020231 सम्परेते पितरि नव भ्रातरो मेरु-दुहितॄ-र्मेरुदेवीं प्रतिरूपाम् उग्रदंष्ट्रीं लतां
रम्यां श्यामां नारीं भद्रां देववीतिम् इति संज्ञा नवोदवहन्

Chapter 3

0503001 श्री-शुक उवाच
05030011 नाभिरपत्य-कामोऽप्रजया मेरुदेव्या भगवन्तं यज्ञ-पुरुषम् अवहितात्मा-
यजत
05030021 तस्य ह वाव श्रद्धया विशुद्ध-भावेन यजतः प्रवर्ग्येषु प्रचरत्सु द्रव्य-दे-
श-काल-मन्त्रर्त्विग्-दक्षिणा-विधान-योगोपपत्त्या दुरधिगमोऽपि भगवान् भागव-
त-वात्सल्यतया सुप्रतीक आत्मानम् अपराजितं निज-जनाभिप्रेतार्थ-विधित्सया
गृहीत-हृदयो हृदयङ्गमं मनो-नयनानन्दनावयवाभिरामम् आविश्चकार
05030031 अथ ह तम् आविष्कृत-भुज-युगल-द्वयं हिरण्मयं पुरुष-विशेषं कपिश-
कौशेयाम्बर-धरम् उरसि विलसच्-छ्रीवत्स-ललामं दरवर-वनरुह-वन-माला-
च्छूर्य्-अमृत-मणि-गदादिभिरुपलक्षितं स्फुट-किरण-प्रवर-मुकुट-कुण्डल-कटक-
कटि-सूत्र-हार-केयूर-नूपुराद्य्-अङ्ग-भूषण-विभूषितम् ऋत्विक्-सदस्य-गृह-पत-
योऽधना इवोत्तम-धनम् उपलभ्य सबहु-मानम् अर्हणेनावनत-शीर्षाण उपतस्थुः
0503004 ऋत्विज ऊचुः
05030041 अर्हसि मुहुरर्हत्तमार्हणम् अस्माकम् अनुपथानां नमो नम इत्येतावत् सद्-
उपशिक्षितं कोऽर्हति पुमान् प्रकृति-गुण-व्यतिकर-मतिरनीश ईश्वरस्य परस्य प्र-
कृति-पुरुषयोरर्वाक्तनाभिर्नाम-रूपाकृतिभी रूप-निरूपणम् । सकल-जन-निकाय-
वृजिन-निरसन-शिवतम-प्रवर-गुण-गणैक-देश-कथनादृते
05030051 परिजनानुराग-विरचित-शबल-संशब्द-सलिल-सित-किसलय-तुलसि-
का-दूर्वाङ्कुरैरपि सम्भृतया सपर्यया किल परम परितुष्यसि
05030061 अथानयापि न भवत इज्ययोरु-भार-भरया समुचितम् अर्थम् इहोपल-
भामहे
05030071 आत्मन एवानुसवनम् अञ्जसाव्यतिरेकेण बोभूयमानाशेष-पुरुषार्थ-स्वरू-
पस्य किन्तु नाथाशिष आशासानानाम् एतदभिसंराधन-मात्रं भवितुम् अर्हति
05030081 तद्यथा बालिशानां स्वयम् आत्मनः श्रेयः परम् अविदुषां परम-परम-
पुरुष प्रकर्ष-करुणया स्व-महिमानं चापवर्गाख्यम् उपकल्पयिष्यन् स्वयं नापचित

एवेतरवदिहोपलक्षितः
05030091 अथायम् एव वरो ह्यर्हत्तम यर्हि बर्हिषि राजर्षेर्वरदर्षभो भवान् निज-पु-
रुषेक्षण-विषय आसीत्
05030101 असङ्ग-निशित-ज्ञानानल-विधूताशेष-मलानां भवत्-स्वभावानाम् आ-
त्मारामाणां मुनीनाम् अनवरत-परिगुणित-गुण-गण परम-मङ्गलायन-गुण-गण-
कथनोऽसि
05030111 अथ कथञ्चित् स्खलन-क्षुत्-पतन-जृम्भण-दुरवस्थानादिषु विवशानां नः
स्मरणाय ज्वर-मरण-दशायाम् अपि सकल-कश्मल-निरसनानि तव गुण-कृत-
नामधेयानि वचन-गोचराणि भवन्तु
05030121 किञ्चायं राजर्षिरपत्य-कामः प्रजां भवादृशीम् आशासान ईश्वरम् आशि-
षां स्वर्गापवर्गयोरपि भवन्तम् उपधावति प्रजायाम् अर्थ-प्रत्ययो धनदम् इवाधनः
फलीकरणम्
05030131 को वा इह तेऽपराजितोऽपराजितया माययानवसित-पदव्यानावृत-म-
तिर्विषय-विष-रयानावृत-प्रकृतिरनुपासित-महच्-चरणः
05030141 यद्ु ह वाव तव पुनरदभ्र-कर्तरिह समाहूतस्तत्रार्थ-धियां मन्दानां नस्त-
द्यद्देव-हेलनं देव-देवार्हसि साम्येन सर्वान् प्रतिवोढुम् अविदुषाम्
0503015 श्री-शुक उवाच
05030151 इति निगदेनाभिष्टूयमानो भगवान् अनिमिषर्षभो वर्ष-धराभिवादिताभि-
वन्दित-चरणः सदयम् इदम् आह
0503016 श्री-भगवान् उवाच
05030161 अहो बताहम् ऋषयो भवद्भिरवितथ-गीर्भिर्वरम् असुलभम् अभियाचितो
यदमुष्यात्मजो मया सदृशो भूयादिति ममाहम् एवाभिरूपः कैवल्यादथापि ब्रह्म-
वादो न मृषा भवितुम् अर्हति ममैव हि मुखं यद्द्विज-देव-कुलम्
05030171 तत आग्नीध्रीयेऽंश-कलयावतरिष्याम्यात्म-तुल्यम् अनुपलभमानः
0503018 श्री-शुक उवाच
05030181 इति निशामयन्त्या मेरुदेव्याः पतिम् अभिधायान्तर्दधे भगवान्

Chapter 4

0504001 श्री-शुक उवाच
05040011 अथ ह तम् उत्पत्त्यैवाभिव्यज्यमान-भगवल्-लक्षणं साम्योपशम-वैरा-
ग्यैश्वर्य-महा-विभूतिभिरनुदिनम् एधमानानुभावं प्रकृतयः प्रजा ब्राह्मणा देवताश्चा-
वनि-तल-समवनायातितरां जगृधुः
05040021 तस्य ह वा इत्थं वर्ष्मणा वरीयसा बृहच्-छ्लोकेन चौजसा बलेन श्रिया
यशसा वीर्य-शौर्याभ्यां च पिता ऋषभ इतीदं नाम चकार
05040031 यस्य हीन्द्रः स्पर्धमानो भगवान् वर्षे न ववर्ष तदवधार्य भगवान् ऋषभ-
देवो योगेश्वरः प्रहस्यात्म-योगमायया स्व-वर्षम् अजनाभं नामाभ्यवर्षत्
05040041 नाभिस्तु यथाभिलषितं सुप्रजस्त्वम् अवरुध्याति-प्रमोद-भर-विह्वलो ग-
द्गदाक्षरया गिरा स्वैरं गृहीत-नरलोक-सधर्मं भगवन्तं पुराण-पुरुषं माया-विल-
सित-मतिर्वत्स तातेति सानुरागम् उपलालयन् परां निर्वृतिम् उपगतः
05040051 विदितानुरागम् आपौर-प्रकृति जन-पदो राजा नाभिरात्मजं समय-से-
तु-रक्षायाम् अभिषिच्य ब्राह्मणेषूपनिधाय सह मेरुदेव्या विशालायां प्रसन्न-निपुणेन
तपसा समाधि-योगेन नर-नारायणाख्यं भगवन्तं वासुदेवम् उपासीनः कालेन तन्-
महिमानम् अवाप
0504006 यस्य ह पाण्डवेय श्लोकावुदाहरन्ति—
05040061 को नु तत् कर्म राजर्षेर्नाभेरन्वाचरेत् पुमान्
05040062 अपत्यताम् अगाद्यस्य हरिः शुद्धेन कर्मणा
05040071 ब्रह्मण्योऽन्यः कुतो नाभेर्विप्रा मङ्गल-पूजिताः
05040072 यस्य बर्हिषि यज्ञेशं दर्शयाम् आसुरोजसा
05040081 अथ ह भगवान् ऋषभदेवः स्व-वर्षं कर्म-क्षेत्रम् अनुमन्यमानः प्रदर्शित-
गुरुकुल-वासो लब्ध-वरैर्गुरुभिरनुज्ञातो गृहमेधिनां धर्मान् अनुशिक्षमाणो जयन्त्याम्
इन्द्र-दत्तायाम् उभय-लक्षणं कर्म समाम्नायाम्नातम् अभियुञ्जन्न् आत्मजानाम् आ-
त्म-समानानां शतं जनयाम् आस
05040091 येषां खलु महा-योगी भरतो ज्येष्ठः श्रेष्ठ-गुण आसीद्येनेदं वर्षं भारतम्

इति व्यपदिशन्ति
05040101 तम् अनु कुशावर्त इलावर्तो ब्रह्मावर्तो मलयः केतुर्भद्रसेन इन्द्रस्पृग् विदर्भः कीकट इति नव नवति प्रधानाः
05040111 कविर्हविरन्तरिक्षः प्रबुद्धः पिप्पलायनः
05040112 आविर्होत्रोऽथ द्रुमिलश्चमसः करभाजनः
05040121 इति भागवत-धर्म-दर्शना नव महा-भागवतास्तेषां सुचरितं भगवन्-महिमोपबृंहितं वसुदेव-नारद-संवादम् उपशमायनम् उपरिष्टाद्वर्णयिष्यामः
05040131 यवीयांस एकाशीतिर्जायन्तेयाः पितुरादेशकरा महा-शालीना महा-श्रोत्रिया यज्ञ-शीलाः कर्म-विशुद्धा ब्राह्मणा बभूवुः
05040141 भगवान् ऋषभ-संज्ञ आत्म-तन्त्रः स्वयं नित्य-निवृत्तानर्थ-परम्परः केवलानन्दानुभव ईश्वर एव विपरीतवत् कर्माण्यारभमाणः कालेनानुगतं धर्मम् आचरणेनोपशिक्षयन्न् अतद्-विदां सम उपशान्तो मैत्रः कारुणिको धर्मार्थ-यशः-प्रजानन्दामृतावरोधेन गृहेषु लोकं नियमयत्
05040151 यद्यच् छीर्षण्याचरितं तत् तदनुवर्तते लोकः
05040161 यद्यपि स्व-विदितं सकल-धर्मं ब्राह्मं गुह्यं ब्राह्मणैर्दर्शित-मार्गेण सामादिभिरुपायैर्जनताम् अनुशशास
05040171 द्रव्य-देश-काल-वयः-श्रद्धर्त्विग्-विविधोद्देशोपचितैः सर्वैरपि क्रतुभिर्यथोपदेशं शत-कृत्व इयाज
05040181 भगवतर्षभेण परिरक्ष्यमाण एतस्मिन् वर्षे न कश्चन पुरुषो वाञ्छत्यविद्यमानम् इवात्मनोऽन्यस्मात् कथञ्चन किमपि कर्हिचिदवेक्षते भर्तर्यनुसवनं विजृम्भित-स्नेहातिशयम् अन्तरेण
05040191 स कदाचिदटमानो भगवान् ऋषभो ब्रह्मावर्त-गतो ब्रह्मर्षि-प्रवर-सभायां प्रजानां निशामयन्तीनाम् आत्मजान् अवहितात्मनः प्रश्रय-प्रणय-भर-सुयन्त्रितान् अप्युपशिक्षयन्न् इति होवाच

Chapter 5

0505001 ऋषभ उवाच
05050011 नायं देहो देह-भाजां नृलोके ।कष्टान् कामान् अर्हते विड्-भुजां ये
05050012 तपो दिव्यं पुत्रका येन सत्त्वं ।शुद्ध्येद्यस्माद्ब्रह्म-सौख्यं त्वनन्तम्
05050021 महत्-सेवां द्वारम् आहुर्विमुक्तेस् ।तमो-द्वारं योषितां सङ्गि-सङ्गम्
05050022 महान्तस्ते सम-चित्ताः प्रशान्ता ।विमन्यवः सुहृदः साधवो ये
05050031 ये वा मयीशे कृत-सौहृदार्था ।जनेषु देहम्भर-वार्तिकेषु
05050032 गृहेषु जायात्मज-रातिमत्सु ।न प्रीति-युक्ता यावद्-अर्थाश्च लोके
05050041 नूनं प्रमत्तः कुरुते विकर्म ।यदिन्द्रिय-प्रीतय आपृणोति
05050042 न साधु मन्ये यत आत्मनोऽयम् ।असन्न् अपि क्लेशद आस देहः
05050051 पराभवस्तावदबोध-जातो ।यावन् न जिज्ञासत आत्म-तत्त्वम्
05050052 यावत् क्रियास्तावदिदं मनो वै ।कर्मात्मकं येन शरीर-बन्धः
05050061 एवं मनः कर्म-वशं प्रयुङ्क्ते ।अविद्ययात्मन्युपधीयमाने
05050062 प्रीतिर्न यावन् मयि वासुदेवे ।न मुच्यते देह-योगेन तावत्
05050071 यदा न पश्यत्ययथा गुणेहां ।स्वार्थे प्रमत्तः सहसा विपश्चित्
05050072 गत-स्मृतिर्विन्दति तत्र तापान् ।आसाद्य मैथुन्यम् अगारम् अज्ञः
05050081 पुंसः स्त्रिया मिथुनी-भावम् एतं ।तयोर्मिथो हृदय-ग्रन्थिम् आहुः
05050082 अतो गृह-क्षेत्र-सुताप्त-वित्तैर् ।जनस्य मोहोऽयम् अहं ममेति
05050091 यदा मनो-हृदय-ग्रन्थिरस्य ।कर्मानुबद्धो दृढ आश्लथेत
05050092 तदा जनः सम्परिवर्ततेऽस्माद् ।मुक्तः परं यात्यतिहाय हेतुम्
05050101 हंसे गुरौ मयि भक्त्यानुवृत्या ।वितृष्णया द्वन्द्व-तितिक्षया च
05050102 सर्वत्र जन्तोर्व्यसनावगत्या ।जिज्ञासया तपसेहा-निवृत्त्या
05050111 मत्-कर्मभिर्मत्-कथया च नित्यं ।मद्-देव-सङ्गाद्गुण-कीर्तनान् मे
05050112 निर्वैर-साम्योपशमेन पुत्रा ।जिहासया देह-गेहात्म-बुद्धेः
05050121 अध्यात्म-योगेन विविक्त-सेवया ।प्राणेन्द्रियात्माभिजयेन सध्र्यक्
05050122 सच्-छ्रद्धया ब्रह्मचर्येण शश्वद् ।असम्प्रमादेन यमेन वाचाम्

05050131 सर्वत्र मद्-भाव-विचक्षणेन ।ज्ञानेन विज्ञान-विराजितेन
05050132 योगेन धृत्य्-उद्यम-सत्त्व-युक्तो ।लिङ्गं व्यपोहेत् कुशलोऽहम्-आख्यम्
05050141 कर्माशयं हृदय-ग्रन्थि-बन्धम् ।अविद्ययासादितम् अप्रमत्तः
05050142 अनेन योगेन यथोपदेशं ।सम्यग् व्यपोह्योपरमेत योगात्
05050151 पुत्रांश्च शिष्यांश्च नृपो गुरुर्वा ।मल्-लोक-कामो मद्-अनुग्रहार्थः
05050152 इत्थं विमन्युरनुशिष्यादतज्-ज्ञान् ।न योजयेत् कर्मसु कर्म-मूढान्
05050153 कं योजयन् मनुजोऽर्थं लभेत ।निपातयन् नष्ट-दृशं हि गर्ते
05050161 लोकः स्वयं श्रेयसि नष्ट-दृष्टिर् ।योऽर्थान् समीहेत निकाम-कामः
05050162 अन्योन्य-वैरः सुख-लेश-हेतोर् ।अनन्त-दुःखं च न वेद मूढः
05050171 कस्तं स्वयं तद्-अभिज्ञो विपश्चिद् ।अविद्यायाम् अन्तरे वर्तमानम्
05050172 दृष्ट्वा पुनस्तं सघृणः कुबुद्धिं ।प्रयोजयेदुत्पथगं यथान्धम्
05050181 गुरुर्न स स्यात् स्व-जनो न स स्यात् । पिता न स स्याज् जननी न सा स्यात्
05050182 दैवं न तत् स्यान् न पतिश्च स स्यान् ।न मोचयेद्यः समुपेत-मृत्युम्
05050191 इदं शरीरं मम दुर्विभाव्यं ।सत्त्वं हि मे हृदयं यत्र धर्मः
05050192 पृष्ठे कृतो मे यदधर्म आराद् ।अतो हि माम् ऋषभं प्राहुरार्याः
05050201 तस्माद्भवन्तो हृदयेन जाताः ।सर्वे महीयांसम् अमुं सनाभम्
05050202 अक्लिष्ट-बुद्ध्या भरतं भजध्वं ।शुश्रूषणं तद्भरणं प्रजानाम्
05050211 भूतेषु वीरुद्भ्य उदुत्तमा ये ।सरीसृपास्तेषु सबोध-निष्ठाः
05050212 ततो मनुष्याः प्रमथास्ततोऽपि ।गन्धर्व-सिद्धा विबुधानुगा ये
05050221 देवासुरेभ्यो मघवत्-प्रधाना ।दक्षादयो ब्रह्म-सुतास्तु तेषाम्
05050222 भवः परः सोऽथ विरिञ्च-वीर्यः ।स मत्-परोऽहं द्विज-देव-देवः
05050231 न ब्राह्मणैस्तुलये भूतम् अन्यत् ।पश्यामि विप्राः किम् अतः परं तु
05050232 यस्मिन् नृभिः प्रहुतं श्रद्धयाहम् ।अश्नामि कामं न तथाग्नि-होत्रे
05050241 धृता तनूरुशती मे पुराणी ।येनेह सत्त्वं परमं पवित्रम्
05050242 शमो दमः सत्यम् अनुग्रहश्च ।तपस्तितिक्षानुभवश्च यत्र
05050251 मत्तोऽप्यनन्तात् परतः परस्मात् ।स्वर्गापवर्गाधिपतेर्न किञ्चित्
05050252 येषां किम् उ स्यादितरेण तेषाम् ।अकिञ्चनानां मयि भक्ति-भाजाम्
05050261 सर्वाणि मद्-धिष्ण्यतया भवद्भिश् ।चराणि भूतानि सुता ध्रुवाणि
05050262 सम्भावितव्यानि पदे पदे वो ।विविक्त-दृग्भिस्तदु हार्हणं मे
05050271 मनो-वचो-दृक्-करणेहितस्य ।साक्षात्-कृतं मे परिबर्हणं हि
05050272 विना पुमान् येन महा-विमोहात् ।कृतान्त-पाशान् न विमोक्तुम् ईशेत्
0505028 श्री-शुक उवाच
05050281 एवम् अनुशास्यात्मजान् स्वयम् अनुशिष्टान् अपि लोकानुशासनार्थं महानुभावः परम-सुहृद्भगवान् ऋषभापदेश उपशम-शीलानाम् उपरत-कर्मणां महा-मु-

नीनां भक्ति-ज्ञान-वैराग्य-लक्षणं पारमहंस्य-धर्मम् उपशिक्षमाणः स्व-तनय-शत-ज्येष्ठं परम-भागवतं भगवज्-जन-परायणं भरतं धरणि-पालनायाभिषिच्य स्वयं भवन एवोर्वरित-शरीर-मात्र-परिग्रह उन्मत्त इव गगन-परिधानः प्रकीर्ण-केश आत्मन्यारोपिताहवनीयो ब्रह्मावर्तात् प्रवव्राज
05050291 जडान्ध-मूक-बधिर-पिशाचोन्मादकवद्-अवधूत-वेषोऽभिभाष्यमाणोऽपि जनानां गृहीत-मौन-व्रतस्तूष्णीं बभूव
05050301 तत्र तत्र पुर-ग्रामाकर-खेट-वाट-खर्वट-शिबिर-व्रज-घोष-सार्थ-गिरि-वनाश्रमादिष्वनुपथम् अवनिचरापसदैः परिभूयमानो मक्षिकाभिरिव वन-गजस्तर्जन-ताडनावमेहन-ष्ठीवन-ग्राव-शकृद्-रजः-प्रक्षेप-पूति-वात-दुरुक्तैस्तदविगणयन्न् एवासत्-संस्थान एतस्मिन् देहोपलक्षणे सद्-अपदेश उभयानुभव-स्वरूपेण स्व-महिमावस्थानेनासमारोपिताहं-ममाभिमानत्वादविखण्डित-मनाः पृथिवीम् एक-चरः परिबभ्राम
05050311 अति-सुकुमार-कर-चरणोरः-स्थल-विपुल-बाह्व्-अंस-गल-वदनाद्य्-अवयव-विन्यासः प्रकृति-सुन्दर-स्वभाव-हास-सुमुखो नव-नलिन-दलायमान-शिशिर-तारारुणायत-नयन-रुचिरः सदृश-सुभग-कपोल-कर्ण-कण्ठ-नासो विगूढ-स्मित-वदन-महोत्सवेन पुर-वनितानां मनसि कुसुम-शरासनम् उपदधानः पराग्-अवलम्बमान-कुटिल-जटिल-कपिश-केश-भूरि-भारोऽवधूत-मलिन-निज-शरीरेण ग्रह-गृहीत इवादृश्यत
05050321 यर्हि वाव स भगवान् लोकम् इमं योगस्याद्धा प्रतीपम् इवाचक्षाणस्तत्-प्रतिक्रिया-कर्म बीभत्सितम् इति व्रतम् आजगरम्-आस्थितः शयान एवाश्नाति पिबति खादत्यवमेहति हदति स्म चेष्टमान उच्चरित आदिग्धोद्देशः
05050331 तस्य ह यः पुरीष-सुरभि-सौगन्ध्य-वायुस्तं देशं दश-योजनं समन्तात् सुरभिं चकार
05050341 एवं गो-मृग-काक-चर्यया व्रजंस्तिष्ठन्न् आसीनः शयानः काक-मृग-गो-चरितः पिबति खादत्यवमेहति स्म
05050351 इति नाना-योग-चर्याचरणो भगवान् कैवल्य-पतिर्ऋषभोऽविरत-परम-महानन्दानुभव आत्मनि सर्वेषां भूतानाम् आत्म-भूते भगवति वासुदेव आत्मनोऽव्यवधानानन्त-रोदर-भावेन सिद्ध-समस्तार्थ-परिपूर्णो योगैश्वर्याणि वैहायस-मनो-जवान्तर्धान-परकाय-प्रवेश-दूर-ग्रहणादीनि यदृच्छयोपगतानि नाञ्जसा नृप हृदयेनाभ्यनन्दत्

Chapter 6

0506001 राजोवाच
05060011 न नूनं भगव आत्मारामाणां योग-समीरित-ज्ञानावभर्जित-कर्म-बीजानाम् ऐश्वर्याणि पुनः क्लेशदानि भवितुम् अर्हन्ति यदृच्-छयोपगतानि
0506002 ऋषिरुवाच
05060021 सत्यम् उक्तं किन्त्विह वा एके न मनसोऽद्धा विश्रम्भम् अनवस्थानस्य शठ-किरात इव सङ्गच्छन्ते
0506003 तथा चोक्तम्—-
05060031 न कुर्यात् कर्हिचित् सख्यं मनसि ह्यनवस्थिते
05060032 यद्-विश्रम्भाच् चिराच् चीर्णं चस्कन्द तप ऐश्वरम्
05060041 नित्यं ददाति कामस्य च्छिद्रं तम् अनु येऽरयः
05060042 योगिनः कृत-मैत्रस्य पत्युर्जायेव पुंश्चली
05060051 कामो मन्युर्मदो लोभः शोक-मोह-भयादयः
05060052 कर्म-बन्धश्च यन्-मूलः स्वीकुर्यात् को नु तद्बुधः
05060061 अथैवम् अखिल-लोक-पाल-ललामोऽपि विलक्षणैर्जडवदवधूत-वेष-भाषा-चरितैरविलक्षित-भगवत्-प्रभावो योगिनां साम्पराय-विधिम् अनुशिक्षयन् स्व-कलेवरं जिहासुरात्मन्यात्मानम् असंव्यवहितम् अनर्थान्तर-भावेनान्वीक्षमाण उपरतानुवृत्तिरुपरराम
05060071 तस्य ह वा एवं मुक्त-लिङ्गस्य भगवत ऋषभस्य योगमाया-वासनया देह इमां जगतीम् अभिमानाभासेन सङ्क्रममाणः कोङ्क-वेङ्क-कुटकान् दक्षिण-कर्णाटकान् देशान् यदृच्छयोपगतः कुटकाचलोपवन आस्य कृताश्म-कवल उन्माद इव मुक्त-मूर्धजोऽसंवीत एव विचचार
05060081 अथ समीर-वेग-विधूत-वेणु-विकर्षण-जातोग्र-दावानलस्तद्वनम् आलेलिहानः सह तेन ददाह
05060091 यस्य किलानुचरितम् उपाकर्ण्य कोङ्क-वेङ्क-कुटकानां राजार्हन्-नामोपशिक्ष्य कलावधर्म उत्कृष्यमाणे भवितव्येन विमोहितः स्व-धर्म-पथम् अकुतो-भयम्

अपहाय कुपथ-पाखण्डम् असमञ्जसं निज-मनीषया मन्दः सम्प्रवर्तयिष्यते
05060101 येन ह वाव कलौ मनुजापसदा देव-माया-मोहिताः स्व-विधि-नियोग-शौच-चारित्र-विहीना देव-हेलनान्यपव्रतानि निज-निजेच्छया गृह्णाना अस्नानानाचमनाशौच-केशोल्लुञ्चनादीनि कलिनाधर्म-बहुलेनोपहत-धियो ब्रह्म-ब्राह्मण-यज्ञ-पुरुष-लोक-विदूषकाः प्रायेण भविष्यन्ति
05060111 ते च ह्यर्वाक्तनया निज-लोक-यात्रयान्ध-परम्परयाश्वस्तास्तमस्यन्धे स्वयम् एव प्रपतिष्यन्ति
05060121 अयम् अवतारो रजसोपप्लुत-कैवल्योपशिक्षणार्थः
0506013 तस्यानुगुणान् श्लोकान् गायन्ति —-
05060131 अहो भुवः सप्त-समुद्रवत्या ।द्वीपेषु वर्षेष्वधिपुण्यम् एतत्
05060132 गायन्ति यत्रत्य-जना मुरारेः ।कर्माणि भद्राण्यवतारवन्ति
05060141 अहो नु वंशो यशसावदातः ।प्रैयव्रतो यत्र पुमान् पुराणः
05060142 कृतावतारः पुरुषः स आद्यश् ।चचार धर्मं यदकर्म-हेतुम्
05060151 को न्वस्य काष्ठाम् अपरोऽनुगच्छेन् ।मनो-रथेनाप्यभवस्य योगी
05060152 यो योग-मायाः स्पृहयत्युदस्ता ।ह्यसत्तया येन कृत-प्रयत्नाः
05060161 इति ह स्म सकल-वेद-लोक-देव-ब्राह्मण-गवां परम-गुरोर्भगवत ऋषभाख्यस्य विशुद्धाचरितम् ईरितं पुंसां समस्त-दुश्चरिताभिहरणं परम-महा-मङ्गलायनम् इदम् अनुश्रद्धयोपचितयानुशृणोत्याश्रावयति वावहितो भगवति तस्मिन् वासुदेव एकान्ततो भक्तिरनयोरपि समनुवर्तते
05060171 यस्याम् एव कवय आत्मानम् अविरतं विविध-वृजिन-संसार-परितापोपतप्यमानम् अनुसवनं स्नापयन्तस्तयैव परया निर्वृत्या ह्यपवर्गम् आत्यन्तिकं परम-पुरुषार्थम् अपि स्वयम् आसादितं नो एवाद्रियन्ते भगवदीयत्वेनैव परिसमाप्त-सर्वार्थाः
05060181 राजन् पतिर्गुरुरलं भवतां यदूनां
05060182 दैवं प्रियः कुल-पतिः क्व च किङ्करो वः
05060183 अस्त्वेवम् अङ्ग भगवान् भजतां मुकुन्दो
05060184 मुक्तिं ददाति कर्हिचित् स्म न भक्ति-योगम्
05060191 नित्यानुभूत-निज-लाभ-निवृत्त-तृष्णः
05060192 श्रेयस्यतद्-रचनया चिर-सुप्त-बुद्धेः
05060193 लोकस्य यः करुणयाभयम् आत्म-लोकम्
05060194 आख्यान् नमो भगवते ऋषभाय तस्मै

Chapter 7

0507001 श्री-शुक उवाच
05070011 भरतस्तु महा-भागवतो यदा भगवतावनि-तल-परिपालनाय सञ्चिन्ति-
तस्तद्-अनुशासन-परः पञ्चजनीं विश्वरूप-दुहितरम् उपयेमे
05070021 तस्याम् उ ह वा आत्मजान् कार्त्स्न्येनानुरूपान् आत्मनः पञ्च जनयाम्
आस भूतादिरिव भूत-सूक्ष्माणि सुमतिं राष्ट्रभृतं सुदर्शनम् आवरणं धूम्रकेतुम् इति
05070031 अजनाभं नामैतद्वर्षं भारतम् इति यत आरभ्य व्यपदिशन्ति
05070041 स बहुविन् मही-पतिः पितृ-पितामहवदुरु-वत्सलतया स्वे स्वे कर्मणि
वर्तमानाः प्रजाः स्व-धर्मम् अनुवर्तमानः पर्यपालयत्
05070051 ईजे च भगवन्तं यज्ञ-क्रतु-रूपं क्रतुभिरुच्चावचैः श्रद्धयाहृताग्निहोत्र-दर्श-
पूर्णमास-चातुर्मास्य-पशु-सोमानां प्रकृति-विकृतिभिरनुसवनं चातुर्होत्र-विधिना
05070061 सम्प्रचरत्सु नाना-यागेषु विरचिताङ्ग-क्रियेष्वपूर्वं यत् तत् क्रिया-फलं
धर्माख्यं परे ब्रह्मणि यज्ञ-पुरुषे सर्व-देवता-लिङ्गानां मन्त्राणाम् अर्थ-नियाम-क-
तया साक्षात्-कर्तरि पर-देवतायां भगवति वासुदेव एव भावयमान आत्म-नैपु-
ण्य-मृदित-कषायो हविःष्वध्वर्युभिर्गृह्यमाणेषु स यजमानो यज्ञ-भाजो देवांस्तान्
पुरुषावयवेष्वभ्यध्यायत्
05070071 एवं कर्म-विशुद्ध्या विशुद्ध-सत्त्वस्यान्तर्-हृदयाकाश-शरीरे ब्रह्मणि भग-
वति वासुदेवे महा-पुरुष-रूपोपलक्षणे श्रीवत्स-कौस्तुभ-वन-मालारि-दर-गदादि-
भिरुपलक्षिते निज-पुरुष-हृल्-लिखितेनात्मनि पुरुष-रूपेण विरोचमान उच्चैस्तरां
भक्तिरनुदिनम् एधमान-रयाजायत
05070081 एवं वर्षायुत-सहस्र-पर्यन्तावसित-कर्म-निर्वाणावसरोऽधिभुज्यमानं स्व-
तनयेभ्यो रिक्थं पितृ-पैतामहं यथा-दायं विभज्य स्वयं सकल-सम्पन्-निकेतात्
स्व-निकेतात् पुलहाश्रमं प्रवव्राज
05070091 यत्र ह वाव भगवान् हरिरद्यापि तत्रत्यानां निज-जनानां वात्सल्येन
सन्निधाप्यत इच्छा-रूपेण
05070101 यत्राश्रम-पदान्युभयतो नाभिभिर्दृषच्-चक्रैश्चक्र-नदी नाम सरित्-प्रवरा

सर्वतः पवित्री-करोति
05070111 तस्मिन् वाव किल स एकलः पुलहाश्रमोपवने विविध-कुसुम-किसल-
य-तुलसिकाम्बुभिः कन्द-मूल-फलोपहारैश्च समीहमानो भगवत आराधनं विविक्त
उपरत-विषयाभिलाष उपभृतोपशमः परां निर्वृतिम् अवाप
05070121 तयेत्थम् अविरत-पुरुष-परिचर्यया भगवति प्रवर्धमाना-नुराग-भर-द्रु-
त-हृदय-शैथिल्यः प्रहर्ष-वेगेनात्मन्युद्भिद्यमान-रोम-पुलक-कुलक औत्कण्ठ्य-प्र-
वृत्त-प्रणय-बाष्प-निरुद्धावलोक-नयन एवं निज-रमणारुण-चरणारविन्दानुध्या-
न-परिचित-भक्ति-योगेन परिप्लुत-परमाह्लाद-गम्भीर-हृदय-ह्रदावगाढ-धिषण-
स्ताम् अपि क्रियमाणां भगवत्-सपर्यां न सस्मार
05070131 इत्थं धृत-भगवद्-व्रत ऐणेयाजिन-वाससानुसवनाभिषेकार्द्र-कपिश-कु-
टिल-जटा-कलापेन च विरोचमानः सूर्यर्चा भगवन्तं हिरण्मयं पुरुषम् उज्जिहाने
सूर्य-मण्डलेऽभ्युपतिष्ठन्न् एतद्ु होवाच
05070141 परो-रजः सवितुर्जात-वेदो ।देवस्य भर्गो मनसेदं जजान
05070142 सुरेतसादः पुनराविश्य चष्टे ।हंसं गृध्राणं नृषद्-रिङ्गिराम् इमः

Chapter 8

0508001 श्री-शुक उवाच
05080011 एकदा तु महा-नद्यां कृताभिषेक-नैयमिकावश्यको ब्रह्माक्षरम् अभिगृणा-
नो मुहूर्त-त्रयम् उदकान्त उपविवेश
05080021 तत्र तदा राजन् हरिणी पिपासया जलाशयाभ्याशम् एकैवोपजगाम
05080031 तया पेपीयमान उदके तावदेवाविदूरेण नदतो मृग-पतेरुन्नादो लोक-भ-
यङ्कर उदपतत्
05080041 तम् उपश्रुत्य सा मृग-वधूः प्रकृति-विक्लवा चकित-निरीक्षणा सुतराम्
अपि हरि-भयाभिनिवेश-व्यग्र-हृदया पारिप्लव-दृष्टिरगत-तृषा भयात् सहसैवोच्च-
क्राम
05080051 तस्या उत्पतन्त्या अन्तर्वत्न्या उरु-भयावगलितो योनि-निर्गतो गर्भः
स्रोतसि निपपात
05080061 तत्-प्रसवोत्सर्पण-भय-खेदातुरा स्व-गणेन वियुज्यमाना कस्याञ्चिद्दर्यां
कृष्ण-सारसती निपपाताथ च ममार
05080071 तं त्वेण-कुणकं कृपणं स्रोतसानूह्यमानम् अभिवीक्ष्यापविद्धं बन्धुरिवानुक-
म्पया राजर्षिर्भरत आदाय मृत-मातरम् इत्याश्रम-पदम् अनयत्
05080081 तस्य ह वा एण-कुणक उच्चैरेतस्मिन् कृत-निजाभिमानस्याहर्-अहस्तत्-
पोषण-पालन-लालन-प्रीणनानुध्यानेनात्म-नियमाः सह-यमाः पुरुष-परिचर्यादय
एकैकशः कतिपयेनाहर्-गणेन वियुज्यमानाः किल सर्व एवोदवसन्
05080091 अहो बतायं हरिण-कुणकः कृपण ईश्वर-रथ-चरण-परिभ्रमण-रयेण स्व-
गण-सुहृद्-बन्धुभ्यः परिवर्जितः शरणं च मोपसादितो माम् एव माता-पितरौ
भ्रातृ-ज्ञातीन् यौथिकांश्चैवोपेयाय नान्यं कञ्चन वेद मय्यति-विस्रब्धश्चात एव मया
मत्-परायणस्य पोषण-पालन-प्रीणन-लालनम् अनसूयुनानुष्ठेयं शरण्योपेक्षा-दो-
ष-विदुषा
05080101 नूनं ह्यार्याः साधव उपशम-शीलाः कृपण-सुहृद एवं-विधार्थे स्वार्थान्
अपि गुरुतरान् उपेक्षन्ते

05080111 इति कृतानुषङ्ग आसन-शयनाटन-स्नानाशनादिषु सह मृग-जहुना स्नेहानुबद्ध-हृदय आसीत्
05080121 कुश-कुसुम-समित्-पलाश-फल-मूलोदकान्याहरिष्यमाणो वृकसाला-वृकादिभ्यो भयम् आशंसमानो यदा सह हरिण-कुणकेन वनं समाविशति
05080131 पथिषु च मुग्ध-भावेन तत्र तत्र विषक्त-मति-प्रणय-भर-हृदयः कार्पण्यात् स्कन्धेनोद्वहति एवम् उत्सङ्ग उरसि चाधायोपलालयन् मुदं परमाम् अवाप
05080141 क्रियायां निर्वर्त्यमानायाम् अन्तरालेऽप्युत्थायोत्थाय यदैनम् अभिचक्षीत तर्हि वाव स वर्ष-पतिः प्रकृति-स्थेन मनसा तस्मा आशिष आशास्ते स्वस्ति स्ताद्वत्स ते सर्वत इति
05080151 अन्यदा भृशम् उद्विग्न-मना नष्ट-द्रविण इव कृपणः सकरुणम् अतितर्षेण हरिण-कुणक-विरह-विह्वल-हृदय-सन्तापस्तम् एवानुशोचन् किल कश्मलं महदभिरम्भित इति होवाच
05080161 अपि बत स वै कृपण एण-बालको मृत-हरिणी-सुतोऽहो ममानार्यस्य शठ-किरात-मतेरकृत-सुकृतस्य कृत-विस्रम्भ आत्म-प्रत्ययेन तदविगणयन् सुजन इवागमिष्यति
05080171 अपि क्षेमेणास्मिन्न् आश्रमोपवने शष्पाणि चरन्तं देव-गुप्तं द्रक्-ष्यामि
05080181 अपि च न वृकः साला-वृकोऽन्यतमो वा नैक-चर एक-चरो वा भक्षयति
05080191 निम्लोचति ह भगवान् सकल-जगत्-क्षेमोदयस्त्रय्य्-आत्माद्यापि मम न मृग-वधू-न्यास आगच्छति
05080201 अपि स्विदकृत-सुकृतम् आगत्य मां सुखयिष्यति हरिण-राज-कुमारो विविध-रुचिर-दर्शनीय-निज-मृग-दारक-विनोदैरसन्तोषं स्वानाम् अपनुदन्
05080211 क्ष्वेलिकायां मां मृषा-समाधिनामीलित-दृशं प्रेम-संरम्भेण चकित-चकित आगत्य पृषद्-अपरुष-विषाणाग्रेण लुठति
05080221 आसादित-हविषि बर्हिषि दूषिते मयोपालब्धो भीत-भीतः सपद्युपरत-रास ऋषि-कुमारवदवहित-करण-कलाप आस्ते
05080231 किं वा अरे आचरितं तपस्तपस्विन्यानया यदियम् अवनिः सविनय-कृष्ण-सार-तनय-तनुतर-सुभग-शिवतमाखर-खुर-पद-पङ्क्तिभिर्द्रविण-विधुरातुरस्य कृपणस्य मम द्रविण-पदवीं सूचयन्त्यात्मानं च सर्वतः कृत-कौतुकं द्विजानां स्वर्गापवर्ग-कामानां देव-यजनं करोति
05080241 अपि स्विदसौ भगवान् उडु-पतिरेनं मृग-पति-भयान् मृत-मातरं मृग-बालकं स्वाश्रम-परिभ्रष्टम् अनुकम्पया कृपण-जन-वत्सलः परिपाति
05080251 किं वात्मज-विश्लेष-ज्वर-दव-दहन-शिखाभिरुपतप्यमान-हृदय-स्थल-नलिनीकं माम् उपसृत-मृगी-तनयं शिशिर-शान्तानुराग-गुणित-निज-वदन-सलिलामृतमय-गभस्तिभिः स्वधयतीति च
05080261 एवम् अघटमान-मनोरथाकुल-हृदयो मृग-दारकाभासेन स्वारब्ध-क-

र्मणा योगारम्भणतो विभ्रंशितः स योग-तापसो भगवद्-आराधन-लक्षणाच् च कथम् इतरथा जात्य्-अन्तर एण-कुणक आसङ्गः साक्षान् निःश्रेयस-प्रतिपक्षतया प्राक्-परित्यक्त-दुस्त्यज-हृदयाभिजातस्य तस्यैवम् अन्तराय-विहत-योगारम्भण-स्य राजर्षेर्भरतस्य तावन् मृगार्भक-पोषण-पालन-प्रीणन-लालनानुषङ्गेणाविगणयत आत्मानम् अहिरिवाखु-बिलं दुरतिक्रमः कालः कराल-रभस आपद्यत
05080271 तदानीम् अपि पार्श्व-वर्तिनम् आत्मजम् इवानुशोचन्तम् अभिवीक्षमाणो मृग एवाभिनिवेशित-मना विसृज्य लोकम् इमं सह मृगेण कलेवरं मृतम् अनु न मृत-जन्मानुस्मृतिरितरवन् मृग-शरीरम् अवाप
05080281 तत्रापि ह वा आत्मनो मृगत्व-कारणं भगवद्-आराधन-समीहानुभावे-नानुस्मृत्य भृशम् अनुतप्यमान आह
05080291 अहो कष्टं भ्रष्टोऽहम् आत्मवताम् अनुपथाद्यद्-विमुक्त-समस्त-सङ्गस्य विविक्त-पुण्यारण्य-शरणस्यात्मवत आत्मनि सर्वेषाम् आत्मनां भगवति वासुदेवे तद्-अनुश्रवण-मनन-सङ्कीर्तनाराधनानुस्मरणाभियोगेनाशून्य-सकल-यामेन काले-न समावेशितं समाहितं कार्त्स्न्येन मनस्तत् तु पुनर्ममाबुधस्यारान् मृग-सुतम् अनु परिसुस्राव
05080301 इत्येवं निगूढ-निर्वेदो विसृज्य मृगीं मातरं पुनर्भगवत्-क्षेत्रम् उपशम-शील-मुनि-गण-दयितं शालग्रामं पुलस्त्य-पुलहाश्रमं कालञ्जरात् प्रत्याजगाम
05080311 तस्मिन्न् अपि कालं प्रतीक्षमाणः सङ्गाच् च भृशम् उद्विग्न आत्म-सहचरः शुष्क-पर्ण-तृण-वीरुधा वर्तमानो मृगत्व-निमित्तावसानम् एव गणयन् मृग-शरीरं तीर्थोदक-क्लिन्नम् उत्-ससर्ज

Chapter 9

0509001 श्री-शुक उवाच
05090011 अथ कस्यचिद्द्विज-वरस्याङ्गिरः-प्रवरस्य शम-दम-तपः-स्वाध्यायाध्य-
यन-त्याग-सन्तोष-तितिक्षा-प्रश्रय-विद्यानसूयात्म-ज्ञानानन्द-युक्तस्यात्म-सदृश-
श्रुत-शीलाचार-रूपौदार्य-गुणा नव सोदर्या अङ्गजा बभूवुर्मिथुनं च यवीयस्यां भा-
र्यायाम् । यस्तु तत्र पुमांस्तं परम-भागवतं राजर्षि-प्रवरं भरतम् उत्सृष्ट-मृग-शरीरं
चरम-शरीरेण विप्रत्वं गतम् आहुः
05090021 तत्रापि स्वजन-सङ्गाच् च भृशम् उद्विजमानो भगवतः कर्म-बन्ध-वि-
ध्वंसन-श्रवण-स्मरण-गुण-विवरण-चरणारविन्द-युगलं मनसा विदधदात्मनः प्र-
तिघातम् आशङ्कमानो भगवद्-अनुग्रहेणानुस्मृत-स्व-पूर्व-जन्मावलिरात्मानम् उ-
न्मत्त-जडान्ध-बधिर-स्वरूपेण दर्शयाम् आस लोकस्य
05090031 तस्यापि ह वा आत्मजस्य विप्रः पुत्र-स्नेहानुबद्ध-मना आसमावर्तनात्
संस्कारान् यथोपदेशं विदधान उपनीतस्य च पुनः शौचाचमनादीन् कर्म-नियमान्
अनभिप्रेतान् अपि समशिक्षयदनुशिष्टेन हि भाव्यं पितुः पुत्रेणेति
05090041 स चापि तदु ह पितृ-सन्निधावेवासध्रीचीनम् इव स्म करोति छन्दांस्य-
ध्यापयिष्यन् सह व्याहृतिभिः सप्रणव-शिरस्त्रिपदीं सावित्रीं ग्रैष्म-वासन्तिकान्
मासान् अधीयानम् अप्यसमवेत-रूपं ग्राहयाम् आस
05090051 एवं स्व-तनुज आत्मन्यनुरागावेशित-चित्तः शौचाध्ययन-व्रत-नियम-
गुर्व्-अनल-शुश्रूषणाद्य्-औपकुर्वाणक-कर्माण्यनभियुक्तान्यपि समनुशिष्टेन भाव्यम्
इत्यसद्-आग्रहः पुत्रम् अनुशास्य स्वयं तावदनधिगत-मनोरथः कालेनाप्रमत्तेन
स्वयं गृह एव प्रमत्त उपसंहृतः
05090061 अथ यवीयसी द्विज-सती स्व-गर्भ-जातं मिथुनं सपत्न्या उपन्यस्य स्व-
यम् अनुसंस्थया पतिलोकम् अगात्
05090071 पितर्युपरते भ्रातर एनम् अतत्-प्रभाव-विदस्त्रय्यां विद्यायाम् एव पर्यव-
सित-मतयो न पर-विद्यायां जड-मतिरिति भ्रातुरनुशासन-निर्बन्धान् न्यवृत्सन्त
05090081 स च प्राकृतैर्द्विपद-पशुभिरुन्मत्त-जड-बधिर-मूकेत्यभिभाष्यमाणो यदा

तद्-अनुरूपाणि प्रभाषते कर्माणि च कार्यमाणः परेच्छया करोति विष्टितो वेतनतो वा याच्ञ्या यदृच्छया वोपसादितम् अल्पं बहु मृष्टं कदन्नं वाभ्यवहरति परं नेन्द्रिय-प्रीति-निमित्तम् । नित्य-निवृत्त-निमित्त-स्व-सिद्ध-विशुद्धानुभवानन्द-स्वात्म-लाभाधिगमः सुख-दुःखयोर्द्वन्द्व-निमित्तयोरसम्भावित-देहाभिमानः ।

05090101 शीतोष्ण-वात-वर्षेषु वृष इवानावृताङ्गः पीनः संहननाङ्गः स्थण्डिल-संवेशनानुन्मर्दनामज्जन-रजसा महामणिरिवानभिव्यक्त-ब्रह्म-वर्चसः कुपटावृत-कटिरुपवीतेनोरु-मषिणा द्विजातिरिति ब्रह्म-बन्धुरिति संज्ञयातज्-ज्ञजनावमतो विचचार

05090111 यदा तु परत आहारं कर्म-वेतनत ईहमानः स्व-भ्रातृभिरपि केदार-कर्मणि निरूपितस्तदपि करोति किन्तु न समं विषमं न्यूनम् अधिकम् इति वेद कण-पिण्याक-फली-करण-कुल्माष-स्थालीपुरीषादीन्यप्यमृतवदभ्यवहरति

05090121 अथ कदाचित् कश्चिद्वृषल-पतिर्भद्र-काल्यै पुरुष-पशुम् आलभतापत्य-कामः

05090131 तस्य ह दैव-मुक्तस्य पशोः पदवीं तद्-अनुचराः परिधावन्तो निशि निशीथ-समये तमसावृतायाम् अनधिगत-पशव आकस्मिकेन विधिना केदारान् वीरासनेन मृग-वराहादिभ्यः संरक्षमाणम् अङ्गिरः-प्रवर-सुतम् अपश्यन्

05090141 अथ त एनम् अनवद्य-लक्षणम् अवमृश्य भर्तृ-कर्म-निष्पत्तिं मन्यमाना बद्ध्वा रशनया चण्डिका-गृहम् उपनिन्युर्मुदा विकसित-वदनाः

05090151 अथ पणयस्तं स्व-विधिनाभिषिच्याहतेन वाससाच्छाद्य भूषणालेप-स्रक्-तिलकादिभिरुपस्कृतं भुक्तवन्तं धूप-दीप-माल्य-लाज-किसलयाङ्कुर-फलोपहारोपेतया वैशस-संस्थया महता गीत-स्तुति-मृदङ्ग-पणव-घोषेण च पुरुष-पशुं भद्र-काल्याः पुरत उपवेशयाम् आसुः

05090161 अथ वृषल-राज-पणिः पुरुष-पशोरसृग्-आसवेन देवीं भद्र-कालीं यक्ष्यमाणस्तद्-अभिमन्त्रितम् असिम् अति-कराल-निशितम् उपाददे

05090171 इति तेषां वृषलानां रजस्-तमः-प्रकृतीनां धन-मद-रज-उत्सिक्त-मनसां भगवत्-कला-वीर-कुलं कदर्थी-कृत्योत्पथेन स्वैरं विहरतां हिंसा-विहाराणां कर्मातिदारुणं यद्ब्रह्म-भूतस्य साक्षाद्ब्रह्मर्षि-सुतस्य निर्वैरस्य सर्व-भूत-सुहृदः सूनायाम् अप्यननुमतम् आलम्भनं तदुपलभ्य ब्रह्म-तेजसाति-दुर्विषहेण दन्दह्यमानेन वपुषा सहसोच्चचाट सैव देवी भद्र-काली

05090181 भृशम् अमर्ष-रोषावेश-रभस-विलसित-भ्रु-कुटि-विटप-कुटिल-दंष्ट्रारुणेक्षणाटोपाति-भयानक-वदना हन्तु-कामेवेदं महाट्ट-हासम् अति-संरम्भेण विमुञ्चन्ती तत उत्पत्य पापीयसां दुष्टानां तेनैवासिना विवृक्ण-शीर्ष्णां गलात् स्रवन्तम् असृग्-आसवम् अत्युष्णं सह गणेन निपीयाति-पान-मद-विह्वलोच्चैस्तरां स्व-पार्षदैः सह जगौ ननर्त च विजहार च शिरः-कन्दुक-लीलया

05090191 एवम् एव खलु महद्-अभिचाराति-क्रमः कात्स्न्येनात्मने फलति

05090201 न वा एतद्विष्णुदत्त महद्-अद्भुतं यदसम्भ्रमः स्व-शिरश्-छेदन आप-

तितेऽपि विमुक्त-देहाद्य्-आत्म-भाव-सुदृढ-हृदय-ग्रन्थीनां सर्व-सत्त्व-सुहृद्-आत्मनां निर्वैराणां साक्षाद्भगवतानिमिषारि-वरायुधेनाप्रमत्तेन तैस्तैर्भावैः परिरक्ष्यमाणानां तत्-पाद-मूलम् अकुतश्चिद्-भयम् उपसृतानां भागवत-परमहंसानाम्

Chapter 10

0510001 श्री-शुक उवाच
05100011 अथ सिन्धु-सौवीर-पते रहूगणस्य व्रजत इक्षुमत्यास्तटे तत्-कुल-पति-
ना शिबिका-वाह-पुरुषान्वेषण-समये दैवेनोपसादितः स द्विज-वर उपलब्ध एष
पीवा युवा संहनानाङ्गो गो-खरवद्धुरं वोढुम् अलम् इति पूर्व-विष्टि-गृहीतैः सह
गृहीतः प्रसभम् अतद्-अर्ह उवाह शिबिकां स महानुभावः
05100021 यदा हि द्विज-वरस्येषु-मात्रावलोकानुगतेर्न समाहिता पुरुष-गतिस्तदा
विषम-गतां स्व-शिबिकां रहूगण उपधार्य पुरुषान् अधिवहत आह हे वोढारः सा-
ध्वतिक्रमत किम् इति विषमम् उह्यते यानम् इति
05100031 अथ त ईश्वर-वचः सोपालम्भम् उपाकर्ण्योपाय-तुरीयाच् छङ्कित-मन-
सस्तं विज्ञापयां बभूवुः
05100041 न वयं नर-देव प्रमत्ता भवन्-नियमानुपथाः साध्वेव वहामः । अयम्
अधुनैव नियुक्तोऽपि न द्रुतं व्रजति नानेन सह वोढुम् उ ह वयं पारयाम इति
05100051 सांसर्गिको दोष एव नूनम् एकस्यापि सर्वेषां सांसर्गिकाणां भवितुम् अ-
र्हतीति निश्चित्य निशम्य कृपण-वचो राजा रहूगण उपासित-वृद्धोऽपि निसर्गेण
बलात् कृत ईषद्-उत्थित-मन्युरविस्पष्ट-ब्रह्म-तेजसं जात-वेदसम् इव रजसावृत-
मतिराह
05100061 अहो कष्टं भ्रातर्व्यक्तम् उरु-परिश्रान्तो दीर्घम् अध्वानम् एक एव ऊहि-
वान् सुचिरं नाति-पीवा न संहननाङ्गो जरसा चोपद्रुतो भवान् सखे नो एवापर
एते सङ्घट्टिन इति बहु-विप्रलब्धोऽप्यविद्यया रचित-द्रव्य-गुण-कर्माशय-स्व-च-
रम-कलेवरेऽवस्तुनि संस्थान-विशेषेऽहं ममेत्यनध्यारोपित-मिथ्या-प्रत्ययो ब्रह्म-
भूतस्तूष्णीं शिबिकां पूर्ववदुवाह
05100071 अथ पुनः स्व-शिबिकायां विषम-गतायां प्रकुपित उवाच रहूगणः किम्
इदम् अरे त्वं जीवन्-मृतो मां कदर्थी-कृत्य भर्तृ-शासनम् अतिचरसि प्रमत्तस्य च
ते करोमि चिकित्सां दण्ड-पाणिरिव जनताया यथा प्रकृतिं स्वां भजिष्यस इति
05100081 एवं बह्वबद्धम् अपि भाषमाणं नर-देवाभिमानं रजसा तमसानुविद्धेन

मदेन तिरस्कृताशेष-भगवत्-प्रिय-निकेतं पण्डित-मानिनं स भगवान् ब्राह्मणो ब्रह्म-भूत-सर्व-भूत-सुहृद्-आत्मा योगेश्वर-चर्यायां नाति-व्युत्पन्न-मतिं स्मयमान इव विगत-स्मय इदम् आह
0510009 ब्राह्मण उवाच
05100091 त्वयोदितं व्यक्तम् अविप्रलब्धं ।भर्तुः स मे स्याद्यदि वीर भारः
05100092 गन्तुर्यदि स्यादधिगम्यम् अध्वा ।पीवेति राशौ न विदां प्रवादः
05100101 स्थौल्यं कार्श्यं व्याधय आधयश्च ।क्षुत् तृड्भयं कलिरिच्छा जरा च
05100102 निद्रा रतिर्मन्युरहं मदः शुचो ।देहेन जातस्य हि मे न सन्ति
05100111 जीवन्-मृतत्वं नियमेन राजन् ।आद्यन्तवद्यद्विकृतस्य दृष्टम्
05100112 स्व-स्वाम्य-भावो ध्रुव ईड्य यत्र ।तर्ह्युच्यतेऽसौ विधिकृत्य-योगः
05100121 विशेष-बुद्धेर्विवरं मनाक् च ।पश्याम यन् न व्यवहारतोऽन्यत्
05100122 क ईश्वरस्तत्र किम् ईशितव्यं ।तथापि राजन् करवाम किं ते
05100131 उन्मत्त-मत्त-जडवत् स्व-संस्थां ।गतस्य मे वीर चिकित्सितेन
05100132 अर्थः कियान् भवता शिक्षितेन ।स्तब्ध-प्रमत्तस्य च पिष्टपेषः
0510014 श्री-शुक उवाच
05100141 एतावदनुवाद-परिभाषया प्रत्युदीर्य मुनि-वर उपशम-शील उपरतानात्म्य-निमित्त उपभोगेन कर्मारब्धं व्यपनयन् राज-यानम् अपि तथोवाह
05100151 स चापि पाण्डवेय सिन्धु-सौवीर-पतिस्तत्त्व-जिज्ञासायां सम्यक्-श्रद्धयाधिकृताधिकारस्तद्धृदय-ग्रन्थि-मोचनं द्विज-वच आश्रुत्य बहु-योग-ग्रन्थ-सम्मतं त्वरयावरुह्य शिरसा पाद-मूलम् उपसृतः क्षमापयन् विगत-नृप-देव-स्मय उवाच
05100161 कस्त्वं निगूढश्चरसि द्विजानां ।बिभर्षि सूत्रं कतमोऽवधूतः
05100162 कस्यासि कुत्रत्य इहापि कस्मात् ।क्षेमाय नश्चेदसि नोत शुक्लः
05100171 नाहं विशङ्के सुर-राज-वज्रान् ।न त्र्यक्ष-शूलान् न यमस्य दण्डात्
05100172 नाग्न्य्-अर्क-सोमानिल-वित्तपास्त्राच् ।छङ्के भृशं ब्रह्म-कुलावमानात्
05100181 तद्ब्रूह्यसङ्गो जडवन् निगूढ- ।विज्ञान-वीर्यो विचरस्यपारः
05100182 वचांसि योग-ग्रथितानि साधो ।न नः क्षमन्ते मनसापि भेत्तुम्
05100191 अहं च योगेश्वरम् आत्म-तत्त्व- ।विदां मुनीनां परमं गुरुं वै
05100192 प्रष्टुं प्रवृत्तः किम् इहारणं तत् ।साक्षाद्धरिं ज्ञान-कलावतीर्णम्
05100201 स वै भवाँल्लोक-निरीक्षणार्थम् ।अव्यक्त-लिङ्गो विचरत्यपि स्वित्
05100202 योगेश्वराणां गतिम् अन्ध-बुद्धिः ।कथं विचक्षीत गृहानुबन्धः
05100211 दृष्टः श्रमः कर्मत आत्मनो वै ।भर्तुर्गन्तुर्भवतश्चानुमन्ये
05100212 यथासतोदानयनाद्य्-अभावात् ।समूल इष्टो व्यवहार-मार्गः
05100221 स्थाल्य्-अग्नि-तापात् पयसोऽभितापस् ।तत्-तापतस्तण्डुल-गर्भ-रन्धिः
05100222 देहेन्द्रियास्वाशय-सन्निकर्षात् ।तत्-संसृतिः पुरुषस्यानुरोधात्

05100231 शास्ताभिगोप्ता नृपतिः प्रजानां ।यः किङ्करो वै न पिनष्टि पिष्टम्
05100232 स्व-धर्मम् आराधनम् अच्युतस्य ।यदीहमानो विजहात्यघौघम्
05100241 तन् मे भवान् नर-देवाभिमान- ।मदेन तुच्छीकृत-सत्तमस्य
05100242 कृषीष्ट मैत्री-दृशम् आर्त-बन्धो ।यथा तरे सद्-अवध्यानम् अंहः
05100251 न विक्रिया विश्व-सुहृत्-सखस्य ।साम्येन वीताभिमतेस्तवापि
05100252 महद्-विमानात् स्व-कृताद्धि मादृङ् ।नङ्क्ष्यत्यदूरादपि शूलपाणिः

Chapter 11

0511001 ब्राह्मण उवाच
05110011 अकोविदः कोविद-वाद-वादान् ।वदस्यथो नाति-विदां वरिष्ठः
05110012 न सूरयो हि व्यवहारम् एनं ।तत्त्वावमर्शेन सहामनन्ति
05110021 तथैव राजन्न् उरु-गार्हमेध- ।वितान-विद्योरु-विजृम्भितेषु
05110022 न वेद-वादेषु हि तत्त्व-वादः ।प्रायेण शुद्धो नु चकास्ति साधुः
05110031 न तस्य तत्त्व-ग्रहणाय साक्षाद् ।वरीयसीरपि वाचः समासन्
05110032 स्वप्ने निरुक्त्या गृहमेधि-सौख्यं ।न यस्य हेयानुमितं स्वयं स्यात्
05110041 यावन् मनो रजसा पूरुषस्य ।सत्त्वेन वा तमसा वानुरुद्धम्
05110042 चेतोभिराकूतिभिरातनोति ।निरङ्कुशं कुशलं चेतरं वा
05110051 स वासनात्मा विषयोपरक्तो ।गुण-प्रवाहो विकृतः षोडशात्मा
05110052 बिभ्रत् पृथङ्-नामभि रूप-भेदम् ।अन्तर्-बहिष्ट्वं च पुरैस्तनोति
05110061 दुःखं सुखं व्यतिरिक्तं च तीव्रं ।कालोपपन्नं फलम् आव्यनक्ति
05110062 आलिङ्ग्य माया-रचितान्तरात्मा ।स्व-देहिनं संसृति-चक्र-कूटः
05110071 तावान् अयं व्यवहारः सदाविः ।क्षेत्रज्ञ-साक्ष्यो भवति स्थूल-सूक्ष्मः
05110072 तस्मान् मनो लिङ्गम् अदो वदन्ति ।गुणागुणत्वस्य परावरस्य
05110081 गुणानुरक्तं व्यसनाय जन्तोः ।क्षेमाय नैर्गुण्यम् अथो मनः स्यात्
05110082 यथा प्रदीपो घृत-वर्तिम् अश्नन् ।शिखाः सधूमा भजति ह्यन्यदा स्वम्
05110083 पदं तथा गुण-कर्मानुबद्धं ।वृत्तीर्मनः श्रयतेऽन्यत्र तत्त्वम्
05110091 एकादशासन् मनसो हि वृत्तय ।आकूतयः पञ्च धियोऽभिमानः
05110092 मात्राणि कर्माणि पुरं च तासां ।वदन्ति हैकादश वीर भूमीः
05110101 गन्धाकृति-स्पर्श-रस-श्रवांसि । विसर्ग-रत्य्-अर्त्य्-अभिजल्प-शिल्पाः
05110102 एकादशं स्वीकरणं ममेति ।शय्याम् अहं द्वादशम् एक आहुः
05110111 द्रव्य-स्वभावाशय-कर्म-कालैर् ।एकादशामी मनसो विकाराः
05110112 सहस्रशः शतशः कोटिशश्च ।क्षेत्रज्ञतो न मिथो न स्वतः स्युः

05110121 क्षेत्रज्ञ एता मनसो विभूतीर् ।जीवस्य माया-रचितस्य नित्याः
05110122 आविर्हिताः क्वापि तिरोहिताश्च ।शुद्धो विचष्टे ह्यविशुद्ध-कर्तुः
05110131 क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः पुराणः ।साक्षात् स्वयं ज्योतिरजः परेशः
05110132 नारायणो भगवान् वासुदेवः ।स्व-माययात्मन्यवधीयमानः
05110141 यथानिलः स्थावर-जङ्गमानाम् ।आत्म-स्वरूपेण निविष्ट ईशेत्
05110142 एवं परो भगवान् वासुदेवः ।क्षेत्रज्ञ आत्मेदम् अनुप्रविष्टः
05110151 न यावदेतां तनु-भृन् नरेन्द्र ।विधूय मायां वयुनोदयेन
05110152 विमुक्त-सङ्गो जित-षट्-सपत्नो ।वेदात्म-तत्त्वं भ्रमतीह तावत्
05110161 न यावदेतन् मन आत्म-लिङ्गं ।संसार-तापावपनं जनस्य
05110162 यच् छोक-मोहामय-राग-लोभ- ।वैरानुबन्धं ममतां विधत्ते
05110171 भ्रातृव्यम् एनं तददभ्र-वीर्यम् ।उपेक्षयाध्येधितम् अप्रमत्तः
05110172 गुरोर्हरेश्चरणोपासनास्त्रो ।जहि व्यलीकं स्वयम् आत्म-मोषम्

Chapter 12

0512001 रहूगण उवाच
05120011 नमो नमः कारण-विग्रहाय ।स्वरूप-तुच्छीकृत-विग्रहाय
05120012 नमोऽवधूत द्विज-बन्धु-लिङ्ग- ।निगूढ-नित्यानुभवाय तुभ्यम्
05120021 ज्वरामयार्तस्य यथागदं सत् ।निदाघ-दग्धस्य यथा हिमाम्भः
05120022 कुदेह-मानाहि-विदष्ट-दृष्टेः ।ब्रह्मन् वचस्तेऽमृतम् औषधं मे
05120031 तस्माद्भवन्तं मम संशयार्थं ।प्रक्ष्यामि पश्चादधुना सुबोधम्
05120032 अध्यात्म-योग-ग्रथितं तवोक्तम् ।आख्याहि कौतूहल-चेतसो मे
05120041 यदाह योगेश्वर दृश्यमानं ।क्रिया-फलं सद्-व्यवहार-मूलम्
05120042 न ह्यञ्जसा तत्त्व-विमर्शनाय ।भवान् अमुष्मिन् भ्रमते मनो मे
0512005 ब्राह्मण उवाच
05120051 अयं जनो नाम चलन् पृथिव्यां ।यः पार्थिवः पार्थिव कस्य हेतोः
05120052 तस्यापि चाङ्घ्र्योरधि गुल्फ-जङ्घा- ।जानूरु-मध्योर-शिरोधरांसाः
05120061 अंसेऽधि दार्वी शिबिका च यस्यां ।सौवीर-राजेत्यपदेश आस्ते
05120062 यस्मिन् भवान् रूढ-निजाभिमानो ।राजास्मि सिन्धुष्विति दुर्मदान्धः
05120071 शोच्यान् इमांस्त्वम् अधिकष्ट-दीनान् ।विष्ट्या निगृह्णन् निरनुग्रहोऽसि
05120072 जनस्य गोप्तास्मि विकत्थमानो ।न शोभसे वृद्ध-सभासु धृष्टः
05120081 यदा क्षितावेव चराचरस्य ।विदाम निष्ठां प्रभवं च नित्यम्
05120082 तन् नामतोऽन्यद्व्यवहार-मूलं ।निरूप्यतां सत्-क्रिययानुमेयम्
05120091 एवं निरुक्तं क्षिति-शब्द-वृत्तम् ।असन् निधानात् परमाणवो ये
05120092 अविद्यया मनसा कल्पितास्ते ।येषां समूहेन कृतो विशेषः
05120101 एवं कृशं स्थूलम् अणुर्बृहद्यद् ।असच् च सज् जीवम् अजीवम् अन्यत्
05120102 द्रव्य-स्वभावाशय-काल-कर्म- ।नाम्नाजयावेहि कृतं द्वितीयम्
05120111 ज्ञानं विशुद्धं परमार्थम् एकम् ।अनन्तरं त्वबहिर्ब्रह्म सत्यम्
05120112 प्रत्यक् प्रशान्तं भगवच्-छब्द-संज्ञं ।यद्वासुदेवं कवयो वदन्ति
05120121 रहूगणैतत् तपसा न याति ।न चेज्यया निर्वपणाद्गृहाद्वा

05120122 न च्छन्दसा नैव जलाग्नि-सूर्यैर् ।विना महत्-पाद-रजो-'भिषेकम्
05120131 यत्रोत्तमश्लोक-गुणानुवादः ।प्रस्तूयते ग्राम्य-कथा-विघातः
05120132 निषेव्यमाणोऽनुदिनं मुमुक्षोर् ।मतिं सतीं यच्छति वासुदेवे
05120141 अहं पुरा भरतो नाम राजा ।विमुक्त-दृष्ट-श्रुत-सङ्ग-बन्धः
05120142 आराधनं भगवत ईहमानो ।मृगोऽभवं मृग-सङ्गाद्धतार्थः
05120151 सा मां स्मृतिर्मृग-देहेऽपि वीर ।कृष्णार्चन-प्रभवा नो जहाति
05120152 अथो अहं जन-सङ्गादसङ्गो ।विशङ्कमानोऽविवृतश्चरामि
05120161 तस्मान् नरोऽसङ्ग-सुसङ्ग-जात- ।ज्ञानासिनेहैव विवृक्ण-मोहः
05120162 हरिं तद्-ईहा-कथन-श्रुताभ्यां ।लब्ध-स्मृतिर्यात्यतिपारम् अध्वनः

Chapter 13

0513001 ब्राह्मण उवाच
05130011 दुरत्ययेऽध्वन्यजया निवेशितो ।रजस्-तमः-सत्त्व-विभक्त-कर्मदृक्
05130012 स एष सार्थोऽर्थ-परः परिभ्रमन् ।भवाटवीं याति न शर्म विन्दति
05130021 यस्याम् इमे षण् नर-देव दस्यवः ।सार्थं विलुम्पन्ति कुनायकं बलात्
05130022 गोमायवो यत्र हरन्ति सार्थिकं ।प्रमत्तम् आविश्य यथोरणं वृकाः
05130031 प्रभूत-वीरुत्-तृण-गुल्म-गह्वरे ।कठोर-दंशैर्मशकैरुपद्रुतः
05130032 क्वचित् तु गन्धर्व-पुरं प्रपश्यति ।क्वचित् क्वचिच् चाशु-रयोल्मुक-ग्रहम्
05130041 निवास-तोय-द्रविणात्म-बुद्धिस् ।ततस्ततो धावति भो अटव्याम्
05130042 क्वचिच् च वात्योत्थित-पांसु-धूम्रा ।दिशो न जानाति रजस्-वलाक्षः
05130051 अदृश्य-झिल्ली-स्वन-कर्ण-शूल ।उलूक-वाग्भिर्व्यथितान्तरात्मा
05130052 अपुण्य-वृक्षान् श्रयते क्षुधार्दितो ।मरीचि-तोयान्यभिधावति क्वचित्
05130061 क्वचिद्वितोयाः सरितोऽभियाति ।परस्परं चालषते निरन्धः
05130062 आसाद्य दावं क्वचिदग्नि-तप्तो ।निर्विद्यते क्व च यक्षैर्हृतासुः
05130071 शूरैर्हृत-स्वः क्व च निर्विण्ण-चेताः ।शोचन् विमुह्यन्न् उपयाति कश्मलम्
05130072 क्वचिच् च गन्धर्व-पुरं प्रविष्टः ।प्रमोदते निर्वृतवन् मुहूर्तम्
05130081 चलन् क्वचित् कण्टक-शर्कराङ्घ्रिर् ।नगारुरुक्षुर्विमना इवास्ते
05130082 पदे पदेऽभ्यन्तर-वह्निनार्दितः ।कौटुम्बिकः क्रुध्यति वै जनाय
05130091 क्वचिन् निगीर्णो ऽजगराहिना जनो ।नावैति किञ्चिद्विपिनेऽपविद्धः
05130092 दष्टः स्म शेते क्व च दन्द-शूकैर् ।अन्धोऽन्ध-कूपे पतितस्तमिस्रे
05130101 कर्हि स्म चित् क्षुद्र-रसान् विचिन्वंस् ।तन्-मक्षिकाभिर्व्यथितो विमानः
05130102 तत्राति-कृच्छ्रात् प्रतिलब्धमानो ।बलाद्विलुम्पन्त्यथ तं ततोऽन्ये
05130111 क्वचिच् च शीतातप-वात-वर्ष- ।प्रतिक्रियां कर्तुम् अनीश आस्ते
05130112 क्वचिन् मिथो विपणन् यच् च किञ्चिद् ।विद्वेषम् ऋच्छत्युत वित्त-शाठ्यात्
05130121 क्वचित् क्वचित् क्षीण-धनस्तु तस्मिन् ।शय्यासन-स्थान-विहार-हीनः

05130122 याचन् परादप्रतिलब्ध-कामः । पारक्य-दृष्टिर्लभतेऽवमानम्
05130131 अन्योन्य-वित्त-व्यतिषङ्ग-वृद्ध- । वैरानुबन्धो विवहन् मिथश्च
05130132 अध्वन्यमुष्मिन्न् उरु-कृच्छ्र-वित्त- । बाधोपसर्गैर्विहरन् विपन्नः
05130141 तांस्तान् विपन्नान् स हि तत्र तत्र । विहाय जातं परिगृह्य सार्थः
05130142 आवर्ततेऽद्यापि न कश्चिदत्र । वीराध्वनः पारम् उपैति योगम्
05130151 मनस्विनो निर्जित-दिग्-गजेन्द्रा । ममेति सर्वे भुवि बद्ध-वैराः
05130152 मृधे शयीरन् न तु तद्व्रजन्ति । यन् न्यस्त-दण्डो गत-वैरोऽभियाति
05130161 प्रसज्जति क्वापि लता-भुजाश्रयस् । तद्-आश्रयाव्यक्त-पद-द्विज-स्पृहः
05130162 क्वचित् कदाचिद्धरि-चक्रतस्त्रसन् । सख्यं विधत्ते बक-कङ्क-गृध्रैः
05130171 तैर्वञ्चितो हंस-कुलं समाविशन्न् । अरोचयन् शीलम् उपैति वानरान्
05130172 तज्-जाति-रासेन सुनिर्वृतेन्द्रियः । परस्परोद्वीक्षण-विस्मृतावधिः
05130181 द्रुमेषु रंस्यन् सुत-दार-वत्सलो । व्यवाय-दीनो विवशः स्व-बन्धने
05130182 क्वचित् प्रमादाद्गिरि-कन्दरे पतन् । वल्लीं गृहीत्वा गज-भीत आस्थितः
05130191 अतः कथञ्चित् स विमुक्त आपदः । पुनश्च सार्थं प्रविशत्यरिन्दम
05130192 अध्वन्यमुष्मिन्न् अजया निवेशितो । भ्रम' जनोऽद्यापि न वेद कश्चन
05130201 रहूगण त्वम् अपि ह्यध्वनोऽस्य । सन्न्यस्त-दण्डः कृत-भूत-मैत्रः
05130202 असज्-जितात्मा हरि-सेवया शितं;ज्ञानासिम् आदाय तराति-पारम्
0513021 राजोवाच
05130211 अहो नृ-जन्माखिल-जन्म-शोभनं । किं जन्मभिस्त्वपरैरप्यमुष्मिन्
05130212 न यद्धृषीकेश-यशः-कृतात्मनां । महात्मनां वः प्रचुरः समागमः
05130221 न ह्यद्भुतं त्वच्-चरणाब्ज-रेणुभिर् । हतांहसो भक्तिरधोक्षजेऽमला
05130222 मौहूर्तिकाद्यस्य समागमाच् च मे । दुस्तर्क-मूलोऽपहतोऽविवेकः
05130231 नमो महद्भ्योऽस्तु नमः शिशुभ्यो । नमो युवभ्यो नम आवटुभ्यः
05130232 ये ब्राह्मणा गाम् अवधूत-लिङ्गाश् । चरन्ति तेभ्यः शिवम् अस्तु राज्ञाम्
0513024 श्री-शुक उवाच
05130241 इत्येवम् उत्तरा-मातः स वै ब्रह्मर्षि-सुतः सिन्धु-पतय आत्म-सतत्त्वं विगणयतः परानुभावः परम-कारुणिकतयोपदिश्य रहूगणेन सकरुणम् अभिवन्दित-चरण आपूर्णार्णव इव निभृत-करणोर्म्य्-आशयो धरणिम् इमां विचचार
05130251 सौवीर-पतिरपि सुजन-समवगत-परमात्म-सतत्त्व आत्मन्यविद्याध्यारोपितां च देहात्म-मतिं विससर्ज । एवं हि नृप भगवद्-आश्रिताश्रितानुभावः
0513026 राजोवाच
05130261 यो ह वा इह बहु-विदा महा-भागवत त्वयाभिहितः परोक्षेण वचसा जीव-लोक-भवाध्वा स ह्यार्य-मनीषया कल्पित-विषयो नाञ्जसाव्युत्पन्न-लोक-समधिगमः । अथ तदेवैतद्दुरवगमं समवेतानुकल्पेन निर्दिश्यताम् इति

Chapter 14

0514001 स होवाच
05140011 स एष देहात्म-मानिनां सत्त्वादि-गुण-विशेष-विकल्पित-कुशलाकु-श-
ल-समवहार-विनिर्मित-विविध-देहावलिभिर्वियोग-संयोगाद्य्-अनादि-संसारानुभ-
वस्य द्वार-भूतेन षड्-इन्द्रिय-वर्गेण तस्मिन् दुर्गाध्ववदसुगमेऽध्वन्यापतित ईश्वरस्य
भगवतो विष्णोर्वश-वर्तिन्या मायया जीव-लोकोऽयं यथा वणिक्-सार्थोऽर्थ-परः
स्व-देह-निष्पादित-कर्मानुभवः श्मशानवदशिवतमायां संसाराटव्यां गतो नाद्या-
पि विफल-बहु-प्रतियोगेहस्तत्-तापोपशमनीं हरि-गुरु-चरणारविन्द-मधुकरानु-
पदवीम् अवरुन्धे
05140021 यस्याम् उ ह वा एते षड्-इन्द्रिय-नामानः कर्मणा दस्यव एव ते ।
तद्यथा पुरुषस्य धनं यत् किञ्चिद्धर्मौपयिकं बहु-कृच्छ्राधिगतं साक्षात् परम-पु-
रुषाराधन-लक्षणो योऽसौ धर्मस्तं तु साम्पराय उदाहरन्ति । तद्-धर्म्यं धनं
दर्शन-स्पर्शन-श्रवणास्वादनावघ्राण-सङ्कल्प-व्यवसाय-गृह-ग्राम्योपभोगेन कुनाथ-
स्याजितात्मनो यथा सार्थस्य विलुम्-पन्ति
05140031 अथ च यत्र कौटुम्बिका दारापत्यादयो नाम्ना कर्मणा वृक-सृगाला ए-
वानिच्छतोऽपि कदर्यस्य कुटुम्बिन उरणकवत् संरक्ष्यमाणं मिषतोऽपि हरन्ति
05140041 यथा ह्यनुवत्सरं कृष्यमाणम् अप्यदग्ध-बीजं क्षेत्रं पुनरेवावपन-काले गु-
ल्म-तृण-वीरुद्भिर्गह्वरम् इव भवत्येवम् एव गृहाश्रमः कर्म-क्षेत्रं यस्मिन् न हि
कर्माण्युत्सीदन्ति यदयं काम-करण्ड एष आवसथः
05140051 तत्र गतो दंश-मशक-समापसदैर्मनुजैः शलभ-शकुन्त-तस्कर-मूषकादि-
भिरुपरुध्यमान-बहिः-प्राणः क्वचित् परिवर्तमानोऽस्मिन्न् अध्वन्यविद्या-काम-कर्म-
भिरुपरक्त-मनसानुपपन्नार्थं नर-लोकं गन्धर्व-नगरम् उपपन्नम् इति मिथ्या-दृष्टिर-
नुपश्यति
05140061 तत्र च क्वचिदातपोदक-निभान् विषयान् उपधावति पान-भोजन-व्यवा-
यादि-व्यसन-लोलुपः
05140071 क्वचिच् चाशेष-दोष-निषदनं पुरीष-विशेषं तद्-वर्ण-गुण-निर्मित-म-

तिः सुवर्णम् उपादित्सत्यग्नि-काम-कातर इवोल्मुक-पिशाचम्
05140081 अथ कदाचिन् निवास-पानीय-द्रविणाद्य्-अनेकात्मोपजीवनाभिनिवेश एतस्यां संसाराटव्याम् इतस्ततः परिधावति
05140091 क्वचिच् च वात्यौपम्यया प्रमदयारोहम् आरोपितस्तत्-काल-रजसा रजनी-भूत इवासाधु-मर्यादो रजस्-वलाक्षोऽपि दिग्-देवता अतिरजस्-वल-मतिर्न विजानाति
05140101 क्वचित् सकृदवगत-विषय-वैतथ्यः स्वयं पराभिध्यानेन विभ्रंशित-स्मृतिस्तयैव मरीचि-तोय-प्रायांस्तान् एवाभिधावति
05140111 क्वचिदुलूक-झिल्ली-स्वनवदति-परुष-रभसाटोपं प्रत्यक्षं परोक्षं वा रिपु-राज-कुल-निर्भर्त्सितेनाति-व्यथित-कर्ण-मूल-हृदयः
05140121 स यदा दुग्ध-पूर्व-सुकृतस्तदा कारस्कर-काकतुण्डाद्य्-अपुण्य-द्रुम-लता-विषोद-पानवदुभयार्थ-शून्य-द्रविणान् जीवन्-मृतान् स्वयं जीवन्-म्रियमाण उपधावति
05140131 एकदासत्-प्रसङ्गान् निकृत-मतिर्व्युदक-स्रोतः-स्खलनवदुभयतोऽपि दुःखदं पाखण्डम् अभियाति
05140141 यदा तु पर-बाधयान्ध आत्मने नोपनमति तदा हि पितृ-पुत्र-बर्हिष्मतः पितृ-पुत्रान् वा स खलु भक्षयति
05140151 क्वचिदासाद्य गृहं दाववत् प्रियार्थ-विधुरम् असुखोदर्कं शोकाग्निना दह्यमानो भृशं निर्वेदम् उपगच्छति
05140161 क्वचित् काल-विष-मित-राज-कुल-रक्षसापहृत-प्रियतम-धनासुः प्रमृतक इव विगत-जीव-लक्षण आस्ते
05140171 कदाचिन् मनोरथोपगत-पितृ-पितामहाद्यसत् सदिति स्वप्न-निर्वृति-लक्षणम् अनुभवति
05140181 क्वचिद्गृहाश्रम-कर्म-चोदनाति-भर-गिरिम् आरुरुक्षमाणो लोक-व्यसन-कर्षित-मनाः कण्टक-शर्करा-क्षेत्रं प्रविशन्न् इव सीदति
05140191 क्वचिच् च दुःसहेन कायाभ्यन्तर-वह्निना गृहीत-सारः स्व-कुटुम्बाय क्रुध्यति
05140201 स एव पुनर्निद्राजगर-गृहीतोऽन्धे तमसि मग्नः शून्यारण्य इव शेते नान्यत्-किञ्चन वेद शव इवापविद्धः
05140211 कदाचिद्भग्न-मान-दंष्ट्रो दुर्जन-दन्द-शूकैरलब्ध-निद्रा-क्षणो व्यथित-हृदयेनानुक्षीयमाण-विज्ञानोऽन्ध-कूपेऽन्धवत् पतति
05140221 कर्हि स्म चित् काम-मधु-लवान् विचिन्वन् यदा पर-दार-पर-द्रव्-याण्यवरुन्धानो राज्ञा स्वामिभिर्वा निहतः पतत्यपारे निरये
05140231 अथ च तस्मादुभयथापि हि कर्मास्मिन्न् आत्मनः संसारावपनम् उदाहरन्ति

05140241 मुक्तस्ततो यदि बन्धाद्देवदत्त उपाच्छिनत्ति तस्मादपि विष्णुमित्र इत्यनवस्थितिः
05140251 क्वचिच् च शीत-वाताद्य्-अनेकाधिदैविक-भौतिकात्मीयानां दशानां प्रतिनिवारणेऽकल्पो दुरन्त-चिन्तया विषण्ण आस्ते
05140261 क्वचिन् मिथो व्यवहरन् यत् किञ्चिद्धनम् अन्येभ्यो वा काकिणिका-मात्रम् अप्यपहरन् यत् किञ्चिद्वा विद्वेषम् एति वित्त-शाठ्यात्
05140271 अध्वन्यमुष्मिन्न् इम उपसर्गास्तथा सुख-दुःख-राग-द्वेष-भयाभिमान-प्रमादोन्माद-शोक-मोह-लोभ-मात्सर्येर्ष्याव-मान-क्षुत्-पिपासाधि-व्याधि-जन्म-जरा-मरणादयः
05140281 क्वापि देव-मायया स्त्रिया भुज-लतोपगूढः प्रस्कन्न-विवेक-विज्ञानो यद्-विहार-गृहारम्भाकुल-हृदयस्तद्-आश्रयावसक्त-सुत-दुहितृ-कलत्र-भाषितावलोक-विचेष्टितापहृत-हृदय आत्मानम् अजितात्मापारेऽन्धे तमसि प्रहिणोति
05140291 कदाचिदीश्वरस्य भगवतो विष्णोश्चक्रात् परमाण्व्-आदि-द्वि-परार्धापवर्ग-कालोपलक्षणात् परिवर्तितेन वयसा रंहसा हरत आब्रह्म-तृण-स्तम्बादीनां भूतानाम् अनिमिषतो मिषतां वित्रस्त-हृदयस्तम् एवेश्वरं काल-चक्र-निजायुधं साक्षाद्भगवन्तं यज्ञ-पुरुषम् अनादृत्य पाखण्ड-देवताः कङ्क-गृध्र-बक-वट-प्राया आर्य-समय-परिहृताः साङ्केत्येनाभिधत्ते
05140301 यदा पाखण्डिभिरात्म-वञ्चितैस्तैरुरु वञ्चितो ब्रह्म-कुलं समावसंस्तेषां शीलम् उपनयनादि-श्रौत-स्मार्त-कर्मानुष्ठा-नेन भगवतो यज्ञ-पुरुषस्याराधनम् एव तदरोचयन् शूद्र-कुलं भजते निगमाचारेऽशुद्धितो यस्य मिथुनी-भावः कुटुम्ब-भरणं यथा वानर-जातेः
05140311 तत्रापि निरवरोधः स्वैरेण विहरन्न् अति-कृपण-बुद्धिरन्योन्य-मुख-निरीक्षणादिना ग्राम्य-कर्मणैव विस्मृत-कालावधिः
05140321 क्वचिद्द्रुमवदैहिकार्थेषु गृहेषु रंस्यन् यथा वानरः सुत-दार-वत्सलो व्यवाय-क्षणः
05140331 एवम् अध्वन्यवरुन्धानो मृत्यु-गज-भयात् तमसि गिरि-कन्दर-प्राये
05140341 क्वचिच् छीत-वाताद्य्-अनेक-दैविक-भौतिकात्मीयानां दुःखानां प्रतिनिवारणेऽकल्पो दुरन्त-विषय-विषण्ण आस्ते
05140351 क्वचिन् मिथो व्यवहरन् यत् किञ्चिद्धनम् उपयाति वित्त-शाठ्येन
05140361 क्वचित् क्षीण-धनः शय्यासनाशनाद्य्-उपभोग-विहीनो यावदप्रतिलब्ध-मनोरथोपगतादानेऽवसित-मतिस्ततस्ततोऽवमानादीनि जनादभिलभते
05140371 एवं वित्त-व्यतिषङ्ग-विवृद्ध-वैरानुबन्धोऽपि पूर्व-वासनया मिथ उद्वहत्यथापवहति
05140381 एतस्मिन् संसाराध्वनि नाना-क्लेशोपसर्ग-बाधित आपन्न-विपन्नो यत्र यस्तम् उ ह वावेतरस्तत्र विसृज्य जातं जातम् उपादाय शोचन् मुह्यन् बिभ्यद्-विवदन् क्रन्दन् संहृष्यन् गायन् नह्यमानः साधु-वर्जितो नैवावर्ततेऽद्यापि यत आरब्ध

एष नर-लोक-सार्थो यम् अध्वनः पारम् उपदिशन्ति
05140391 यदिदं योगानुशासनं न वा एतदवरुन्धते यन् न्यस्त-दण्डा मुनय उपश-
म-शीला उपरतात्मानः समवगच्छन्ति
05140401 यदपि दिग्-इभ-जयिनो यज्विनो ये वै राजर्षयः किं तु परं मृधे शयीरन्न्
अस्याम् एव ममेयम् इति कृत-वैरानुबन्धायां विसृज्य स्वयम् उपसंहृताः
05140411 कर्म-वल्लीम् अवलम्ब्य तत आपदः कथञ्चिन् नरकाद्विमुक्तः पुनरप्येवं
संसाराध्वनि वर्तमानो नर-लोक-सार्थम् उपयाति एवम् उपरि गतोऽपि
0514042 तस्येदम् उपगायन्ति —-
05140421 आर्षभस्येह राजर्षेर्मनसापि महात्मनः
05140422 नानुवर्त्मार्हति नृपो मक्षिकेव गरुत्मतः
05140431 यो दुस्त्यजान् दार-सुतान् सुहृद्राज्यं हृदि-स्पृशः
05140432 जहौ युवैव मलवदुत्तमश्लोक-लालसः
05140441 यो दुस्त्यजान् क्षिति-सुत-स्वजनार्थ-दारान्
05140442 प्रार्थ्यां श्रियं सुर-वरैः सदयावलोकाम्
05140443 नैच्छन् नृपस्तद्-उचितं महतां मधुद्विट्-
05140444 सेवानुरक्त-मनसाम् अभवोऽपि फल्गुः
05140451 यज्ञाय धर्म-पतये विधि-नैपुणाय
05140452 योगाय साङ्ख्य-शिरसे प्रकृतीश्वराय
05140453 नारायणाय हरये नम इत्युदारं
05140454 हास्यन् मृगत्वम् अपि यः समुदाजहार
05140461 य इदं भागवत-सभाजितावदात-गुण-कर्मणो राजर्षेर्भरतस्यानुचरितं स्व-
स्त्य्-अयनम् आयुष्यं धन्यं यशस्यं स्वर्ग्यापवर्ग्यं वानुशृणोत्याख्यास्यत्यभिनन्दति
च सर्वा एवाशिष आत्मन आशास्ते न काञ्चन परत इति

Chapter 15

0515001 श्री-शुक उवाच
05150011 भरतस्यात्मजः सुमतिर्नामाभिहितो यम् उ ह वाव केचित् पाखण्डिन ऋषभ-पदवीम् अनुवर्तमानं चानार्या अवेद-समाम्नातां देवतां स्व-मनीषया पापीयस्या कलौ कल्पयिष्यन्ति
05150021 तस्माद्वृद्धसेनायां देवताजिन्-नाम पुत्रोऽभवत्
05150031 अथासुर्यां तत्-तनयो देवद्युम्नस्ततो धेनुमत्यां सुतः परमेष्ठी तस्य सुवर्चलायां प्रतीह उपजातः
05150041 य आत्म-विद्याम् आख्याय स्वयं संशुद्धो महा-पुरुषम् अनुसस्मार
05150051 प्रतीहात् सुवर्चलायां प्रतिहर्त्रादयस्त्रय आसन्न् इज्या-कोविदाः सूनवः प्रतिहर्तुः स्तुत्याम् अज-भूमानावजनिषाताम्
05150061 भूम्न ऋषिकुल्यायाम् उद्गीथस्ततः प्रस्तावो देवकुल्यायां प्रस्तावान् नियुत्सायां हृदयज आसीद्विभुर्विभो रत्यां च पृथुषेणस्तस्मान् नक्त आकूत्यां जज्ञे नक्ताद्द्रुति-पुत्रो गयो राजर्षि-प्रवर उदार-श्रवा अजायत साक्षाद्भगवतो विष्णोर्जगद्-रिरक्षिषया गृहीत-सत्त्वस्य कलात्मवत्त्वादि-लक्षणेन महा-पुरुषतां प्राप्तः
05150071 स वै स्व-धर्मेण प्रजा-पालन-पोषण-प्रीणनोपलालनानुशासन-लक्षणेनेज्यादिना च भगवति महा-पुरुषे परावरे ब्रह्मणि सर्वात्मनार्पित-परमार्थ-लक्षणेन ब्रह्मविच्-चरणानुसेवयापादित-भगवद्-भक्ति-योगेन चाभीक्ष्णशः परिभाविताति-शुद्ध-मतिरुपरतानात्म्य आत्मनि स्वयम् उपलभ्यमान-ब्रह्मात्मानुभवोऽपि निरभिमान एवावनिम् अजूगुपत्
05150081 तस्येमां गाथां पाण्डवेय पुराविद उपगायन्ति
05150091 गयं नृपः कः प्रतियाति कर्मभिर् । यज्वाभिमानी बहुविद्धर्म-गोप्ता
05150092 समागत-श्रीः सदसस्-पतिः सतां । सत्-सेवकोऽन्यो भगवत्-कलाम् ऋते
05150101 यम् अभ्यषिञ्चन् परया मुदा सतीः । सत्याशिषो दक्ष-कन्याः सरिद्भिः
05150102 यस्य प्रजानां दुदुहे धराशिषो । निराशिषो गुण-वत्स-स्नुतोधाः

05150111 छन्दांस्यकामस्य च यस्य कामान् ।दुदूहुराजहुरथो बलिं नृपाः
05150112 प्रत्यञ्चिता युधि धर्मेण विप्रा ।यदाशिषां षष्ठम् अंशं परेत्य
05150121 यस्याध्वरे भगवान् अध्वरात्मा ।मघोनि माद्यत्युरु-सोम-पीथे
05150122 श्रद्धा-विशुद्धाचल-भक्ति-योग- ।समर्पितेज्या-फलम् आजहार
05150131 यत्-प्रीणनाद्बर्हिषि देव-तिर्यङ्- ।मनुष्य-वीरुत्-तृणम् आविरिञ्चात्
05150132 प्रीयेत सद्यः स ह विश्व-जीवः ।प्रीतः स्वयं प्रीतिम् अगाद्गयस्य
05150141 गयाद्गयन्त्यां चित्ररथः सुगतिरवरोधन इति त्रयः पुत्रा बभूवुश्चित्ररथादूर्णायां सम्राडजनिष्ट ।तत उत्कलायां मरीचिर्मरीचेर्बिन्दुमत्यां बिन्दुम् आनुदपद्यत तस्मात् सरघायां मधुर्नामाभवन् मधोः सुमनसि वीरव्रतस्ततो भोजायां मन्थु-प्रमन्थू जज्ञाते मन्थोः सत्यायां भौवनस्ततो दूषणायां त्वष्टाजनिष्ट त्वष्टुर्विरोचनायां विरजो विरजस्य शतजित्-प्रवरं पुत्र-शतं कन्या च विषूच्यां किल जातम्
0515015 तत्रायं श्लोकः—-
05150151 प्रैयव्रतं वंशम् इमं विरजश्चरमोद्भवः
05150152 अकरोदत्य्-अलं कीर्त्या विष्णुः सुर-गणं यथा

Chapter 16

0516001 राजोवाच
05160011 उक्तस्त्वया भू-मण्डलायाम-विशेषो यावदादित्यस्तपति यत्र चासौ ज्योतिषां गणैश्चन्द्रमा वा सह दृश्यते
05160021 तत्रापि प्रियव्रत-रथ-चरण-परिखातैः सप्तभिः सप्त सिन्धव उपक्लृप्ता यत एतस्याः सप्त-द्वीप-विशेष-विकल्पस्त्वया भगवन् खलु सूचित एतदेवाखिलम् अहं मानतो लक्षणतश्च सर्वं वि-जिज्ञासामि
05160031 भगवतो गुणमये स्थूल-रूप आवेशितं मनो ह्यगुणेऽपि सूक्ष्मतम आत्म-ज्योतिषि परे ब्रह्मणि भगवति वासुदेवाख्ये क्षमम् आवेशितुं तदु हैतद्गुरोऽर्हस्यनुवर्णयितुम् इति
0516004 ऋषिरुवाच
05160041 न वै महाराज भगवतो माया-गुण-विभूतेः काष्ठां मनसा वचसा वाधिगन्तुम् अलं विबुधायुषापि पुरुषस्तस्मात् प्राधान्-येनैव भू-गोलक-विशेषं नाम-रूप-मान-लक्षणतो व्याख्यास्यामः
05160051 यो वायं द्वीपः कुवलय-कमल-कोशाभ्यन्तर-कोशो नियुत-योजन-विशालः समवर्तुलो यथा पुष्कर-पत्रम्
05160061 यस्मिन् नव वर्षाणि नव-योजन-सहस्रायामान्यष्टभिर्मर्यादा-गिरिभिः सुविभक्तानि भवन्ति
05160071 एषां मध्ये इलावृतं नामाभ्यन्तर-वर्षं यस्य नाभ्याम् अवस्थितः सर्वतः सौवर्णः कुल-गिरि-राजो मेरुर्द्वीपायाम-समुन्नाहः कर्णिका-भूतः कुवलय-कमलस्य मूर्धनि द्वा-त्रिंशत् सहस्र-योजन-विततो मूले षोडश-सहस्रं तावत् आन्तर्-भूम्यां प्रविष्टः
05160081 उत्तरोत्तरेणेलावृतं नीलः श्वेतः शृङ्गवान् इति त्रयो रम्यक-हिरण्मय-कुरूणां वर्षाणां मर्यादा-गिरयः प्राग्-आयता उभयतः क्षारोदावधयो द्वि-सहस्र-पृथव एकैकशः पूर्वस्मात् पूर्वस्मादुत्तर उत्तरो दशांशाधिकांशेन दैर्घ्य एव ह्रसन्ति
05160091 एवं दक्षिणेनेलावृतं निषधो हेमकूटो हिमालय इति प्राग्-आयता यथा

नीलादयोऽयुत-योजनोत्सेधा हरि-वर्ष-किम्पुरुष-भारतानां यथा-सङ्ख्यम्
05160101 तथैवेलावृतम् अपरेण पूर्वेण च माल्यवद्-गन्धमादनावानील-निषधायतौ द्वि-सहस्रं पप्रथतुः केतुमाल-भद्राश्वयोः सीमानं विदधाते
05160111 मन्दरो मेरुमन्दरः सुपार्श्वः कुमुद इत्ययुत-योजन-विस्तारोन्नाहा मेरोश्चतुर्-दिशम् अवष्टम्भ-गिरय उपक्लृप्ताः
05160121 चतुर्ष्वेतेषु चूत-जम्बू-कदम्ब-न्यग्रोधाश्चत्वारः पादप-प्रवराः पर्वत-केतव इवाधि-सहस्र-योजनोन्नाहास्तावद्विटप-विततयः शत-योजन-परिणाहाः
05160131 ह्रदाश्चत्वारः पयो-मध्व्-इक्षुरस-मृष्ट-जला यद्-उपस्पर्शिन उपदेव-गणा योगैश्वर्याणि स्वाभाविकानि भरतर्षभ धारयन्ति
05160141 देवोद्यानानि च भवन्ति चत्वारि नन्दनं चैत्ररथं वैभ्राजकं सर्वतोभद्रम् इति
05160151 येष्वमर-परिवृढाः सह सुर-ललना-ललाम-यूथ-पतय उपदेव-गणैरुपगीयमान-महिमानः किल विहरन्ति
05160161 मन्दरोत्सङ्ग एकादश-शत-योजनोत्तुङ्ग-देवचूत-शिरसो गिरि-शिखर-स्थूलानि फलान्यमृत-कल्पानि पतन्ति
05160171 तेषां विशीर्यमाणानाम् अति-मधुर-सुरभि-सुगन्धि-बहुलारुण-रसोदेनारुणोदा नाम नदी मन्दर-गिरि-शिखरान् निपतन्ती पूर्-वेणेलावृतम् उपप्लावयति
05160181 यद्-उपजोषणाद्भवान्या अनुचरीणां पुण्य-जन-वधूनाम् अवयव-स्पर्श-सुगन्ध-वातो दश-योजनं समन्तादनुवासयति
05160191 एवं जम्बू-फलानाम् अत्युच्च-निपात-विशीर्णानाम् अनस्थि-प्रायाणाम् इभ-काय-निभानां रसेन जम्बू नाम नदी मेरु-मन्दर-शिखरादयुत-योजनादवनि-तले निपतन्ती दक्षिणेनात्मानं यावदिलावृतम् उपस्यन्दयति
05160201 तावदुभयोरपि रोधसोर्या मृत्तिका तद्-रसेनानुविध्यमाना वाय्व्-अर्क-संयोग-विपाकेन सदामर-लोकाभरणं जाम्बू-नदं नाम सुवर्णं भवति ।
05160211 यदु ह वाव विबुधादयः सह युवतिभिर्मुकुट-कटक-कटि-सूत्राद्य्-आभरण-रूपेण खलु धारयन्ति
05160221 यस्तु महा-कदम्बः सुपार्श्व-निरूढो यास्तस्य कोटरेभ्यो विनिःसृताः पञ्चायाम-परिणाहाः पञ्च मधु-धाराः सुपार्श्व-शिखरात् पतन्त्योऽपरेणात्मानम् इलावृतम् अनुमोदयन्ति
05160231 या ह्युपयुञ्जानानां मुख-निर्वासितो वायुः समन्ताच् छत-योजनम् अनुवासयति
05160241 एवं कुमुद-निरूढो यः शतवल्शो नाम वटस्तस्य स्कन्धेभ्यो नीचीनाः पयो-दधि-मधु-घृत-गुडान्नाद्य्-अम्बर-शय्यासनाभरणादयः सर्व एव काम-दुघा नदाः कुमुदाग्रात् पतन्तस्तम् उत्तरेणेलावृतम् उपयोजयन्ति
05160251 यान् उपजुषाणानां न कदाचिदपि प्रजानां वली-पलित-क्लम-स्वेद-दौर्गन्ध्य-जरामय-मृत्यु-शीतोष्ण-वैवर्ण्योपसर्गादयस्ताप-विशेषा भवन्ति यावज् जीवं

सुखं निरतिशयम् एव
05160261 कुरङ्ग-कुरर-कुसुम्भ-वैकङ्क-त्रिकूट-शिशिर-पतङ्ग-रुचक-निषध-शिनी-
वास-कपिल-शङ्ख-वैदूर्य-जारुधि-हंस-ऋषभ-नाग-कालञ्जर-नारदादयो विंशति-
गिरयो मेरोः कर्णिकाया इव केसर-भूता मूल-देशे परित उपक्लृप्ताः
05160271 जठर-देवकूटौ मेरुं पूर्वेणाष्टादश-योजन-सहस्रम् उदगायतौ द्वि-सह-
स्रं पृथु-तुङ्गौ भवतः । एवम् अपरेण पवन-पारियात्रौ दक्षिणेन कैलास-करवीरौ
प्राग्-आयतावेवम् उत्तरतस्त्रिशृङ्ग-मकरावष्टभिरेतैः परिसृतोऽग्निरिव परितश्चका-
स्ति काञ्चन-गिरिः
05160281 मेरोर्मूर्धनि भगवत आत्म-योनेर्मध्यत उपक्लृप्तां पुरीम् अयुत-योजन-सा-
हस्रीं सम-चतुरस्रां शातकौम्भीं वदन्ति
05160291 ताम् अनुपरितो लोक-पालानाम् अष्टानां यथा-दिशं यथा-रूपं तुरीय-
मानेन पुरोऽष्टावुपक्लृप्ताः

Chapter 17

0517001 श्री-शुक उवाच
05170011 तत्र भगवतः साक्षाद्यज्ञ-लिङ्गस्य विष्णोर्विक्रमतो वाम-पादाङ्गुष्ठ-नख-निर्भिन्नोर्ध्वाण्ड-कटाह-विवरेणान्तः-प्रविष्टा या बाह्य-जल-धारा तच्-चरण-पङ्क-जावनेजनारुण-किञ्जल्कोपरञ्जिताखिल-जगद्-अघ-मलापहोपस्पर्शनामला साक्षाद्भगवत्-पदीत्यनुपलक्षित-वचोऽभिधीयमानाति-महता कालेन युग-सहस्रोपलक्षणेन दिवो मूर्धन्यवततार यत् तद्विष्णु-पदम् आहुः
05170021 यत्र ह वाव वीर-व्रत औत्तानपादिः परम-भागवतोऽस्मत्-कुल-देवता-चरणारविन्दोदकम् इति याम् अनुसवनम् उत्कृष्यमाण-भगवद्-भक्ति-योगेन दृढं क्लिद्यमानान्तर्-हृदय औत्कण्ठ्य-विवशामीलित-लोचन-युगल-कुड्मल-विगलितामल-बाष्प-कलयाभिव्यज्यमान-रोम-पुलक-कुलकोऽधुनापि परमादरेण शिरसा बिभर्ति
05170031 ततः सप्त ऋषयस्तत् प्रभावाभिज्ञा यां ननु तपस आत्यन्तिकी सिद्धिरेतावती भगवति सर्वात्मनि वासुदेवेऽनुपरत-भक्ति-योग-लाभेनैवोपेक्षितान्यार्थात्म-गतयो मुक्तिम् इवागतां मुमुक्षव इव सबहु-मानम् अद्यापि जटा-जूटैरुद्वहन्ति
05170041 ततोऽनेक-सहस्र-कोटि-विमानानीक-सङ्कुल-देव-यानेनावतर्-अन्तीन्दु मण्डलम् आवार्य ब्रह्म-सदने निपतति
05170051 तत्र चतुर्धा भिद्यमाना चतुर्भिर्नामभिश्चतुर्-दिशम् अभिस्पन्दन्ती नद-नदी-पतिम् एवाभिनिविशति सीतालकनन्दा चक्षुर्भद्रेति
05170061 सीता तु ब्रह्म-सदनात् केसराचलादि-गिरि-शिखरेभ्योऽधोऽधः प्रस्रवन्ती गन्धमादन-मूर्धसु पतित्वान्तरेण भद्राश्व-वर्षं प्राच्यां दिशि क्षार-समुद्रम् अभिप्रविशति
05170071 एवं माल्यवच्-छिखरान् निष्पतन्ती ततोऽनुपरत-वेगा केतुमालम् अभि चक्षुः प्रतीच्यां दिशि सरित्-पतिं प्रविशति
05170081 भद्रा चोत्तरतो मेरु-शिरसो निपतिता गिरि-शिखराद्गिरि-शिखरम् अ-

तिहाय शृङ्गवतः शृङ्गादवस्यन्दमाना उत्तरांस्तु कुरून् अभित उदीच्यां दिशि जलधिम् अभिप्रविशति
05170091 तथैवालकनन्दा दक्षिणेन ब्रह्म-सदनाद्बहूनि गिरि-कूटान्यतिक्रम्य हेम-कूटाद्धैमकूटान्यति-रभसतर-रंहसा लुठयन्ती भारतम् अभिवर्षं दक्षिणस्यां दिशि जलधिम् अभिप्रविशति यस्यां स्नानार्थं चागच्छतः पुंसः पदे पदेऽश्वमेध-राजसूयादीनां फलं न दुर्लभम् इति
05170101 अन्ये च नदा नद्यश्च वर्षे वर्षे सन्ति बहुशो मेर्व्-आदि-गिरि-दुहितरः शतशः
05170111 तत्रापि भारतम् एव वर्षं कर्म-क्षेत्रम् अन्यान्यष्ट वर्षाणि स्वर्गिणां पुण्य-शेषोपभोग-स्थानानि भौमानि स्वर्ग-पदानि व्यपदिशन्ति
05170121 एषु पुरुषाणाम् अयुत-पुरुषायुर्-वर्षाणां देव-कल्पानां नागायुत-प्राणानां वज्र-संहनन-बल-वयो-मोद-प्रमुदित-महा-सौरत-मिथुन-व्यवायापवर्ग-वर्ष-धृतैक-गर्भ-कलत्राणां तत्र तु त्रेता-युग-समः कालो वर्तते
05170131 यत्र ह देव-पतयः स्वैः स्वैर्गण-नायकैर्विहित-महार्हणाः सर्वर्तु-कुसुम-स्तबक-फल-किसलय-श्रियानम्यमान-विटप-लता-विटपिभिरुपशुम्भमान-रुचिर-काननाश्रमायतन-वर्ष-गिरि-द्रोणीषु तथा चामल-जलाशयेषु विकच-विविध-नव-वनरुहामोद-मुदित-राज-हंस-जल-कुक्कुट-कारण्डव-सारस-चक्रवाकादिभिर्मधुकर-निकराकृतिभिरुपकूजितेषु जल-क्रीडादिभिर्विचित्र-विनोदैः सुललित-सुर-सुन्दरीणां काम-कलिल-विलास-हास-लीलावलोकाकृष्ट-मनो-दृष्टयः स्वैरं विहरन्ति
05170141 नवस्वपि वर्षेषु भगवान् नारायणो महा-पुरुषः पुरुषाणां तद्-अनुग्रहायात्म-तत्त्व-व्यूहेनात्मनाद्यापि सन्निधीयते
05170151 इलावृते तु भगवान् भव एक एव पुमान् न ह्यन्यस्तत्रापरो निर्विशति भवान्याः शाप-निमित्त-ज्ञो यत्-प्रवेक्ष्यतः स्त्री-भावस्तत् पश्चाद्वक्ष्यामि
05170161 भवानीनाथैः स्त्री-गणार्बुद-सहस्रैरवरुध्यमानो भगवतश्चतुर्मूर्तेर्महा-पुरुषस्य तुरीयां तामसीं मूर्तिं प्रकृतिम् आत्मनः सङ्कर्षण-संज्ञाम् आत्म-समाधि-रूपेण सन्निधाप्यैतदभिगृणन् भव उपधावति
0517017 श्री-भगवान् उवाच
05170171 ओं नमो भगवते महा-पुरुषाय सर्व-गुण-सङ्ख्यानायानन्तायाव्यक्ताय नम इति
05170171 भजे भजन्यारण-पाद-पङ्कजं ।भगस्य कृत्स्नस्य परं परायणम्
05170172 भक्तेष्वलं भावित-भूत-भावनं ।भवापहं त्वा भव-भावम् ईश्वरम्
05170181 न यस्य माया-गुण-चित्त-वृत्तिभिर् ।निरीक्षतो ह्यण्वपि दृष्टिरज्यते
05170182 ईशे यथा नो ज्ञित-मन्यु-रंहसां ।कस्तं न मन्येत जिगीषुरात्मनः
05170191 असद्-दृशो यः प्रतिभाति मायया ।क्षीबेव मध्व्-आसव-ताम्र-लोचनः
05170192 न नाग-वध्वोऽर्हण ईशिरे ह्रिया ।यत्-पादयोः स्पर्शन-धर्षितेन्द्रियाः
05170201 यम् आहुरस्य स्थिति-जन्म-संयमं ।त्रिभिर्विहीनं यम् अनन्तम् ऋषयः

05170202 न वेद सिद्धार्थम् इव क्वचित् स्थितं ।भू-मण्डलं मूर्ध-सहस्र-धामसु
05170211 यस्याद्य आसीद्गुण-विग्रहो महान् ।विज्ञान-धिष्ण्यो भगवान् अजः किल
05170212 यत्-सम्भवोऽहं त्रि-वृता स्व-तेजसा ।वैकारिकं तामसम् ऐन्द्रियं सृजे
05170221 एते वयं यस्य वशे महात्मनः ।स्थिताः शकुन्ता इव सूत्र-यन्त्रिताः
05170222 महान् अहं वैकृत-तामसेन्द्रियाः ।सृजाम सर्वे यद्-अनुग्रहादिदम्
05170231 यन्-निर्मितां कर्ह्यपि कर्म-पर्वणीं ।मायां जनोऽयं गुण-सर्ग-मोहितः
05170232 न वेद निस्तारण-योगम् अञ्जसा ।तस्मै नमस्ते विलयोदयात्मने

Chapter 18

0518001 श्री-शुक उवाच
05180011 तथा च भद्रश्रवा नाम धर्म-सुतस्तत्-कुल-पतयः पुरुषा भद्राश्व-वर्षे
साक्षाद्भगवतो वासुदेवस्य प्रियां तनुं धर्ममयीं हयशीर्षाभिधानां परमेण समाधिना
सन्निधाप्येदम् अभिगृणन्त उपधावन्ति
0518002 भद्रश्रवस ऊचुः
05180021 ओं नमो भगवते धर्मायात्म-विशोधनाय नम इति
05180031 अहो विचित्रं भगवद्-विचेष्टितं ।घ्नन्तं जनोऽयं हि मिषन् न पश्यति
05180032 ध्यायन्न् असद्यर्हि विकर्म सेवितुं ।निर्हृत्य पुत्रं पितरं जिजीविषति
05180041 वदन्ति विश्वं कवयः स्म नश्वरं ।पश्यन्ति चाध्यात्मविदो विपश्चितः
05180042 तथापि मुह्यन्ति तवाज मायया ।सुविस्मितं कृत्यम् अजं नतोऽस्मि तम्
05180051 विश्वोद्भव-स्थान-निरोध-कर्म ते ।ह्यकर्तुरङ्गीकृतम् अप्यपावृतः
05180052 युक्तं न चित्रं त्वयि कार्य-कारणे ।सर्वात्मनि व्यतिरिक्ते च वस्तुतः
05180061 वेदान् युगान्ते तमसा तिरस्कृतान् ।रसातलाद्यो नृ-तुरङ्ग-विग्रहः
05180062 प्रत्याददे वै कवयेऽभियाचते ।तस्मै नमस्तेऽवितथेहिताय इति
05180071 हरि-वर्षे चापि भगवान् नर-हरि-रूपेणास्ते । तद्-रूप-ग्रहण-नि-
मित्तम् उत्तरत्राभिधास्ये । तद्दयितं रूपं महा-पुरुष-गुण-भाजनो महा-भागवतो
दैत्य-दानव-कुल-तीर्थीकरण-शीला-चरितः प्रह्लादोऽव्यवधानानन्य-भक्ति-योगे-
न सह तद्-वर्ष-पुरुषैरुपास्ते इदं चोदाहरति
05180081 ओं नमो भगवते नरसिंहाय नमस्तेजस्-तेजसे आविर्-आविर्भव व-
ज्र-नख वज्र-दंष्ट्र कर्माशयान् रन्धय रन्धय तमो ग्रस ग्रस ओं स्वाहा ।अभयम्
अभयम् आत्मनि भूयिष्ठा ओं क्ष्रौम्
05180091 स्वस्त्यस्तु विश्वस्य खलः प्रसीदतां ।ध्यायन्तु भूतानि शिवं मिथो धिया
05180092 मनश्च भद्रं भजतादधोक्षजे ।आवेश्यतां नो मतिरप्यहैतुकी
05180101 मागार-दारात्मज-वित्त-बन्धुषु ।सङ्गो यदि स्याद्भगवत्-प्रियेषु नः
05180102 यः प्राण-वृत्त्या परितुष्ट आत्मवान् ।सिद्ध्यत्यदूरान् न तथेन्द्रिय-प्रियः

05180111 यत्-सङ्ग-लब्धं निज-वीर्य-वैभवं ।तीर्थं मुहुः संस्पृशतां हि मानसम्
05180112 हरत्यजोऽन्तः श्रुतिभिर्गतोऽङ्गजं ।को वै न सेवेत मुकुन्द-विक्रमम्
05180121 यस्यास्ति भक्तिर्भगवत्यकिञ्चना ।सर्वैर्गुणैस्तत्र समासते सुराः
05180122 हरावभक्तस्य कुतो महद्-गुणा ।मनोरथेनासति धावतो बहिः
05180131 हरिर्हि साक्षाद्भगवान् शरीरिणाम् ।आत्मा झषाणाम् इव तोयम् ईप्सि-
तम्
05180132 हित्वा महांस्तं यदि सज्जते गृहे ।तदा महत्त्वं वयसा दम्पतीनाम्
05180141 तस्माद्रजो-राग-विषाद-मन्यु- ।मान-स्पृहा-भयदैन्याधिमूलम्
05180142 हित्वा गृहं संसृति-चक्रवालं ।नृसिंह-पादं भजताकुतोभयम् इति
05180151 केतुमालेऽपि भगवान् कामदेव-स्वरूपेण लक्ष्म्याः प्रिय-चिकीर्षया प्र-
जापतेर्दुहित्-णां पुत्राणां तद्-वर्ष-पतीनां पुरुषायुषाहो-रात्र-परिसङ्ख्यानानां यासां
गर्भा महा-पुरुष-महास्त्र-तेजसोद्वेजित-मनसां विध्वस्ता व्यसवः संवत्सरान्ते वि-
निपतन्ति
05180161 अतीव सुललित-गति-विलास-विलसित-रुचिर-हास-लेशावलोक-ली-
लया किञ्चिद्-उत्तम्भित-सुन्दर-भ्रू-मण्डल-सुभग-वदनारविन्द-श्रिया रमां रमयन्न्
इन्द्रियाणि रमयते
05180171 तद्भगवतो मायामयं रूपं परम-समाधि-योगेन रमा देवी संवत्सरस्य
रात्रिषु प्रजापतेर्दुहितृभिरुपेताहःसु च तद्-भर्तृभिरुपास्ते इदं चोदाहरति
05180181 ओं ह्रां ह्रीं ह्रूं ओं नमो भगवते हृषीकेशाय सर्व-गुण-विशेषैर्विलक्षि-
तात्मने आकूतीनां चित्तीनां चेतसां विशेषाणां चाधिपतये षोडश-कलाय च्छन्दो-
मयायान्न-मयायामृत-मयाय सर्व-मयाय सहसे ओजसे बलाय कान्ताय कामाय
नमस्ते उभयत्र भूयात्
05180191 स्त्रियो व्रतैस्त्वा हृषीकेश्वरं स्वतो ।ह्याराध्य लोके पतिम् आशासतेऽन्यम्
05180192 तासां न ते वै परिपान्त्यपत्यं ।प्रियं धनायूंषि यतोऽस्व-तन्त्राः
05180201 स वै पतिः स्यादकुतोभयः स्वयं ।समन्ततः पाति भयातुरं जनम्
05180202 स एक एवेतरथा मिथो भयं ।नैवात्मलाभादधि मन्यते परम्
05180211 या तस्य ते पाद-सरोरुहार्हणं ।निकामयेत् साखिल-काम-लम्पटा
05180212 तदेव रासीप्सितम् ईप्सितोऽर्चितो । यद्-भग्न-याच्'आ भगवन् प्रत-
प्यते
05180221 मत्-प्राप्तये ऽजेश-सुरासुरादयस् ।तप्यन्त उग्रं तप ऐन्द्रिये धियः
05180222 ऋते भवत्-पाद-परायणान् न मां ।विन्दन्त्यहं त्वद्-धृदया यतो ऽजित
05180231 स त्वं ममाप्यच्युत शीर्ष्णि वन्दितं । कराम्बुजं यत् त्वद्-अधायि सा-
त्वताम्
05180232 बिभर्षि मां लक्ष्म वरेण्य मायया ।क ईश्वरस्येहितम् ऊहितुं विभुरिति
05180241 रम्यके च भगवतः प्रियतमं मात्स्यम् अवतार-रूपं तद्-वर्ष-पुरुषस्य
मनोः प्राक्-प्रदर्शितं स इदानीम् अपि महता भक्ति-योगेनाराधयतीदं चोदाहरति

05180251 ओं नमो भगवते मुख्यतमाय नमः सत्त्वाय प्राणायौजसे सहसे बलाय महा-मत्स्याय नम इति
05180261 अन्तर्बहिश्चाखिल-लोक-पालकैर् ।अदृष्ट-रूपो विचरस्युरु-स्वनः
05180262 स ईश्वरस्त्वं य इदं वशेऽनयन् ।नाम्ना यथा दारुमयीं नरः स्त्रियम्
05180271 यं लोक-पालाः किल मत्सर-ज्वरा ।हित्वा यतन्तोऽपि पृथक् समेत्य च
05180272 पातुं न शेकुर्द्वि-पदश्चतुष्-पदः ।सरीसृपं स्थाणु यदत्र दृश्यते
05180281 भवान् युगान्तार्णव ऊर्मि-मालिनि । क्षोणीम् इमाम् ओषधि-वीरुधां निधिम्
05180282 मया सहोरु क्रमते ऽज ओजसा ।तस्मै जगत्-प्राण-गणात्मने नम इति
05180291 हिरण्मयेऽपि भगवान् निवसति कूर्म-तनुं बिभ्राणस्तस्य तत् प्रियतमां तनुम् अर्यमा सह वर्ष-पुरुषैः पितृ-गणाधिपतिरुपधावति मन्त्रम् इमं चानुजपति
05180301 ओं नमो भगवते अकूपाराय सर्व-सत्त्व-गुण-विशेषणायानु-पलक्षित-स्थानाय नमो वर्ष्मणे नमो भूम्ने नमो नमोऽवस्थानाय नमस्ते
05180311 यद्-रूपम् एतन् निज-माययार्पितम् ।अर्थ-स्वरूपं बहु-रूप-रूपितम्
05180312 सङ्ख्या न यस्यास्त्ययथोपलम्भनात् ।तस्मै नमस्तेऽव्यपदेश-रूपिणे
05180321 जरायुजं स्वेदजम् अण्डजोद्भिदं ।चराचरं देवर्षि-पितृ-भूतम् ऐन्द्रियम्
05180322 द्यौः खं क्षितिः शैल-सरित्-समुद्र- ।द्वीप-ग्रहर्क्षेत्यभिधेय एकः
05180331 यस्मिन्न् असङ्ख्येय-विशेष-नाम- ।रूपाकृतौ कविभिः कल्पितेयम्
05180332 सङ्ख्या यया तत्त्व-दृशापनीयते ।तस्मै नमः साङ्ख्य-निदर्शनाय ते इति
05180341 उत्तरेषु च कुरुषु भगवान् यज्ञ-पुरुषः कृत-वराह-रूप आस्ते तं तु देवी हैषा भूः सह कुरुभिरस्खलित-भक्ति-योगेनोपधावति इमां च परमाम् उपनिषदम् आवर्तयति
05180351 ओं नमो भगवते मन्त्र-तत्त्व-लिङ्गाय यज्ञ-क्रतवे महा-ध्वरावयवाय महा-पुरुषाय नमः कर्म-शुक्लाय त्रि-युगाय नमस्ते
05180361 यस्य स्वरूपं कवयो विपश्चितो ।गुणेषु दारुष्विव जात-वेदसम्
05180362 मथ्नन्ति मथ्ना मनसा दिदृक्षवो ।गूढं क्रियार्थैर्नम ईरितात्मने
05180371 द्रव्य-क्रिया-हेत्व्-अयनेश-कर्तृभिर् ।माया-गुणैर्वस्तु-निरीक्षितात्मने
05180372 अन्वीक्षयाङ्गातिशयात्म-बुद्धिभिर् ।निरस्त-मायाकृतये नमो नमः
05180381 करोति विश्व-स्थिति-संयमोदयं ।यस्येप्सितं नेप्सितम् ईक्षितुर्गुणैः
05180382 माया यथायो भ्रमते तद्-आश्रयं ।ग्राव्णो नमस्ते गुण-कर्म-साक्षिणे
05180391 प्रमथ्य दैत्यं प्रतिवारणं मृधे ।यो मां रसाया जगद्-आदि-सूकरः
05180392 कृत्वाग्र-दंष्ट्रे निरगादुदन्वतः ।क्रीडन्न् इवेभः प्रणतास्मि तं विभुम् इति

Chapter 19

0519001 श्री-शुक उवाच
05190011 किम्पुरुषे वर्षे भगवन्तम् आदि-पुरुषं लक्ष्मणाग्रजं सीताभिरामं रामं तच्-
चरण-सन्निकर्षाभिरतः परम-भागवतो हनुमान् सह किम्पुरुषैरविरत-भक्तिरुपास्ते
05190021 आर्ष्टिषेणेन सह गन्धर्वैरनुगीयमानां परम-कल्याणीं भर्तृ-भगवत्-कथां
समुपशृणोति स्वयं चेदं गायति
05190031 ओं नमो भगवते उत्तमश्लोकाय नम आर्य-लक्षण-शील-व्रताय नम उ-
पशिक्षितात्मन उपासित-लोकाय नमः साधु-वाद-निकषणाय नमो ब्रह्मण्य-देवाय
महा-पुरुषाय महा-राजाय नम इति
05190041 यत् तद्विशुद्धानुभव-मात्रम् एकं ।स्व-तेजसा ध्वस्त-गुण-व्यवस्थम्
05190042 प्रत्यक् प्रशान्तं सुधियोपलम्भनं ।ह्यनाम-रूपं निरहं प्रपद्ये
05190051 मर्त्यावतारस्त्विह मर्त्य-शिक्षणं ।रक्षो-वधायैव न केवलं विभोः
05190052 कुतोऽन्यथा स्याद्रमतः स्व आत्मनः ।सीता-कृतानि व्यसनानीश्वरस्य
05190061 न वै स आत्मात्मवतां सुहृत्तमः ।सक्तस्त्रि-लोक्यां भगवान् वासुदेवः
05190062 न स्त्री-कृतं कश्मलम् अश्नुवीत ।न लक्ष्मणं चापि विहातुम् अर्हति
05190071 न जन्म नूनं महतो न सौभगं ।न वाङ् न बुद्धिर्नाकृतिस्तोष-हेतुः
05190072 तैर्यद्विसृष्टान् अपि नो वनौकसश् ।चकार सख्ये बत लक्ष्मणाग्रजः
05190081 सुरोऽसुरो वाप्यथ वानरो नरः ।सर्वात्मना यः सुकृतज्ञम् उत्तमम्
05190082 भजेत रामं मनुजाकृतिं हरिं ।य उत्तरान् अनयत् कोसलान् दिवम् इति
05190091 भारतेऽपि वर्षे भगवान् नर-नारायणाख्य आकल्पान्तम् उपचित-ध-
र्म-ज्ञान-वैराग्यैश्वर्योपशमोपरमात्मोपलम्भनम् अनुग्रहायात्मवताम् अनुकम्पया त-
पोऽव्यक्त-गतिश्चरति
05190101 तं भगवान् नारदो वर्णाश्रमवतीभिर्भारतीभिः प्रजाभिर्भगवत्-प्रोक्ताभ्यां
साङ्ख्य-योगाभ्यां भगवद्-अनुभावोपवर्णनं सावर्णेरुपदेक्ष्यमाणः परम-भक्ति-भावेनो-
पसरति इदं चाभिगृणाति
05190111 ओं नमो भगवते उपशम-शीलायोपरतानात्म्याय नमोऽकिञ्चन-वित्ता-

य ऋषि-ऋषभाय नर-नारायणाय परमहंस-परम-गुरवे आत्मारामाधिपतये नमो नम इति
0519012 गायति चेदम्—-
05190121 कर्तास्य सर्गादिषु यो न बध्यते ।न हन्यते देह-गतोऽपि दैहिकैः
05190122 द्रष्टुर्न दृग् यस्य गुणैर्विदूष्यते ।तस्मै नमोऽसक्त-विविक्त-साक्षिणे
05190131 इदं हि योगेश्वर योग-नैपुणं ।हिरण्यगर्भो भगवा' जगाद यत्
05190132 यदन्त-काले त्वयि निर्गुणे मनो ।भक्त्या दधीतोज्झित-दुष्कलेवरः
05190141 यथैहिकामुष्मिक-काम-लम्पटः ।सुतेषु दारेषु धनेषु चिन्तयन्
05190142 शङ्केत विद्वान् कुकलेवरात्ययाद् ।यस्तस्य यत्नः श्रम एव केवलम्
05190151 तन् नः प्रभो त्वं कुकलेवरार्पितां ।त्वन्-माययाहं-ममताम् अधोक्षज
05190152 भिन्द्याम येनाशु वयं सुदुर्भिदां ।विधेहि योगं त्वयि नः स्वभावम् इति
05190161 भारतेऽप्यस्मिन् वर्षे सरिच्-छैलाः सन्ति बहवो मलयो मङ्गल-प्रस्थो मैनाकस्त्रिकूट ऋषभः कूटकः कोल्लकः सह्यो देवगिरिर्ऋष्यमूकः श्री-शैलो वेङ्कटो महेन्द्रो वारिधारो विन्ध्यः शुक्तिमान् ऋक्षगिरिः पारियात्रो द्रोणश्चित्रकूटो गोवर्धनो रैवतकः ककुभो नीलो गोकामुख इन्द्रकीलः कामगिरिरिति चान्ये च शत-सहस्रशः शैलास्तेषां नितम्ब-प्रभवा नदा नद्यश्च सन्त्यसङ्ख्याताः
05190171 एतासाम् अपो भारत्यः प्रजा नामभिरेव पुनन्तीनाम् आत्मना चोपस्पृशन्ति
05190181 चन्द्रवसा ताम्रपर्णी अवटोदा कृतमाला वैहायसी कावेरी वेणी पयस्विनी शर्करावर्ता तुङ्गभद्रा कृष्णावेण्या भीमरथी गोदावरी निर्विन्ध्या पयोष्णी तापी रेवा सुरसा नर्मदा चर्मण्वती सिन्धुरन्धः शोणश्च नदौ महानदी वेदस्मृतिर्ऋषिकुल्या त्रिसामा कौशिकी मन्दाकिनी यमुना सरस्वती दृषद्वती गोमती सरयू रोधस्वती सप्तवती सुषोमा शतद्रूश्चन्द्रभागा मरुद्वृधा वितस्ता असिक्नी विश्वेति महा-नद्यः
05190191 अस्मिन्न् एव वर्षे पुरुषैर्लब्ध-जन्मभिः शुक्ल-लोहित-कृष्ण-वर्णेन स्वारब्धेन कर्मणा दिव्य-मानुष-नारक-गतयो बह्व्य आत्मन आनुपूर्व्येण सर्वा ह्येव सर्वेषां विधीयन्ते यथा-वर्ण-विधानम् अपवर्गश्चापि भवति
05190201 योऽसौ भगवति सर्व-भूतात्मन्यनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयने परमात्मनि वासुदेवेऽनन्य-निमित्त-भक्ति-योग-लक्षणो नाना-गति-निमित्ताविद्या-ग्रन्थि-रन्धन-द्वारेण यदा हि महा-पुरुष-पुरुष-प्रसङ्गः
0519021 एतदेव हि देवा गायन्ति—-
05190211 अहो अमीषां किम् अकारि शोभनं ।प्रसन्न एषां स्विदुत स्वयं हरिः
05190212 यैर्जन्म लब्धं नृषु भारताजिरे ।मुकुन्द-सेवौपयिकं स्पृहा हि नः
05190221 किं दुष्करैर्नः क्रतुभिस्तपो-व्रतैर् ।दानादिभिर्वा द्युजयेन फल्गुना
05190222 न यत्र नारायण-पाद-पङ्कज- ।स्मृतिः प्रमुष्टातिशयेन्द्रियोत्सवात्
05190231 कल्पायुषां स्थानजयात् पुनर्-भवात् ।क्षणायुषां भारत-भूजयो वरम्
05190232 क्षणेन मर्त्येन कृतं मनस्विनः ।सन्न्यस्य संयान्त्यभयं पदं हरेः

05190241 न यत्र वैकुण्ठ-कथा-सुधापगा ।न साधवो भागवतास्तदाश्रयाः
05190242 न यत्र यज्ञेश-मखा महोत्सवाः ।सुरेश-लोकोऽपि न वै स सेव्यताम्
05190251 प्राप्ता नृ-जातिं त्विह ये च जन्तवो ।ज्ञान-क्रिया-द्रव्य-कलाप-सम्भृ-ताम्
05190252 न वै यतेरन्न् अपुनर्-भवाय ते ।भूयो वनौका इव यान्ति बन्धनम्
05190261 यैः श्रद्धया बर्हिषि भागशो हविर् ।निरुप्तम् इष्टं विधि-मन्त्र-वस्तुतः
05190262 एकः पृथङ्-नामभिराहुतो मुदा ।गृह्णाति पूर्णः स्वयम् आशिषां प्रभुः
05190271 सत्यं दिशत्यर्थितम् अर्थितो नृणां ।नैवार्थदो यत् पुनरर्थिता यतः
05190272 स्वयं विधत्ते भजताम् अनिच्छताम् ।इच्छापिधानं निज-पाद-पल्लवम्
05190281 यद्यत्र नः स्वर्ग-सुखावशेषितं ।स्विष्टस्य सूक्तस्य कृतस्य शोभनम्
05190282 तेनाजनाभे स्मृतिमज् जन्म नः स्याद् ।वर्षे हरिर्यद्-भजतां शं तनोति
0519029 श्री-शुक उवाच
05190291 जम्बूद्वीपस्य च राजन्न् उपद्वीपान् अष्टौ हैक उपदिशन्ति सगरात्मजैर-श्वान्वेषण इमां महीं परितो निखनद्भिरुपकल्पितान्
05190301 तद्यथा स्वर्णप्रस्थश्चन्द्रशुक्ल आवर्तनो रमणको मन्दरहरिणः पाञ्चजन्यः सिंहलो लङ्केति
05190311 एवं तव भारतोत्तम जम्बूद्वीप-वर्ष-विभागो यथोपदेशम् उपवर्णित इति

Chapter 20

0520001 श्री-शुक उवाच
05200011 अतः परं प्लक्षादीनां प्रमाण-लक्षण-संस्थानतो वर्ष-विभाग उपवर्ण्यते
05200021 जम्बूद्वीपोऽयं यावत्-प्रमाण-विस्तारस्तावता क्षारोदधिना परिवेष्टितो यथा मेरुर्जम्ब्व्-आख्येन लवणोदधिरपि ततो द्वि-गुण-विशालेन प्लक्षाख्येन परिक्षिप्तो यथा परिखा बाह्योपवनेन । प्लक्षो जम्बू-प्रमाणो द्वीपाख्याकरो हिरण्मय उत्थितो यत्राग्निरुपास्ते सप्त-जिह्वस्तस्याधिपतिः प्रियव्रतात्मज इध्मजिह्वः स्वं द्वीपं सप्त-वर्षाणि विभज्य सप्त-वर्ष-नामभ्य आत्मजेभ्य आकलय्य स्वयम् आत्म-योगेनोपरराम
05200031 शिवं यवसं सुभद्रं शान्तं क्षेमम् अमृतम् अभयम् इति वर्षाणि तेषु गिरयो नद्यश्च सप्तैवाभिज्ञाताः
05200041 मणिकूटो वज्रकूट इन्द्रसेनो ज्योतिष्मान् सुपर्णो हिरण्यष्ठीवो मेघमाल इति सेतु-शैलाः अरुणा नृम्णाङ्गिरसी सावित्री सुप्तभाता ऋतम्भरा सत्यम्भरा इति महा-नद्यः । यासां जलोपस्पर्शन-विधूत-रजस्-तमसो हंस-पतङ्गोर्ध्वायन-सत्याङ्ग-संज्ञाश्चत्वारो वर्णाः सहस्रायुषो विबुधोपम-सन्दर्शन-प्रजननाः स्वर्ग-द्वारं त्रय्या विद्यया भगवन्तं त्रयीमयं सूर्यम् आत्मानं यजन्ते
05200051 प्रत्नस्य विष्णो रूपं यत् सत्यस्यर्तस्य ब्रह्मणः
05200052 अमृतस्य च मृत्योश्च सूर्यम् आत्मानम् ईमहीति
05200061 प्लक्षादिषु पञ्चसु पुरुषाणाम् आयुरिन्द्रियम् ओजः सहो बलं बुद्धिर्विक्रम इति च सर्वेषाम् औत्पत्तिकी सिद्धिरविशेषेण वर्तते
05200071 प्लक्षः स्व-समानेनेक्षु-रसोदेनावृतो यथा तथा द्वीपोऽपि शाल्मलो द्वि-गुण-विशालः समानेन सुरोदेनावृतः परिवृङ्क्ते
05200081 यत्र ह वै शाल्मली प्लक्षायामा यस्यां वाव किल निलयम् आहुर्भगवतश्छन्दः-स्तुतः पतत्त्रि-राजस्य सा द्वीप-हूतये उपलक्ष्यते
05200091 तद्-द्वीपाधिपतिः प्रियव्रतात्मजो यज्ञबाहुः स्व-सुतेभ्यः सप्तभ्यस्तन्-नामानि सप्त-वर्षाणि व्यभजत् सुरोचनं सौमनस्यं रमणकं देव-वर्षं पारिभद्रम् आप्या-

यनम् अविज्ञातम् इति
05200101 तेषु वर्षाद्रयो नद्यश्च सप्तैवाभिज्ञाताः स्वरसः शतशृङ्गो वामदेवः कुन्दो मुकुन्दः पुष्प-वर्षः सहस्र-श्रुतिरिति ।अनुमतिः सिनीवाली सरस्वती कुहू रजनी नन्दा राकेति
05200111 तद्-वर्ष-पुरुषाः श्रुतधर-वीर्यधर-वसुन्धरेषन्धर-संज्ञा भगवन्तं वेदमयं सोमम् आत्मानं वेदेन यजन्ते
05200121 स्व-गोभिः पितृ-देवेभ्यो विभजन् कृष्ण-शुक्लयोः
05200122 प्रजानां सर्वासां राजा- न्धः सोमो न आस्त्विति
05200131 एवं सुरोदाद्बहिस्तद्-द्वि-गुणः समानेनावृतो घृतोदेन यथा-पूर्वः कुश-द्वीपो यस्मिन् कुश-स्तम्बो देव-कृतस्तद्-द्वीपाख्याकरो ज्वलन इवापरः स्व-शष्प-रोचिषा दिशो विराजयति
05200141 तद्-द्वीप-पतिः प्रैयव्रतो राजन् हिरण्यरेता नाम स्वं द्वीपं सप्तभ्यः स्व-पुत्रेभ्यो यथा-भागं विभज्य स्वयं तप आतिष्ठत वसु-वसुदान-दृढरुचि-नाभिगुप्त-स्तुत्यव्रत-विविक्त-वामदेव-नामभ्यः
05200151 तेषां वर्षेषु सीमा-गिरयो नद्यश्चाभिज्ञाताः सप्त सप्तैव चक्रश्चतुःशृङ्गः कपिलश्चित्रकूटो देवानीक ऊर्ध्वरोमा द्रविण इति रसकुल्या मधुकुल्या मित्रविन्दा श्रुतविन्दा देवगर्भा घृतच्युता मन्त्रमालेति
05200161 यासां पयोभिः कुशद्वीपौकसः कुशल-कोविदाभियुक्त-कुलक-संज्ञा भगवन्तं जातवेद-सरूपिणं कर्म-कौशलेन यजन्ते
05200171 परस्य ब्रह्मणः साक्षाज् जात-वेदोऽसि हव्यवाट्
05200172 देवानां पुरुषाङ्गानां यज्ञेन पुरुषं यजेति
05200181 तथा घृतोदाद्बहिः क्रौञ्चद्वीपो द्वि-गुणः स्व-मानेन क्षीरोदेन परित उपक्लृप्तो वृतो यथा कुशद्वीपो घृतोदेन यस्मिन् क्रौञ्चो नाम पर्वत-राजो द्वीप-नाम-निर्वर्तक आस्ते
05200191 योऽसौ गुह-प्रहरणोन्मथित-नितम्ब-कुञ्जोऽपि क्षीरोदेना-सिच्यमानो भगवता वरुणेनाभिगुप्तो विभयो बभूव
05200201 तस्मिन्न् अपि प्रैयव्रतो घृतपृष्ठो नामाधिपतिः स्वे द्वीपे वर्षाणि सप्त विभज्य तेषु पुत्र-नामसु सप्त रिक्थादान् वर्षपान् निवेश्य स्वयं भगवान् भगवतः परम-कल्याण-यशस आत्म-भूतस्य हरेश्चरणारविन्दम् उपजगाम
05200211 आमो मधुरुहो मेघपृष्ठः सुधामा भ्राजिष्ठो लोहितार्णो वनस्पतिरिति घृतपृष्ठ-सुतास्तेषां वर्ष-गिरयः सप्त सप्तैव नद्यश्चाभिख्याताः शुक्लो वर्धमानो भोजन उपबर्हिणो नन्दो नन्दनः सर्वतोभद्र इति अभया अमृतौघा आर्यका तीर्थवती रूपवती पवित्रवती शुक्लेति
05200221 यासाम् अम्भः पवित्रम् अमलम् उपयुञ्जानाः पुरुष-ऋषभ-द्रविण-देवक-संज्ञा वर्ष-पुरुषा आपोमयं देवम् अपां पूर्णेनाञ्जलिना यजन्ते
05200231 आपः पुरुष-वीर्याः स्थ पुनन्तीर्भूर्-भुवः-सुवः

05200232 ता नः पुनीतामीव-घ्नीः स्पृशताम् आत्मना भुव इति
05200241 एवं पुरस्तात् क्षीरोदात् परित उपवेशितः शाकद्वीपो द्वात्रिंशल्-लक्ष-योजनायामः समानेन च दधि-मण्डोदेन परीतो यस्मिन् शाको नाम महीरुहः स्व-क्षेत्र-व्यपदेशको यस्य ह महा-सुरभि-गन्धस्तं द्वीपम् अनुवासयति
05200251 तस्यापि प्रैयव्रत एवाधिपतिर्नाम्ना मेधातिथिः सोऽपि विभज्य सप्त वर्षाणि पुत्र-नामानि तेषु स्वात्मजान् पुरोजव-मनोजव-पवमान-धूम्रानीक-चित्ररेफ-बहु-रूप-विश्वधार-संज्ञान् निधाप्याधिपतीन् स्वयं भगवत्यनन्त आ-वेशित-मतिस्तपो-वनं प्रविवेश
05200261 एतेषां वर्ष-मर्यादा-गिरयो नद्यश्च सप्त सप्तैव ईशान उरुशृङ्गो बलभद्रः शतकेसरः सहस्रस्रोतो देवपालो महानस इति अनघायुर्दा उभयस्पृष्टिरपराजिता पञ्चपदी सहस्रस्रुतिर्निजधृतिरिति
05200271 तद्-वर्ष-पुरुषा ऋतव्रत-सत्यव्रत-दानव्रतानुव्रत-नामानो भगवन्तं वाय्व्-आत्मकं प्राणायाम-विधूत-रजस्-तमसः परम-समाधिना यजन्ते
05200281 अन्तः-प्रविश्य भूतानि यो बिभर्त्यात्म-केतुभिः
05200282 अन्तर्यामीश्वरः साक्षात् पातु नो यद्-वशे स्फुटम्
05200291 एवम् एव दधि-मण्डोदात् परतः पुष्करद्वीपस्ततो द्वि-गुणायामः समन्तत उपकल्पितः समानेन स्वादूदकेन समुद्रेण बहिरावृतो यस्मिन् बृहत्-पुष्करं ज्वलन-शिखामल-कनक-पत्रायुतायुतं भगवतः कमलासनस्याध्यासनं परिकल्पितम्
05200301 तद्-द्वीप-मध्ये मानसोत्तर-नामैक एवार्वाचीन-पराचीन-वर्षयोर्मर्यादा-चलोऽयुत-योजनोच्छ्रायायामो यत्र तु चतसृषु दिक्षु चत्वारि पुराणि लोक-पा-लानाम् इन्द्रादीनां यद्-उपरिष्टात् सूर्य-रथस्य मेरुं परिभ्रमतः संवत्सरात्मकं चक्रं देवानाम् अहो-रात्राभ्यां परिभ्रमति
05200311 तद्-द्वीपस्याप्यधिपतिः प्रैयव्रतो वीतिहोत्रो नामैतस्यात्मजौ रमणक-धातकि-नामानौ वर्ष-पती नियुज्य स स्वयं पूर्वजवद्-भगवत्-कर्म-शील एवास्ते
05200321 तद्-वर्ष-पुरुषा भगवन्तं ब्रह्म-रूपिणं सकर्मकेण कर्मणाराधयन्तीदं चो-दाहरन्ति
05200331 यत् तत् कर्ममयं लिङ्गं ब्रह्म-लिङ्गं जनोऽर्चयेत्
05200332 एकान्तम् अद्वयं शान्तं तस्मै भगवते नम इति
05200341 ततः परस्ताल् लोकालोक-नामाचलो लोकालोकयोरन्तराले परित उप-क्षिप्तः
05200351 यावन् मानसोत्तर-मेर्वोरन्तरं तावती भूमिः काञ्चन्यन्यादर्श-तलोपमा यस्यां प्रहितः पदार्थो न कथञ्चित् पुनः प्रत्युपलभ्यते तस्मात् सर्व-सत्त्व-परिहृता-सीत्
05200361 लोकालोक इति समाख्या यदनेनाचलेन लोकालोकस्यान्तर्वर्-तिनाव-स्थाप्यते
05200371 स लोक-त्रयान्ते परित ईश्वरेण विहितो यस्मात् सूर्यादीनां ध्रुवापवर्गाणां

ज्योतिर्-गणानां गभस्तयोऽर्वाचीनांस्त्रीन् लोकान् आवितन्वाना न कदाचित् पराचीना भवितुम् उत्सहन्ते तावदुन्-नहनायामः
05200381 एतावान् लोक-विन्यासो मान-लक्षण-संस्थाभिर्विचिन्तितः कविभिः स तु पञ्चाशत्-कोटि-गणितस्य भू-गोलस्य तुरीय-भागोऽयं लोकालोकाचलः
05200391 तद्-उपरिष्टाच् चतसृष्वाशास्वात्म-योनिनाखिल-जगद्-गुरुणाधिनिवेशिता ये द्विरद-पतय ऋषभः पुष्करचूडो वामनोऽपराजित इति सकल-लोक-स्थिति-हेतवः
05200401 तेषां स्व-विभूतीनां लोक-पालानां च विविध-वीर्योपबृंहणाय भगवान् परम-महा-पुरुषो महा-विभूति-पतिरन्तर्याम्यात्मनो विशुद्ध-सत्त्वं धर्म-ज्ञान-वैराग्यैश्वर्याद्य्-अष्ट-महा-सिद्ध्य्-उपलक्षणं विष्वक्सेनादिभिः स्व-पार्षद-प्रवरैः परिवारितो निज-वरायुधोपशोभितैर्निज-भुज-दण्डैः सन्धारयमाणस्तस्मिन् गिरि-वरे समन्तात् सकल-लोक-स्वस्तय आस्ते
05200411 आकल्पम् एवं वेषं गत एष भगवान् आत्म-योगमायया विरचित-विविध-लोक-यात्रा-गोपीयायेत्यर्थः
05200421 योऽन्तर्-विस्तार एतेन ह्यलोक-परिमाणं च व्याख्यातं यद्बहिर्लोकालोकाचलात् ।ततः परस्ताद्योगेश्वर-गतिं विशुद्धाम् उदाहरन्ति
05200431 अण्ड-मध्य-गतः सूर्यो द्याव्-आभूम्योर्यदन्तरम्
05200432 सूर्याण्ड-गोलयोर्मध्ये कोट्यः स्युः पञ्च-विंशतिः
05200441 मृतेऽण्ड एष एतस्मिन् यदभूत् ततो मार्तण्ड इति व्यपदेशः ।हिरण्यगर्भ इति यद्धिरण्याण्ड-समुद्भवः
05200451 सूर्येण हि विभज्यन्ते दिशः खं द्यौर्मही भिदा
05200452 स्वर्गापवर्गौ नरका रसौकांसि च सर्वशः
05200461 देव-तिर्यङ्-मनुष्याणां सरीसृप-सवीरुधाम्
05200462 सर्व-जीव-निकायानां सूर्य आत्मा दृग्-ईश्वरः

Chapter 21

0521001 श्री-शुक उवाच
05210011 एतावान् एव भू-वलयस्य सन्निवेशः प्रमाण-लक्षणतो व्याख्यातः
05210021 एतेन हि दिवो मण्डल-मानं तद्-विद उपदिशन्ति यथा द्वि-दलयोर्निष्पावादीनां ते अन्तरेणान्तरिक्षं तद्-उभय-सन्धितम्
05210031 यन्-मध्य-गतो भगवांस्तपतां पतिस्तपन आतपेन त्रि-लोकीं प्रतपत्यवभासयत्यात्म-भासा स एष उदगयन-दक्षिणायन-वैषुवत-संज्ञाभिर्मान्द्य-शैघ्र्य-समानाभिर्गतिभिरारोहणावरोहण-समान-स्थानेषु यथा-सवनम् अभिपद्यमानो मकरादिषु राशिष्वहो-रात्राणि दीर्घ-ह्रस्व-समानानि विधत्ते
05210041 यदा मेष-तुलयोर्वर्तते तदाहो-रात्राणि समानानि भवन्ति यदा वृषभादिषु पञ्चसु च राशिषु चरति तदाहान्येव वर्धन्ते ह्रसति च मासि मास्येकैका घटिका रात्रिषु
05210051 यदा वृश्चिकादिषु पञ्चसु वर्तते तदाहो-रात्राणि विपर्ययाणि भवन्ति
05210061 यावद्दक्षिणायनम् अहानि वर्धन्ते यावदुदगयनं रात्रयः
05210071 एवं नव कोटय एक-पञ्चाशल्-लक्षाणि योजनानां मानसोत्तर-गिरिपरिवर्तनस्योपदिशन्ति तस्मिन्न् ऐन्द्रीं पुरीं पूर्वस्मान् मेरोर्देवधानीं नाम दक्षिणतो याम्यां संयमनीं नाम पश्चाद्वारुणीं निम्लोचनीं नाम उत्तरतः सौम्यां विभावरीं नाम तासूदय-मध्याह्नास्तमय-निशीथानीति भूतानां प्रवृत्ति-निवृत्ति-निमित्तानि समय-विशेषेण मेरोश्चतुर्-दिशम्
05210081 तत्रत्यानां दिवस-मध्यङ्गत एव सदादित्यस्तपति सव्येनाचलं दक्षिणेन करोति
05210091 यत्रोदेति तस्य ह समान-सूत्र-निपाते निम्लोचति यत्र क्वचन स्यन्देनाभितपति तस्य हैष समान-सूत्र-निपाते प्रस्वापयति तत्र गतं न पश्यन्ति ये तं समनुपश्येरन्
05210101 यदा चैन्द्र्याः पुर्याः प्रचलते पञ्चदश-घटिकाभिर्याम्यां सपाद-कोटि-द्वयं योजनानां सार्ध-द्वादश-लक्षाणि साधिकानि चोपयाति

05210111 एवं ततो वारुणीं सौम्याम् ऐन्द्रीं च पुनस्तथान्ये च ग्रहाः सोमादयो नक्षत्रैः सह ज्योतिश्-चक्रे समभ्युद्यन्ति सह वा निम्लो-चन्ति
05210121 एवं मुहूर्तेन चतुस्-त्रिंशल्-लक्ष-योजनान्यष्ट-शताधिकानि सौरो रथस्त्रयीमयोऽसौ चतसृषु परिवर्तते पुरीषु
05210131 यस्यैकं चक्रं द्वादशारं षण्-नेमि त्रि-णाभि संवत्सरात्मकं समामनन्ति तस्याक्षो मेरोर्मूर्धनि कृतो मानसोत्तरे कृतेतर-भागो यत्र प्रोतं रवि-रथ-चक्रं तैल-यन्त्र-चक्रवद्भ्रमन् मानसोत्तर-गिरौ परिभ्रमति
05210141 तस्मिन्न् अक्षे कृतमूलो द्वितीयोऽक्षस्तुर्यमानेन सम्मितस्तैल-यन्त्राक्षवद्ध्रुवे कृतोपरि-भागः
05210151 रथ-नीडस्तु षट्-त्रिंशल्-लक्ष-योजनायतस्तत्-तुरीय-भाग-विशालस्तावान् रवि-रथ-युगो यत्र हयाश्छन्दो-नामानः सप्तारुण-योजिता वहन्ति देवम् आदित्यम्
05210161 पुरस्तात् सवितुररुणः पश्चाच् च नियुक्तः सौत्ये कर्मणि किलास्ते
05210171 तथा वालिखिल्या ऋषयोऽङ्गुष्ठ-पर्व-मात्राः षष्टि-सहस्राणि पुरतः सूर्यं सूक्त-वाकाय नियुक्ताः संस्तुवन्ति
05210181 तथान्ये च ऋषयो गन्धर्वाप्सरसो नागा ग्रामण्यो यातुधाना देवा इत्येकैकशो गणाः सप्त चतुर्दश मासि मासि भगवन्तं सूर्यम् आत्मानं नाना-नामानं पृथङ्-नाना-नामानः पृथक्-कर्मभिर्द्वन्द्वश उपासते

Chapter 22

0522001 राजोवाच
05220011 यदेतद्भगवत आदित्यस्य मेरुं ध्रुवं च प्रदक्षिणेन परिक्रामतो राशीनाम्
अभिमुखं प्रचलितं चाप्रदक्षिणं भगवतोपवर्णितम् अमुष्य वयं कथम् अनुमिमीमहीति
0522002 स होवाच
05220021 यथा कुलाल-चक्रेण भ्रमता सह भ्रमतां तद्-आश्रयाणां पिपीलिकादीनां
गतिरन्यैव प्रदेशान्तरेष्वप्युपलभ्यमानत्वादेवं नक्षत्र-राशिभिरुपलक्षितेन काल-च-
क्रेण ध्रुवं मेरुं च प्रदक्षिणेन परिधावता सह परिधावमानानां तद्-आश्रयाणां सूर्या-
दीनां ग्रहाणां गतिरन्यैव नक्षत्रान्तरे राश्य्-अन्तरे चोपलभ्यमानत्वात्
05220031 स एष भगवान् आदि-पुरुष एव साक्षान् नारायणो लोकानां स्वस्तय
आत्मानं त्रयीमयं कर्म-विशुद्धि-निमित्तं कविभिरपि च वेदेन विजिज्ञास्यमानो द्वा-
दशधा विभज्य षट्सु वसन्तादिष्वृतुषु यथोप-जोषम् ऋतु-गुणान् विदधाति
05220041 तम् एतम् इह पुरुषास्त्रय्या विद्यया वर्णाश्रमाचारानुपथा उच्चावचैः कर्म-
भिराम्नातैर्योग-वितानैश्च श्रद्धया यजन्तोऽञ्जसा श्रेयः समधिगच्छन्ति
05220051 अथ स एष आत्मा लोकानां द्याव्-आपृथिव्योरन्तरेण नभो-वलयस्य
कालचक्र-गतो द्वादश मासान् भुङ्क्ते राशि-संज्ञान् संवत्सरावयवान् मासः पक्ष-द्वयं
दिवा नक्तं चेति सपादर्क्ष-द्वयम् उपदिशन्ति यावता षष्ठम् अंशं भुञ्जीत स वै ऋतु-
रित्युपदिश्यते संवत्सरावयवः
05220061 अथ च यावतार्धेन नभो-वीथ्यां प्रचरति तं कालम् अयनम् आचक्षते
05220071 अथ च यावन् नभो-मण्डलं सह द्याव्-आपृथिव्योर्मण्डलाभ्यां कार्त्स्न्येन
स ह भुञ्जीत तं कालं संवत्सरं परिवत्सरम् इडावत्सरम् अनुवत्सरं वत्सरम् इति
भानोर्मान्द्य-शैघ्र्य-सम-गतिभिः समामनन्ति
05220081 एवं चन्द्रमा अर्क-गभस्तिभ्य उपरिष्टाल् लक्ष-योजनत उपलभ्यमानोऽर्क-
स्य संवत्सर-भुक्तिं पक्षाभ्यां मास-भुक्तिं सपादर्क्षाभ्यां दिनेनैव पक्ष-भुक्तिम् अग्रचारी
द्रुततर-गमनो भुङ्क्ते
05220091 अथ चापूर्यमाणाभिश्च कलाभिरमराणां क्षीयमाणाभिश्च कलाभिः पित्-

णाम् अहो-रात्राणि पूर्व-पक्षापर-पक्षाभ्यां वितन्वानः सर्व-जीव-निवह-प्राणो जीवश्चैकम् एकं नक्षत्रं त्रिंशता मुहूर्तैर्भुङ्क्ते
05220101 य एष षोडश-कलः पुरुषो भगवान् मनोमयोऽन्नमयोऽमृतमयो देव-पितृ-मनुष्य-भूत-पशु-पक्षि-सरीसृप-वीरुधां प्राणाप्यायन-शीलत्वात् सर्वमय इति वर्णयन्ति
05220111 तत उपरिष्टाद्द्वि-लक्ष-योजनतो नक्षत्राणि मेरुं दक्षिणेनैव कालायन ईश्वर-योजितानि सहाभिजिताष्टा-विंशतिः
05220121 तत उपरिष्टादुशना द्वि-लक्ष-योजनत उपलभ्यते पुरतः पश्चात् सहैव वार्कस्य शैघ्र्य-मान्द्य-साम्याभिर्गतिभिरर्कवच् चरति लोकानां नित्यदानुकूल एव प्रायेण वर्षयंश्चारेणानुमीयते स वृष्टि-विष्टम्भ-ग्रहोपशमनः
05220131 उशनसा बुधो व्याख्यातस्तत उपरिष्टाद्द्वि-लक्ष-योजनतो बुधः सोम-सुत उपलभ्यमानः प्रायेण शुभ-कृद्यदार्काद्व्यतिरिच्येत तदातिवाताभ्र-प्रायानावृष्ट्य्-आदि-भयम् आशंसते
05220141 अत ऊर्ध्वम् अङ्गारकोऽपि योजन-लक्ष-द्वितय उपलभ्यमानस्त्रिभिस्त्रिभिः पक्षैरेकैकशो राशीन् द्वादशानुभुङ्क्ते यदि न वक्रेणाभिवर्तते प्रायेणाशुभ-ग्रहोऽघ-शंसः
05220151 तत उपरिष्टाद्द्वि-लक्ष-योजनान्तर-गता भगवान् बृहस्पतिरेकैकस्मिन् राशौ परिवत्सरं परिवत्सरं चरति यदि न वक्रः स्यात् प्रायेणानुकूलो ब्राह्मण-कुलस्य
05220161 तत उपरिष्टाद्योजन-लक्ष-द्वयात् प्रतीयमानः शनैश्चर एकैकस्मिन् राशौ त्रिंशन् मासान् विलम्बमानः सर्वान् एवानुपर्येति तावद्भिरनुवत्सरैः प्रायेण हि सर्वेषाम् अशान्तिकरः
05220171 तत उत्तरस्मादृषय एकादश-लक्ष-योजनान्तर उपलभ्यन्ते य एव लोकानां शम् अनुभावयन्तो भगवतो विष्णोर्यत् परमं पदं प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति

Chapter 23

0523001 श्री-शुक उवाच
05230011 अथ तस्मात् परतस्त्रयोदश-लक्ष-योजनान्तरतो यत् तद्विष्णोः परमं प-
दम् अभिवदन्ति यत्र ह महा-भागवतो ध्रुव औत्तानपादिरग्निनेन्द्रेण प्रजापतिना
कश्यपेन धर्मेण च समकाल-युग्भिः सबहु-मानं दक्षिणतः क्रियमाण इदानीम् अपि
कल्प-जीविनाम् आजीव्य उपास्ते तस्येहानुभाव उपवर्णितः
05230021 स हि सर्वेषां ज्योतिर्-गणानां ग्रह-नक्षत्रादीनाम् अनिमिषेणाव्यक्त-रंह-
सा भगवता कालेन भ्राम्यमाणानां स्थाणुरिवावष्टम्भ ईश्वरेण विहितः शश्वदवभासते
05230031 यथा मेढीस्तम्भ आक्रमण-पशवः संयोजितास्त्रिभिस्त्रिभिः सवनैर्यथा-
स्थानं मण्डलानि चरन्त्येवं भगणा ग्रहादय एतस्मिन्न् अन्तर्-बहिर्-योगेन काल-
चक्र आयोजिता ध्रुवम् एवावलम्ब्य वायुनोदीर्यमाणा आकल्पान्तं परिचङ्क्रमन्ति
नभसि यथा मेघाः श्येनादयो वायु-वशाः कर्म-सारथयः परिवर्तन्ते एवं ज्योतिर्ग-
णाः प्रकृति-पुरुष-संयोगानुगृहीताः कर्म-निर्मित-गतयो भुवि न पतन्ति
05230041 केचनैतज् ज्योतिर्-अनीकं शिशुमार-संस्थानेन भगवतो वासुदेवस्य यो-
ग-धारणायाम् अनुवर्णयन्ति
05230051 यस्य पुच्छाग्रेऽवाक्शिरसः कुण्डली-भूत-देहस्य ध्रुव उपकल्पितस्तस्य
लाङ्गूले प्रजापतिरग्निरिन्द्रो धर्म इति पुच्छ-मूले धाता विधाता च कट्यां सप्तर्षयः
। तस्य दक्षिणावर्त-कुण्डली-भूत-शरीरस्य यान्युदगयनानि दक्षिण-पार्श्वे तु नक्ष-
त्राण्युपकल्पयन्ति दक्षिणायनानि तु सव्ये । यथा शिशुमारस्य कुण्डला-भोग-सन्नि-
वेशस्य पार्श्वयोरुभयोरप्यवयवाः समसङ्ख्या भवन्ति । पृष्ठे त्वजवीथी आकाश-गङ्गा
चोदरतः
05230061 पुनर्वसु-पुष्यौ दक्षिण-वामयोः श्रोण्योरार्द्राश्लेषे च दक्षिण-वामयोः प-
श्चिमयोः पादयोरभिजिद्-उत्तराषाढे दक्षिण-वामयोर्नासिकयोर्यथा-सङ्ख्यं श्रवण-पू-
र्वाषाढे दक्षिण-वामयोर्लोचनयोर्धनिष्ठा मूलं च दक्षिण-वामयोः कर्णयोर्मघादीन्यष्ट
नक्षत्राणि दक्षिणायनानि वाम-पार्श्व-वङ्क्रिषु युञ्जीत तथैव मृग-शीर्षादीन्युदगयनानि
दक्षिण-पार्श्व-वङ्क्रिषु प्रातिलोम्येन प्रयुञ्जीत शतभिषा-ज्येष्ठे स्कन्धयोर्दक्षिण-वाम-

योर्न्यसेत्
05230071 उत्तरा-हनावगस्तिरधरा-हनौ यमो मुखेषु चाङ्गारकः शनैश्चर उपस्थे
बृहस्पतिः ककुदि वक्षस्यादित्यो हृदये नारायणो मनसि चन्द्रो नाभ्याम् उशना स्त-
नयोरश्विनौ बुधः प्राणापानयो राहुर्गले केतवः सर्वाङ्गेषु रोमसु सर्वे तारा-गणाः
05230081 एतदु हैव भगवतो विष्णोः सर्व-देवतामयं रूपम् अहरहः सन्ध्यायां प्र-
यतो वाग्यतो निरीक्षमाण उपतिष्ठेत नमो ज्योतिर्-लोकाय कालायनायानिमिषां
पतये महा-पुरुषायाभिधीमहीति
05230091 ग्रहर्क्षतारामयम् आधिदैविकं ।पापापहं मन्त्र-कृतां त्रि-कालम्
05230092 नमस्यतः स्मरतो वा त्रि-कालं ।नश्येत तत्-कालजम् आशु पापम्

Chapter 24

0524001 श्री-शुक उवाच
05240011 अधस्तात् सवितुर्योजनायुते स्वर्भानुर्नक्षत्रवच् चरतीत्येके योऽसावमरत्वं ग्रहत्वं चालभत भगवद्-अनुकम्पया स्वयम् असुरापसदः सैंहिकेयो ह्यतद्-अर्हस्तस्य तात जन्म कर्माणि चोपरिष्टाद्वक्ष्यामः
05240021 यददस्तरणेर्मण्डलं प्रतपतस्तद्विस्तरतो योजनायुतम् आचक्षते द्वादश-सहस्रं सोमस्य त्रयोदश-सहस्रं राहोर्यः पर्वणि तद्-व्यवधान-कृद्वैरानुबन्धः सूर्या-चन्द्रमसावभिधावति
05240031 तन् निशम्योभयत्रापि भगवता रक्षणाय प्रयुक्तं सुदर्शनं नाम भागवतं दयितम् अस्त्रं तत् तेजसा दुर्विषहं मुहुः परिवर्तमानम् अभ्यवस्थितो मुहूर्तम् उद्विजमानश्चकित-हृदय आरादेव निवर्तते तदुपरागम् इति वदन्ति लोकाः
05240041 ततोऽधस्तात् सिद्ध-चारण-विद्याधराणां सदनानि तावन् मात्र एव
05240051 ततोऽधस्ताद्यक्ष-रक्षः-पिशाच-प्रेत-भूत-गणानां विहाराजिरम् अन्तरिक्षं यावद्वायुः प्रवाति यावन् मेघा उपलभ्यन्ते
05240061 ततोऽधस्ताच् छत-योजनान्तर इयं पृथिवी यावद्धंस-भास-श्येन-सुपर्णादयः पतत्त्रि-प्रवरा उत्पतन्तीति
05240071 उपवर्णितं भूमेर्यथा-सन्निवेशावस्थानम् अवनेरप्यधस्तात् सप्त भू-विवरा एकैकशो योजनायुतान्तरेणायाम-विस्तारेणोपक्लृप्ता अतलं वितलं सुतलं तलातलं महातलं रसातलं पातालम् इति
05240081 एतेषु हि बिल-स्वर्गेषु स्वर्गादप्यधिक-काम-भोगैश्वर्यानन्द-भूति-विभूतिभिः सुसमृद्ध-भवनोद्यानाक्रीड-विहारेषु दैत्य-दानव-काद्रवेया नित्य-प्रमुदितानुरक्त-कलत्रापत्य-बन्धु-सुहृद्-अनुचरा गृह-पतय ईश्वरादप्यप्रतिहत-कामा माया-विनोदा निवसन्ति
05240091 येषु महाराज मयेन मायाविना विनिर्मिताः पुरो नाना-मणि-प्रवर-प्रवेक-विरचित-विचित्र-भवन-प्राकार-गोपुर-सभा-चैत्य-चत्वरायतनादिभिर्नागासुर-मिथुन-पारावत-शुक-सारिकाकीर्ण-कृत्रिम-भूमिभिर्विवरेश्वर-गृहोत्तमैः समलङ्कृता-

श्चकासति
05240101 उद्यानानि चातितरां मन-इन्द्रियानन्दिभिः कुसुम-फल-स्तबक-सुभग-किसलयावनत-रुचिर-विटप-विटपिनां लताङ्गालिङ्गितानां श्रीभिः समिथुन-विविध-विहङ्गम-जलाशयानाम् अमल-जल-पूर्णानां झषकुलोल्लङ्घन-क्षुभित-नीर-नीरज-कुमुद-कुव-लय-कह्लार-नीलोत्पल-लोहित-शतपत्रादि-वनेषु कृत-निकेतनानाम् एक-विहाराकुल-मधुर-विविध-स्वनादिभिरिन्द्रियोत्सवैरमर-लोक-श्रियम् अतिशयितानि
05240111 यत्र ह वाव न भयम् अहो-रात्रादिभिः काल-विभागैरुपलक्ष्यते
05240121 यत्र हि महाहि-प्रवर-शिरो-मणयः सर्वं तमः प्रबाधन्ते
05240131 न वा एतेषु वसतां दिव्यौषधि-रस-रसायनान्न-पान-स्नानादिभिराधयो व्याधयो वली-पलित-जरादयश्च देह-वैवर्ण्य-दौर्गन्ध्य-स्वेद-क्लम-ग्लानिरिति वयोऽवस्थाश्च भवन्ति
05240141 न हि तेषां कल्याणानां प्रभवति कुतश्चन मृत्युर्विना भगवत्-तेजसश्चक्रापदेशात्
05240151 यस्मिन् प्रविष्टेऽसुर-वधूनां प्रायः पुंसवनानि भयादेव स्रवन्ति पतन्ति च
05240161 अथातले मय-पुत्रोऽसुरो बलो निवसति येन ह वा इह सृष्टाः षण्-णवतिर्मायाः काश्चनाद्यापि मायाविनो धारयन्ति यस्य च जृम्भमाणस्य मुखतस्त्रयः स्त्री-गणा उदपद्यन्त स्वैरिण्यः कामिन्यः पुंश्चल्य इति या वै बिलायनं प्रविष्टं पुरुषं रसेन हाटकाख्येन साधयित्वा स्व-विलासावलोकनानुराग-स्मित-संलापोपगूहनादिभिः स्वैरं किल रमयन्ति यस्मिन्न् उपयुक्ते पुरुष ईश्वरोऽहं सिद्धोऽहम् इत्ययुत-महा-गज-बलम् आत्मानम् अभिमन्यमानः कत्थते मदान्ध इव
05240171 ततोऽधस्ताद्वितले हरो भगवान् हाटकेश्वरः स्व-पार्षद-भूत-गणावृतः प्रजापति-सर्गोपबृंहणाय भवो भवान्या सह मिथुनी-भूत आस्ते यतः प्रवृत्ता सरित्-प्रवरा हाटकी नाम भवयोर्वीर्येण यत्र चित्रभानुर्मातरिश्वना समिध्यमान ओजसा पिबति तन् निष्ठ्यूतं हाटकाख्यं सुवर्णं भूषणेनासुरेन्द्रावरोधेषु पुरुषाः सह पुरुषीभिर्धारयन्ति
05240181 ततोऽधस्तात् सुतले उदार-श्रवाः पुण्य-श्लोको विरोचनात्मजो बलिर्भगवता महेन्द्रस्य प्रियं चिकीर्षमाणेनादितेर्लब्ध-कायो भूत्वा वटु-वामन-रूपेण पराक्षिप्त-लोक-त्रयो भगवद्-अनुकम्पयैव पुनः प्रवेशित इन्द्रादिष्वविद्यमानया सुसमृद्धया श्रियाभिजुष्टः स्व-धर्मेणाराधयंस्तम् एव भगवन्तम् आराधनीयम् अपगत-साध्वस आस्तेऽधुनापि
05240191 नो एवैतत् साक्षात्कारो भूमि-दानस्य यत् तद्भगवत्यशेष-जीव-निकायानां जीव-भूतात्म-भूते परमात्मनि वासुदेवे तीर्थतमे पात्र उपपन्ने परया श्रद्धया परमादर-समाहित-मनसा सम्प्रतिपादितस्य साक्षादपवर्ग-द्वारस्य यद्बिल-निलयैश्वर्यम्
05240201 यस्य ह वाव क्षुत-पतन-प्रस्खलनादिषु विवशः सकृन् नामाभिगृणन् पुरु-

षः कर्म-बन्धनम् अञ्जसा विधुनोति यस्य हैव प्रतिबाधनं मुमुक्षवोऽन्यथैवोपलभन्ते
05240211 तद्भक्तानाम् आत्मवतां सर्वेषाम् आत्मन्यात्मद आत्मतयैव
05240221 न वै भगवान् नूनम् अमुष्यानुजग्राह यद्उत पुनरात्मानुस्मृति-मोषणं मा-यामय-भोगैश्वर्यम् एवातनुतेति
05240231 यत् तद्भगवतानधिगतान्योपायेन याच्'आ-च्छलेनापहृत-स्व-शरीराव-शेषित-लोक-त्रयो वरुण-पाशैश्च सम्प्रतिमुक्तो गिरि-दर्यां चापविद्ध इति होवाच
05240241 नूनं बतायं भगवान् अर्थेषु न निष्णातो योऽसाविन्द्रो यस्य सचिवो मन्त्राय वृत एकान्ततो बृहस्पतिस्तम् अतिहाय स्वयम् उपेन्द्रेणात्मानम् अयाचतात्मनश्चाशि-षो नो एव तद्-दास्यम् अति-गम्भीर-वयसः कालस्य मन्वन्तर-परिवृत्तं कियल् लोक-त्रयम् इदम्
05240251 यस्यानुदास्यम् एवास्मत्-पितामहः किल वव्रे न तु स्व-पित्र्यं यद्उताकु-तोभयं पदं दीयमानं भगवतः परम् इति भगवतोपरते खलु स्व-पितरि
05240261 तस्य महानुभावस्यानुपथम् अमृजित-कषायः को वास्मद्-विधः परिहीं-ण-भगवद्-अनुग्रह उपजिगमिषतीति
05240271 तस्यानुचरितम् उपरिष्टाद्विस्तरिष्यते यस्य भगवान् स्वयम् अखिल-ज-गद्-गुरुर्नारायणो द्वारि गदा-पाणिरवतिष्ठते निज-जनानुकम्पित-हृदयो येनाङ्गुष्ठेन पदा दश-कन्धरो योजनायुतायुतं दिग्-विजय उच्चाटितः
05240281 ततोऽधस्तात् तलातले मयो नाम दानवेन्द्रस्त्रि-पुराधिपतिर्भगवता पु-रारिणा त्रि-लोकी-शं चिकीर्षुणा निर्दग्ध-स्व-पुर-त्रयस्तत्-प्रसादाल् लब्ध-पदो मायाविनाम् आचार्यो महादेवेन परिरक्षितो विगत-सुदर्शन-भयो महीयते
05240291 ततोऽधस्तान् महातले काद्रवेयाणां सर्पाणां नैक-शिरसां क्रोधवशो नाम गणः कुहक-तक्षक-कालिय-सुषेणादि-प्रधाना महा-भोगवन्तः पतत्त्रि-राजाधिपतेः पुरुष-वाहादनवरतम् उद्विजमानाः स्व-कलत्रापत्य-सुहृत्-कुटुम्ब-सङ्गेन क्वचित् प्र-मत्ता विहरन्ति
05240301 ततोऽधस्ताद्रसातले दैतेया दानवाः पणयो नाम निवात-कवचाः काले-या हिरण्य-पुरवासिन इति विबुध-प्रत्यनीका उत्पत्त्या महौजसो महा-साहसिनो भगवतः सकल-लोकानुभावस्य हरेरेव तेजसा प्रतिहत-बलावलेपा बिलेशया इव वसन्ति ये वै सरमयेन्द्र-दूत्या वाग्भिर्मन्त्र-वर्णाभिरिन्द्राद्बिभ्यति
05240311 ततोऽधस्तात् पाताले नाग-लोक-पतयो वासुकि-प्रमुखाः शङ्ख-कुलिक-महाशङ्ख-श्वेत-धनञ्जय-धृतराष्ट्र-शङ्खचूड-कम्बलाश्वतर-देवदत्तादयो महा-भोगिनो महामर्षा निवसन्ति येषाम् उ ह वै पञ्च-सप्त-दश-शत-सहस्र-शीर्षाणां फणासु विरचिता महा-मणयो रोचिष्णवः पाताल-विवर-तिमिर-निकरं स्व-रोचिषा वि-धमन्ति

Chapter 25

0525001 श्री-शुक उवाच
05250011 तस्य मूल-देशे त्रिंशद्-योजन-सहस्रान्तर आस्ते या वै कला भगवत-
स्तामसी समाख्यातानन्त इति सात्वतीया द्रष्टृ-दृश्ययोः सङ्कर्षणम् अहम् इत्यभि-
मान-लक्षणं यं सङ्कर्षणम् इत्याचक्षते
05250021 यस्येदं क्षिति-मण्डलं भगवतोऽनन्त-मूर्तेः सहस्र-शिरस एकस्मिन्न् एव
शीर्षणि ध्रियमाणं सिद्धार्थ इव लक्ष्यते
05250031 यस्य ह वा इदं कालेनोपसञ्जिहीर्षतोऽमर्ष-विरचित-रुचिर-भ्रमद्-भ्रुवो-
रन्तरेण साङ्कर्षणो नाम रुद्र एकादश-व्यूहस्त्र्य्-अक्षस्त्रि-शिखं शूलम् उत्तम्भयन्न्
उदतिष्ठत्
05250041 यस्याङ्घ्रि-कमल-युगलारुण-विशद-नख-मणि-षण्ड-मण्डलेष्वहि-पतयः
सह सात्वतर्षभैरेकान्त-भक्ति-योगेनावनमन्तः स्व-वदनानि परिस्फुरत्-कुण्डल-प्र-
भा-मण्डित-गण्ड-स्थलान्यति-मनोहराणि प्रमुदित-मनसः खलु विलोकयन्ति
05250051 यस्यैव हि नाग-राज-कुमार्य आशिष आशासानाश्चार्व्-अङ्ग-वलय-वि-
लसित-विशद-विपुल-धवल-सुभग-रुचिर-भुज-रजत-स्तम्भेष्वगुरु-चन्दन-कुङ्कु-
म-पङ्कानुलेपेनावलिम्पमानास्तद्-अभिमर्शनोन्मथित-हृदय-मकर-ध्वजावेश-रुचि-
र-ललित-स्मितास्तद्-अनुरागमद-मुदित-मद-विघूर्णितारुण-करुणावलोक-नयन-
वदनारविन्दं सव्रीडं किल विलोकयन्ति
05250061 स एव भगवान् अनन्तोऽनन्त-गुणार्णव आदि-देव उपसंहृतामर्ष-रोष-
वेगो लोकानां स्वस्तय आस्ते
05250071 ध्यायमानः सुरासुरोरग-सिद्ध-गन्धर्व-विद्याधर-मुनि-गणैरनवरत-म-
द-मुदित-विकृत-विह्वल-लोचनः सुललित-मुखरिकामृतेनाप्यायमानः स्व-पार्ष-
द-विबुध-यूथ-पतीन् अपरिम्लान-राग-नव-तुलसिकामोद-मध्व्-आसवेन माद्यन्
मधुकर-व्रात-मधुर-गीत-श्रियं वैजयन्तीं स्वां वनमालां नील-वासा एक-कुण्डलो
हल-ककुदि कृत-सुभग-सुन्दर-भुजो भगवान् महेन्द्रो वारणेन्द्र इव काञ्चनीं कक्षाम्
उदार-लीलो बिभर्ति

05250081 य एष एवम् अनुश्रुतो ध्यायमानो मुमुक्षूणाम् अनादि-काल-कर्म-वासना-ग्रथितम् अविद्यामयं हृदय-ग्रन्थिं सत्त्व-रजस्-तमोमयम् अन्तर्-हृदयं गत आशु निर्भिनत्ति तस्यानुभावान् भगवान् स्वायम्भुवो नारदः सह तुम्बुरुणा सभायां ब्रह्मणः संश्लोकयाम् आस
05250091 उत्पत्ति-स्थिति-लय-हेतवोऽस्य कल्पाः
05250092 सत्त्वाद्याः प्रकृति-गुणा यद्-ईक्षयासन्
05250093 यद्-रूपं ध्रुवम् अकृतं यदेकम् आत्मन्
05250094 नानाधात् कथम् उ ह वेद तस्य वर्त्म
05250101 मूर्तिं नः पुरु-कृपया बभार सत्त्वं
05250102 संशुद्धं सद्-असदिदं विभाति तत्र
05250103 यल्-लीलां मृग-पतिराददेऽनवद्याम्
05250104 आदातुं स्वजन-मनांस्युदार-वीर्यः
05250111 यन्-नाम श्रुतम् अनुकीर्तयेदकस्माद्
05250112 आर्तो वा यदि पतितः प्रलम्भनाद्वा
05250113 हन्त्यंहः सपदि नृणाम् अशेषम् अन्यं
05250114 कं शेषाद्भगवत आश्रयेन् मुमुक्षुः
05250121 मूर्धन्यर्पितम् अणुवत् सहस्र-मूर्ध्नो
05250122 भू-गोलं सगिरि-सरित्-समुद्र-सत्त्वम्
05250123 आनन्त्यादनिमित-विक्रमस्य भूम्नः
05250124 को वीर्याण्यधि गणयेत् सहस्र-जिह्वः
05250131 एवम्-प्रभावो भगवान् अनन्तो
05250132 दुरन्त-वीर्योरु-गुणानुभावः
05250133 मूले रसायाः स्थित आत्म-तन्त्रो
05250134 यो लीलया क्ष्मां स्थितये बिभर्ति
05250141 एता ह्येवेह नृभिरुपगन्तव्या गतयो यथा-कर्म-विनिर्मिता यथोपदेशम् अनुवर्णिताः कामान् कामयमानैः
05250151 एतावतीर्हि राजन् पुंसः प्रवृत्ति-लक्षणस्य धर्मस्य विपाक-गतय उच्चावचा विसदृशा यथा-प्रश्नं व्याचख्ये किम् अन्यत् कथयाम इति

Chapter 26

0526001 राजोवाच
05260011 महर्ष एतद्वैचित्र्यं लोकस्य कथम् इति
0526002 ऋषिरुवाच
05260021 त्रि-गुणत्वात् कर्तुः श्रद्धया कर्म-गतयः पृथग्-विधाः सर्वा एव सर्वस्य तारतम्येन भवन्ति
05260021 अथेदानीं प्रतिषिद्ध-लक्षणस्याधर्मस्य तथैव कर्तुः श्रद्धाया वैसादृश्यात् कर्म-फलं विसदृशं भवति या ह्यनाद्य्-अविद्यया कृत-कामानां तत्-परिणाम-लक्षणाः सृतयः सहस्रशः प्रवृत्तास्तासां प्राचुर्येणानुवर्णयिष्यामः
0526003 राजोवाच
05260031 नरका नाम भगवन् किं देश-विशेषा अथवा बहिस्त्रि-लोक्या आहोस्विदन्तराल इति
0526004 ऋषिरुवाच
05260041 अन्तराल एव त्रि-जगत्यास्तु दिशि दक्षिणस्याम् अधस्ताद्भूमेरुपरिष्टाच् च जलाद्यस्याम् अग्निष्वात्तादयः पितृ-गणा दिशि स्वानां गोत्राणां परमेण समाधिना सत्या एवाशिष आशासाना निवसन्ति
05260051 यत्र ह वाव भगवान् पितृ-राजो वैवस्वतः स्व-विषयं प्रापितेषु स्व-पुरुषैर्जन्तुषु सम्परेतेषु यथा-कर्मावद्यं दोषम् एवानुल्लङ्घित-भगवच्-छासनः सगणो दमं धारयति
05260061 तत्र हैके नरकान् एक-विंशतिं गणयन्ति अथ तांस्ते राजन् नाम-रूप-लक्षणतोऽनुक्रमिष्यामस्तामिस्रोऽन्धतामिस्रो रौरवो महारौरवः कुम्भीपाकः कालसूत्रम् असिपत्रवनं सूकरमुखम् अन्धकूपः कृमिभोजनः सन्दंशस्तप्तसूर्मिर्वज्रकण्टक-शाल्मली वैतरणी पूयोदः प्राणरोधो विशसनं लालाभक्षः सारमेयादनम् अवीचिरयःपानम् इति । किञ्च क्षारकर्दमो रक्षोगण-भोजनः शूलप्रोतो दन्दशूकोऽवट-निरोधनः पर्यावर्तनः सूचीमुखम् इत्यष्टा-विंशतिर्नरका विविध-यातना-भूमयः
05260071 तत्र यस्तु पर-वित्तापत्य-कलत्राण्यपहरति स हि काल-पाश-बद्धो यम-

पुरुषैरति-भयानकैस्तामिस्रे नरके बलान् निपात्यते अनशनानुदपान-दण्ड-ताडन-सन्तर्जनादिभिर्यातनाभिर्यात्यमानो जन्तुर्यत्र कश्मलम् आसादित एकदैव मूर्च्छाम् उपयाति तामिस्र-प्राये
05260081 एवम् एवान्धतामिस्रे यस्तु वञ्चयित्वा पुरुषं दारादीन् उपयुङ्क्ते यत्र शरीरी निपात्यमानो यातना-स्थो वेदनया नष्ट-मतिर्नष्ट-दृष्टिश्च भवति यथा वनस्पतिर्वृश्च्यमान-मूलस्तस्मादन्धतामिस्रं तम् उपदिशन्ति
05260091 यस्त्विह वा एतदहम् इति ममेदम् इति भूत-द्रोहेण केवलं स्व-कुटुम्बम् एवानुदिनं प्रपुष्णाति स तदिह विहाय स्वयम् एव तद्-अशुभेन रौरवे निपतति
05260101 ये त्विह यथैवामुना विहिंसिता जन्तवः परत्र यम-यातनाम् उपगतं त एव रुरवो भूत्वा तथा तम् एव विहिंसन्ति तस्माद्रौरवम् इत्याहू रुरुरिति सर्पादति-क्रूर-सत्त्वस्यापदेशः
05260111 एवम् एव महारौरवो यत्र निपतितं पुरुषं क्रव्यादा नाम रुरवस्तं क्रव्येण घातयन्ति यः केवलं देहम्भरः
05260121 यस्त्विह वा उग्रः पशून् पक्षिणो वा प्राणत उपरन्धयति तम् अपकरुणं पुरुषादैरपि विगर्हितम् अमुत्र यमानुचराः कुम्भीपाके तप्त-तैले उपरन्धयन्ति
05260131 यस्त्विह ब्रह्म-ध्रुक् स कालसूत्र-संज्ञके नरके अयुत-योजन-परिमण्डले ताम्रमये तप्त-खले उपर्य्-अधस्तादग्न्य्-अर्काभ्याम् अति-तप्यमानेऽभिनिवेशितः क्षुत्-पिपासाभ्यां च दह्यमानान्तर्-बहिः-शरीर आस्ते शेते चेष्टतेऽवतिष्ठति परिधावति च यावन्ति पशु-रोमाणि तावद्वर्ष-सहस्राणि
05260141 यस्त्विह वै निज-वेद-पथादनापद्यपगतः पाखण्डं चोपगतस्तम् असि-पत्रवनं प्रवेश्य कशया प्रहरन्ति तत्र हासावितस्ततो धावमान उभयतो धारैस्ताल-वनासि-पत्रैश्छिद्यमान-सर्वाङ्गो हा हतोऽस्मीति परमया वेदनया मूर्च्छितः पदे पदे निपतति स्व-धर्महा पाखण्डानुगतं फलं भुङ्क्ते
05260151 यस्त्विह वै राजा राज-पुरुषो वा अदण्ड्ये दण्डं प्रणयति ब्राह्मणे वा शरीर-दण्डं स पापीयान् नरकेऽमुत्र सूकरमुखे निपतति तत्रातिबलैर्विनिष्पिष्यमाणावयवो यथैवेहेक्षुखण्ड आर्त-स्वरेण स्वनयन् क्वचिन् मूर्च्छितः कश्मलम् उपगतो यथैवेहा-दृष्ट-दोषा उपरुद्धाः
05260161 यस्त्विह वै भूतानाम् ईश्वरोपकल्पित-वृत्तीनाम् अविविक्त-पर-व्यथानां स्वयं पुरुषोपकल्पित-वृत्तिर्विविक्त-पर-व्यथो व्यथाम् आचरति स परत्रान्धकूपे तद्-अभिद्रोहेण निपतति तत्र हासौ तैर्जन्तुभिः पशु-मृग-पक्षि-सरीसृपैर्मशक-यूका-मत्कुण-मक्षिकादिभिर्ये के चाभिद्रुग्धास्तैः सर्वतोऽभिद्रुह्यमाणस्तमसि विहत-निद्रा-निर्वृतिरलब्धावस्थानः परिक्रामति यथा कुशरीरे जीवः
05260171 यस्त्विह वा असंविभज्याश्नाति यत् किञ्चनोपनतम् अनिर्मित-पञ्च-यज्ञो वायस-संस्तुतः स परत्र कृमिभोजने नरकाधमे निपतति तत्र शत-सहस्र-योजने कृमि-कुण्डे कृमि-भूतः स्वयं कृमिभिरेव भक्ष्यमाणः कृमि-भोजनो यावत् तदप्रत्ता-प्रहूतादोऽनिर्वेशम् आत्मानं यातयते

05260181 यस्त्विह वै स्तेयेन बलाद्वा हिरण्य-रत्नादीनि ब्राह्मणस्य वापहरत्यन्यस्य वानापदि पुरुषस्तम् अमुत्र राजन् यम-पुरुषा अयस्मयैरग्नि-पिण्डैः सन्दंशैस्त्वचि निष्कुषन्ति
05260191 यस्त्विह वा अगम्यां स्त्रियम् अगम्यं वा पुरुषं योषिदभिगच्छति तावमुत्र कशया ताडयन्तस्तिग्मया सूर्म्या लोहमय्या पुरुषम् आलिङ्गयन्ति स्त्रियं च पुरुष-रूपया सूर्म्या
05260201 यस्त्विह वै सर्वाभिगमस्तम् अमुत्र निरये वर्तमानं वज्रकण्टक-शाल्मलीम् आरोप्य निष्कर्षन्ति
05260211 ये त्विह वै राजन्या राज-पुरुषा वा अपाखण्डा धर्म-सेतून् भिन्दन्ति ते सम्परेत्य वैतरण्यां निपतन्ति भिन्न-मर्यादास्तस्यां निरय-परिखा-भूतायां नद्यां यादो-गणैरितस्ततो भक्ष्यमाणा आत्मना न वियुज्यमानाश्चासुभिरुह्यमानाः स्वाघेन कर्म-पाकम् अनुस्मरन्तो विण्-मूत्र-पूय-शोणित-केश-नखास्थि-मेदो-मांस-वसा-वाहिन्याम् उपतप्यन्ते
05260221 ये त्विह वै वृषली-पतयो नष्ट-शौचाचार-नियमास्त्यक्त-लज्जाः पशु-चर्यां चरन्ति ते चापि प्रेत्य पूय-विण्-मूत्र-श्लेष्म-मला-पूर्णार्णवे निपतन्ति तदेवातिबीभत्सितम् अश्नन्ति
05260231 ये त्विह वै श्व-गर्दभ-पतयो ब्राह्मणादयो मृगया विहारा अतीर्थे च मृगान् निघ्नन्ति तान् अपि सम्परेतान् लक्ष्य-भूतान् यम-पुरुषा इषुभिर्विध्यन्ति
05260241 ये त्विह वै दाम्भिका दम्भ-यज्ञेषु पशून् विशसन्ति तान् अमुष्मिन् लोके वैशसे नरके पतितान् निरय-पतयो यातयित्वा विशसन्ति
05260251 यस्त्विह वै सवर्णां भार्यां द्विजो रेतः पाययति काम-मोहितस्तं पाप-कृतम् अमुत्र रेतः-कुल्यायां पातयित्वा रेतः सम्पाययन्ति
05260261 ये त्विह वै दस्यवोऽग्निदा गरदा ग्रामान् सार्थान् वा विलुम्पन्ति राजानो राज-भटा वा तांश्चापि हि परेत्य यमदूता वज्र-दंष्ट्राः श्वानः सप्त-शतानि विंशतिश्च सरभसं खादन्ति
05260271 यस्त्विह वा अनृतं वदति साक्ष्ये द्रव्य-विनिमये दाने वा कथञ्चित् स वै प्रेत्य नरकेऽवीचिमत्यधः-शिरा निरवकाशे योजन-शतोच्छ्रायाद्गिरि-मूर्ध्नः सम्पात्यते यत्र जलम् इव स्थलम् अश्म-पृष्ठम् अवभासते तदवीचिमत् तिलशो विशीर्यमाण-शरीरो न म्रियमाणः पुनरारोपितो निपतति
05260281 यस्त्विह वै विप्रो राजन्यो वैश्यो वा सोम-पीथस्तत्-कलत्रं वा सुरां व्रत-स्थोऽपि वा पिबति प्रमादतस्तेषां निरयं नीतानाम् उरसि पदाक्रम्यास्ये वह्निना द्रवमाणं कार्ष्णायसं निषिञ्चन्ति
05260291 अथ च यस्त्विह वा आत्म-सम्भावनेन स्वयम् अधमो जन्म-तपो-विद्याचार-वर्णाश्रमवतो वरीयसो न बहु मन्येत स मृतक एव मृत्वा क्षारकर्दमे निरयेऽवाक्-शिरा निपातितो दुरन्ता यातना ह्यश्नुते
05260301 ये त्विह वै पुरुषाः पुरुष-मेधेन यजन्ते याश्च स्त्रियो नृ-पशून् खादन्ति

तांश्च ते पशव इव निहता यम-सदने यातयन्तो रक्षो-गणाः सौनिका इव स्वधि-
तिनावदायासृक् पिबन्ति नृत्यन्ति च गायन्ति च हृष्यमाणा यथेह पुरुषादाः
05260311 ये त्विह वा अनागसोऽरण्ये ग्रामे वा वैश्रम्भकैरुपसृतान् उपविश्रम्भ-
य्य जिजीविषून् शूल-सूत्रादिषूपप्रोतान् क्रीडनकतया यातयन्ति तेऽपि च प्रेत्य
यम-यातनासु शूलादिषु प्रोतात्मानः क्षुत्-तृड्भ्यां चाभिहताः कङ्क-वटादिभिश्चेत-
स्ततस्तिग्म-तुण्डैराहन्यमाना आत्म-शमलं स्मरन्ति
05260321 ये त्विह वै भूतान्युद्वेजयन्ति नरा उल्बण-स्वभावा यथा दन्दशूकास्तेऽपि
प्रेत्य नरके दन्दशूकाख्ये निपतन्ति यत्र नृप दन्दशूकाः पञ्च-मुखाः सप्त-मुखा उप-
सृत्य ग्रसन्ति यथा बिलेशयान्
05260331 ये त्विह वा अन्धावट-कुसूल-गुहादिषु भूतानि निरुन्धन्ति तथामुत्र ते-
ष्वेवोपवेश्य सगरेण वह्निना धूमेन निरुन्धन्ति
05260341 यस्त्विह वा अतिथीन् अभ्यागतान् वा गृह-पतिरसकृदुपगत-मन्युर्दि-
धक्षुरिव पापेन चक्षुषा निरीक्षते तस्य चापि निरये पाप-दृष्टेरक्षिणी वज्र-तुण्डा
गृध्राः कङ्क-काक-वटादयः प्रसह्योरु-बलादुत्पाटयन्ति
05260351 यस्त्विह वा आढ्याभिमतिरहङ्कृतिस्तिर्यक्-प्रेक्षणः सर्वतोऽभिविशङ्की अ-
र्थ-व्यय-नाश-चिन्तया परिशुष्यमाण-हृदय-वदनो निर्वृतिम् अनवगतो ग्रह इवा-
र्थम् अभिरक्षति स चापि प्रेत्य तद्-उत्पादनोत्कर्षण-संरक्षण-शमल-ग्रहः सूचीमुखे
नरके निपतति यत्र ह वित्त-ग्रहं पाप-पुरुषं धर्मराज-पुरुषा वायका इव सर्वतोऽङ्गेषु
सूत्रैः परिवयन्ति
05260361 एवं-विधा नरका यमालये सन्ति शतशः सहस्रशस्तेषु सर्वेषु च सर्व
एवाधर्म-वर्तिनो ये केचिदिहोदिता अनुदिताश्चावनि-पते पर्यायेण विशन्ति तथैव
धर्मानुवर्तिन इतरत्र इह तु पुनर्-भवे त उभय-शेषाभ्यां निविशन्ति
05260371 निवृत्ति-लक्षण-मार्ग आदावेव व्याख्यातः । एतावान् एवाण्ड-कोशो
यश्चतुर्दशधा पुराणेषु विकल्पित उपगीयते यत् तद्भगवतो नारायणस्य साक्षान् महा-
पुरुषस्य स्थविष्ठं रूपम् आत्ममाया-गुणमयम् अनुवर्णितम् आदृतः पठति शृणोति
श्रावयति स उपगेयं भगवतः परमात्मनोऽग्राह्यम् अपि श्रद्धा-भक्ति-विशुद्ध-बुद्धिर्वेद
05260381 श्रुत्वा स्थूलं तथा सूक्ष्मं रूपं भगवतो यतिः
05260382 स्थूले निर्जितम् आत्मानं शनैः सूक्ष्मं धिया नयेदिति
05260391 भू-द्वीप-वर्ष-सरिद्-अद्रि-नभः-समुद्र- ।
05260392 पाताल-दिङ्-नरक-भागण-लोक-संस्था
05260393 गीता मया तव नृपाद्भुतम् ईश्वरस्य
05260394 स्थूलं वपुः सकल-जीव-निकाय-धाम

Part VI

Canto Six

Chapter 1

0601001 श्री-परीक्षिदुवाच
06010011 निवृत्ति-मार्गः कथित आदौ भगवता यथा
06010012 क्रम-योगोपलब्धेन ब्रह्मणा यदसंसृतिः
06010021 प्रवृत्ति-लक्षणश्चैव त्रैगुण्य-विषयो मुने
06010022 योऽसावलीन-प्रकृतेर्गुण-सर्गः पुनः पुनः
06010031 अधर्म-लक्षणा नाना नरकाश्चानुवर्णिताः
06010032 मन्वन्तरश्च व्याख्यात आद्यः स्वायम्भुवो यतः
06010041 प्रियव्रतोत्तानपदोर्वंशस्तच्-चरितानि च
06010042 द्वीप-वर्ष-समुद्राद्रि- नद्य्-उद्यान-वनस्पतीन्
06010051 धरा-मण्डल-संस्थानं भाग-लक्षण-मानतः
06010052 ज्योतिषां विवराणां च यथेदम् असृजद्विभुः
06010061 अधुनेह महा-भाग यथैव नरकान्नरः
06010062 नानोग्र-यातनान्नेयात् तन्मे व्याख्यातुम् अर्हसि
0601007 श्री-शुक उवाच
06010071 न चेदिहैवापचितिं यथांहसः ।कृतस्य कुर्यान्मन-उक्त-पाणिभिः
06010072 ध्रुवं स वै प्रेत्य नरकानुपैति ।ये कीर्तिता मे भवतस्तिग्म-यातनाः
06010081 तस्मात् पुरैवाश्विह पाप-निष्कृतौ ।यतेत मृत्योरविपद्यतात्मना
06010082 दोषस्य दृष्ट्वा गुरु-लाघवं यथा ।भिषक् चिकित्सेत रुजां निदानवित्
0601009 श्री-राजोवाच
06010091 दृष्ट-श्रुताभ्यां यत् पापं जानन्नप्यात्मनोऽहितम्
06010092 करोति भूयो विवशः प्रायश्चित्तम् अथो कथम्
06010101 क्वचिन्निवर्ततेऽभद्रात् क्वचिच् चरति तत् पुनः
06010102 प्रायश्चित्तम् अथोऽपार्थं मन्ये कुञ्जर-शौचवत्
0601011 श्री-बादरायणिरुवाच
06010111 कर्मणा कर्म-निर्हारो न ह्यात्यन्तिक इष्यते

06010112 अविद्वद्-अधिकारित्वात् प्रायश्चित्तं विमर्शनम्
06010121 नाश्नतः पथ्यम् एवान्नं व्याधयोऽभिभवन्ति हि
06010122 एवं नियमकृद्राजन्शनैः क्षेमाय कल्पते
06010131 तपसा ब्रह्मचर्येण शमेन च दमेन च
06010132 त्यागेन सत्य-शौचाभ्यां यमेन नियमेन वा
06010141 देह-वाग्-बुद्धिजं धीरा धर्मज्ञाः श्रद्धयान्विताः
06010142 क्षिपन्त्यघं महदपि वेणु-गुल्मम् इवानलः
06010151 केचित् केवलया भक्त्या वासुदेव-परायणाः
06010152 अघं धुन्वन्ति कार्त्स्न्येन नीहारम् इव भास्करः
06010161 न तथा ह्यघवान्राजन्पूयेत तप-आदिभिः
06010162 यथा कृष्णार्पित-प्राणस्तत्-पुरुष-निषेवया
06010171 सध्रीचीनो ह्ययं लोके पन्थाः क्षेमोऽकुतो-भयः
06010172 सुशीलाः साधवो यत्र नारायण-परायणाः
06010181 प्रायश्चित्तानि चीर्णानि नारायण-पराङ्मुखम्
06010182 न निष्पुनन्ति राजेन्द्र सुरा-कुम्भम् इवापगाः
06010191 सकृन्मनः कृष्ण-पदारविन्दयोर् ।निवेशितं तद्-गुण-रागि यैरिह
06010192 न ते यमं पाश-भृतश्च तद्-भटान् ।स्वप्नेऽपि पश्यन्ति हि चीर्ण-निष्कृ-
ताः
06010201 अत्र चोदाहरन्तीमम् इतिहासं पुरातनम्
06010202 दूतानां विष्णु-यमयोः संवादस्तं निबोध मे
06010211 कान्यकुब्जे द्विजः कश्चिद्दासी-पतिरजामिलः
06010212 नाम्ना नष्ट-सदाचारो दास्याः संसर्ग-दूषितः
06010221 बन्द्य्-अक्षैः कैतवैश्चौर्यैर्गर्हितां वृत्तिम् आस्थितः
06010222 बिभ्रत् कुटुम्बम् अशुचिर्यातयाम् आस देहिनः
06010231 एवं निवसतस्तस्य लालयानस्य तत्-सुतान्
06010232 कालोऽत्यगान्महान्राजन्नष्टाशीत्यायुषः समाः
06010241 तस्य प्रवयसः पुत्रा दश तेषां तु योऽवमः
06010242 बालो नारायणो नाम्ना पित्रोश्च दयितो भृशम्
06010251 स बद्ध-हृदयस्तस्मिन्नर्भके कल-भाषिणि
06010252 निरीक्षमाणस्तल्-लीलां मुमुदे जरठो भृशम्
06010261 भुञ्जानः प्रपिबन्खादन्बालकं स्नेह-यन्त्रितः
06010262 भोजयन्पाययन्मूढो न वेदागतम् अन्तकम्
06010271 स एवं वर्तमानो ञ्ज्ञो मृत्यु-काल उपस्थिते
06010272 मतिं चकार तनये बाले नारायणाह्वये
06010281 स पाश-हस्तांस्त्रीन्दृष्ट्वा पुरुषानति-दारुणान्
06010282 वक्र-तुण्डानूर्ध्व-रोम्ण आत्मानं नेतुम् आगतान्

06010291 दूरे क्रीडनकासक्तं पुत्रं नारायणाह्वयम्
06010292 प्लावितेन स्वरेणोच्चैराजुहावाकुलेन्द्रियः
06010301 निशम्य म्रियमाणस्य मुखतो हरि-कीर्तनम्
06010302 भर्तुर्नाम महाराज पार्षदाः सहसापतन्
06010311 विकर्षतोऽन्तर्हृदयाद्दासी-पतिम् अजामिलम्
06010312 यम-प्रेष्यान्विष्णुदूता वारयाम् आसुरोजसा
06010321 ऊचुर्निषेधितास्तांस्ते वैवस्वत-पुरःसराः
06010322 के यूयं प्रतिषेद्धारो धर्म-राजस्य शासनम्
06010331 कस्य वा कुत आयाताः कस्मादस्य निषेधथ
06010332 किं देवा उपदेवा या यूयं किं सिद्ध-सत्तमाः
06010341 सर्वे पद्म-पलाशाक्षाः पीत-कौशेय-वाससः
06010342 किरीटिनः कुण्डलिनो लसत्-पुष्कर-मालिनः
06010351 सर्वे च नूत्न-वयसः सर्वे चारु-चतुर्भुजाः
06010352 धनुर्-निषङ्गासि-गदा- शङ्ख-चक्राम्बुज-श्रियः
06010361 दिशो वितिमिरालोकाः कुर्वन्तः स्वेन तेजसा
06010362 किम् अर्थं धर्म-पालस्य किङ्करान्नो निषेधथ
0601037 श्री-शुक उवाच
06010371 इत्युक्ते यमदूतैस्ते वासुदेवोक्त-कारिणः
06010372 तान्प्रत्यूचुः प्रहस्येदं मेघ-निर्ह्रादया गिरा
0601038 श्री-विष्णुदूता ऊचुः
06010381 यूयं वै धर्म-राजस्य यदि निर्देश-कारिणः
06010382 ब्रूत धर्मस्य नस्तत्त्वं यच् चाधर्मस्य लक्षणम्
06010391 कथं स्विद्ध्रियते दण्डः किं वास्य स्थानम् ईप्सितम्
06010392 दण्ड्याः किं कारिणः सर्वे आहो स्वित् कतिचिन्नृणाम्
0601040 यमदूता ऊचुः
06010401 वेद-प्रणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्-विपर्ययः
06010402 वेदो नारायणः साक्षात् स्वयम्भूरिति शुश्रुम
06010411 येन स्व-धाम्न्यमी भावा रजः-सत्त्व-तमोमयाः
06010412 गुण-नाम-क्रिया-रूपैर्विभाव्यन्ते यथा-तथम्
06010421 सूर्योऽग्निः खं मरुद्देवः सोमः सन्ध्याहनी दिशः
06010422 कं कुः स्वयं धर्म इति ह्येते दैह्यस्य साक्षिणः
06010431 एतैरधर्मो विज्ञातः स्थानं दण्डस्य युज्यते
06010432 सर्वे कर्मानुरोधेन दण्डम् अर्हन्ति कारिणः
06010441 सम्भवन्ति हि भद्राणि विपरीतानि चानघाः
06010442 कारिणां गुण-सङ्गोऽस्ति देहवान्न ह्यकर्म-कृत्
06010451 येन यावान्यथाधर्मो धर्मो वेह समीहितः

06010452 स एव तत्-फलं भुङ्क्ते तथा तावदमुत्र वै
06010461 यथेह देव-प्रवरास्त्रै-विध्यम् उपलभ्यते
06010462 भूतेषु गुण-वैचित्र्यात् तथान्यत्रानुमीयते
06010471 वर्तमानोऽन्ययोः कालो गुणाभिज्ञापको यथा
06010472 एवं जन्मान्ययोरेतद्धर्माधर्म-निदर्शनम्
06010481 मनसैव पुरे देवः पूर्व-रूपं विपश्यति
06010482 अनुमीमांसतेऽपूर्वं मनसा भगवानजः
06010491 यथाज्ञस्तमसा युक्त उपास्ते व्यक्तम् एव हि
06010492 न वेद पूर्वम् अपरं नष्ट-जन्म-स्मृतिस्तथा
06010501 पञ्चभिः कुरुते स्वार्थान्पञ्च वेदाथ पञ्चभिः
06010502 एकस्तु षोडशेन त्रीन्स्वयं सप्तदशोऽश्नुते
06010511 तदेतत् षोडश-कलं लिङ्गं शक्ति-त्रयं महत्
06010512 धत्तेऽनुसंसृतिं पुंसि हर्ष-शोक-भयार्तिदाम्
06010521 देह्यज्ञो ज्ञित-षड्-वर्गो नेच्छन्कर्माणि कार्यते
06010522 कोशकार इवात्मानं कर्मणाच्छाद्य मुह्यति
06010531 न हि कश्चित् क्षणम् अपि जातु तिष्ठत्यकर्म-कृत्
06010532 कार्यते ह्यवशः कर्म गुणैः स्वाभाविकैर्बलात्
06010541 लब्ध्वा निमित्तम् अव्यक्तं व्यक्ताव्यक्तं भवत्युत
06010542 यथा-योनि यथा-बीजं स्वभावेन बलीयसा
06010551 एष प्रकृति-सङ्गेन पुरुषस्य विपर्ययः
06010552 आसीत् स एव न चिरादीश-सङ्गाद्विलीयते
06010561 अयं हि श्रुत-सम्पन्नः शील-वृत्त-गुणालयः
06010562 धृत-व्रतो मृदुर्दान्तः सत्य-वाङ्मन्त्र-विच् छुचिः
06010571 गुर्व्-अग्न्य्-अतिथि-वृद्धानां शुश्रूषुरनहङ्कृतः
06010572 सर्व-भूत-सुहृत् साधुर्मित-वाग् अनसूयकः
06010581 एकदासौ वनं यातः पितृ-सन्देश-कृद्द्विजः
06010582 आदाय तत आवृत्तः फल-पुष्प-समित्-कुशान्
06010591 ददर्श कामिनं कञ्चिच् छूद्रं सह भुजिष्यया
06010592 पीत्वा च मधु मैरेयं मदाघूर्णित-नेत्रया
06010601 मत्तया विश्लथन्-नीव्या व्यपेतं निरपत्रपम्
06010602 क्रीडन्तम् अनुगायन्तं हसन्तम् अनयान्तिके
06010611 दृष्ट्वा तां काम-लिप्तेन बाहुना परिरम्भिताम्
06010612 जगाम हृच्-छय-वशं सहसैव विमोहितः
06010621 स्तम्भयन्नात्मनात्मानं यावत् सत्त्वं यथा-श्रुतम्
06010622 न शशाक समाधातुं मनो मदन-वेपितम्
06010631 तन्-निमित्त-स्मर-व्याज- ग्रह-ग्रस्तो विचेतनः

06010632 ताम् एव मनसा ध्यायन्स्व-धर्माद्विरराम ह
06010641 ताम् एव तोषयाम् आस पित्र्येणार्थेन यावता
06010642 ग्राम्यैर्मनोरमैः कामैः प्रसीदेत यथा तथा
06010651 विप्रां स्व-भार्याम् अप्रौढां कुले महति लम्भिताम्
06010652 विससर्जाचिरात् पापः स्वैरिण्यापाङ्ग-विद्ध-धीः
06010661 यतस्ततश्चोपनिन्ये न्यायतोऽन्यायतो धनम्
06010662 बभारास्याः कुटुम्बिन्याः कुटुम्बं मन्द-धीरयम्
06010671 यदसौ शास्त्रम् उल्लङ्घ्य स्वैर-चार्यति-गर्हितः
06010672 अवर्तत चिरं कालम् अघायुरशुचिर्मलात्
06010681 तत एनं दण्ड-पाणेः सकाशं कृत-किल्बिषम्
06010682 नेष्यामोऽकृत-निर्वेशं यत्र दण्डेन शुद्ध्यति

Chapter 2

0602001 श्री-बादरायणिरुवाच
06020011 एवं ते भगवद्-दूता यमदूताभिभाषितम्
06020012 उपधार्याथ तान्राजन्प्रत्याहुर्नय-कोविदाः
0602002 श्री-विष्णुदूता ऊचुः
06020021 अहो कष्टं धर्म-दृशाम् अधर्मः स्पृशते सभाम्
06020022 यत्रादण्ड्येष्वपापेषु दण्डो यैर्ध्रियते वृथा
06020031 प्रजानां पितरो ये च शास्तारः साधवः समाः
06020032 यदि स्यात् तेषु वैषम्यं कं यान्ति शरणं प्रजाः
06020041 यद्यदाचरति श्रेयानितरस्तत् तदीहते
06020042 स यत् प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते
06020051 यस्याङ्के शिर आधाय लोकः स्वपिति निर्वृतः
06020052 स्वयं धर्मम् अधर्मं वा न हि वेद यथा पशुः
06020061 स कथं न्यर्पितात्मानं कृत-मैत्रम् अचेतनम्
06020062 विस्रम्भणीयो भूतानां सघृणो दोग्धुम् अर्हति
06020071 अयं हि कृत-निर्वेशो जन्म-कोट्य्-अंहसाम् अपि
06020072 यद्व्याजहार विवशो नाम स्वस्त्य्-अयनं हरेः
06020081 एतेनैव ह्यघोनोऽस्य कृतं स्यादघ-निष्कृतम्
06020082 यदा नारायणायेति जगाद चतुर्-अक्षरम्
06020091 स्तेनः सुरा-पो मित्र-ध्रुग् ब्रह्म-हा गुरु-तल्प-गः
06020092 स्त्री-राज-पितृ-गो-हन्ता ये च पातकिनोऽपरे
06020101 सर्वेषाम् अप्यघवताम् इदम् एव सुनिष्कृतम्
06020102 नाम-व्याहरणं विष्णोर्यतस्तद्-विषया मतिः
06020111 न निष्कृतैरुदितैर्ब्रह्म-वादिभिस् । तथा विशुद्ध्यत्यघवान्व्रतादिभिः
06020112 यथा हरेर्नाम-पदैरुदाहृतैस् । तदुत्तमश्लोक-गुणोपलम्भकम्
06020121 नैकान्तिकं तद्धि कृतेऽपि निष्कृते । मनः पुनर्धावति चेदसत्-पथे

06020122 तत् कर्म-निर्हारम् अभीप्सतां हरेर् ।गुणानुवादः खलु सत्त्व-भावनः
06020131 अथैनं मापनयत कृताशेषाघ-निष्कृतम्
06020132 यदसौ भगवन्-नाम म्रियमाणः समग्रहीत्
06020141 साङ्केत्यं पारिहास्यं वा स्तोभं हेलनम् एव वा
06020142 वैकुण्ठ-नाम-ग्रहणम् अशेषाघ-हरं विदुः
06020151 पतितः स्खलितो भग्नः सन्दष्टस्तप्त आहतः
06020152 हरिरित्यवशेनाह पुमान्नार्हति यातनाः
06020161 गुरूणां च लघूनां च गुरूणि च लघूनि च
06020162 प्रायश्चित्तानि पापानां ज्ञात्वोक्तानि महर्षिभिः
06020171 तैस्तान्यघानि पूयन्ते तपो-दान-व्रतादिभिः
06020172 नाधर्मजं तद्-धृदयं तदपीशाङ्घ्रि-सेवया
06020181 अज्ञानादथवा ज्ञानादुत्तमश्लोक-नाम यत्
06020182 सङ्कीर्तितम् अघं पुंसो दहेदेधो यथानलः
06020191 यथागदं वीर्यतमम् उपयुक्तं यदृच्छया
06020192 अजानतोऽप्यात्म-गुणं कुर्यान्मन्त्रोऽप्युदाहृतः
0602020 श्री-शुक उवाच
06020201 त एवं सुविनिर्णीय धर्मं भागवतं नृप
06020202 तं याम्य-पाशान्निर्मुच्य विप्रं मृत्योरमूमुचन्
06020211 इति प्रत्युदिता याम्या दूता यात्वा यमान्तिकम्
06020212 यम-राज्ञे यथा सर्वम् आचचक्षुररिन्दम
06020221 द्विजः पाशाद्विनिर्मुक्तो गत-भीः प्रकृतिं गतः
06020222 ववन्दे शिरसा विष्णोः किङ्करान्दर्शनोत्सवः
06020231 तं विवक्षुम् अभिप्रेत्य महापुरुष-किङ्कराः
06020232 सहसा पश्यतस्तस्य तत्रान्तर्दधिरेऽनघ
06020241 अजामिलोऽप्यथाकर्ण्य दूतानां यम-कृष्णयोः
06020242 धर्मं भागवतं शुद्धं त्रै-वेद्यं च गुणाश्रयम्
06020251 भक्तिमान्भगवत्याशु माहात्म्य-श्रवणाद्धरेः
06020252 अनुतापो महानासीत् स्मरतोऽशुभम् आत्मनः
06020261 अहो मे परमं कष्टम् अभूदविजितात्मनः
06020262 येन विप्लावितं ब्रह्म वृषल्यां जायतात्मना
06020271 धिङ्मां विगर्हितं सद्भिर्दुष्कृतं कुल-कज्जलम्
06020272 हित्वा बालां सतीं योऽहं सुरा-पीम् असतीम् अगाम्
06020281 वृद्धावनाथौ पितरौ नान्य-बन्धू तपस्विनौ
06020282 अहो मयाधुना त्यक्तावकृतज्ञेन नीचवत्
06020291 सोऽहं व्यक्तं पतिष्यामि नरके भृश-दारुणे
06020292 धर्म-घ्नाः कामिनो यत्र विन्दन्ति यम-यातनाः

06020301 किम् इदं स्वप्न आहो स्वित् साक्षाद्दृष्टम् इहाद्भुतम्
06020302 क्व याता अद्य ते ये मां व्यकर्षन्पाश-पाणयः
06020311 अथ ते क्व गताः सिद्धाश्चत्वारश्चारु-दर्शनाः
06020312 व्यामोचयन्नीयमानं बद्ध्वा पाशैरधो भुवः
06020321 अथापि मे दुर्भगस्य विबुधोत्तम-दर्शने
06020322 भवितव्यं मङ्गलेन येनात्मा मे प्रसीदति
06020331 अन्यथा म्रियमाणस्य नाशुचेर्वृषली-पतेः
06020332 वैकुण्ठ-नाम-ग्रहणं जिह्वा वक्तुम् इहार्हति
06020341 क्व चाहं कितवः पापो ब्रह्म-घ्नो निरपत्रपः
06020342 क्व च नारायणेत्येतद्भगवन्-नाम मङ्गलम्
06020351 सोऽहं तथा यतिष्यामि यत-चित्तेन्द्रियानिलः
06020352 यथा न भूय आत्मानम् अन्धे तमसि मज्जये
06020361 विमुच्य तम् इमं बन्धम् अविद्या-काम-कर्मजम्
06020362 सर्व-भूत-सुहृच् छान्तो मैत्रः करुण आत्मवान्
06020371 मोचये ग्रस्तम् आत्मानं योषिन्-मय्यात्म-मायया
06020372 विक्रीडितो ययैवाहं क्रीडा-मृग इवाधमः
06020381 ममाहम् इति देहादौ हित्वामिथ्यार्थ-धीर्मतिम्
06020382 धास्ये मनो भगवति शुद्धं तत्-कीर्तनादिभिः
0602039 श्री-शुक उवाच
06020391 इति जात-सुनिर्वेदः क्षण-सङ्गेन साधुषु
06020392 गङ्गा-द्वारम् उपेयाय मुक्त-सर्वानुबन्धनः
06020401 स तस्मिन्देव-सदन आसीनो योगम् आस्थितः
06020402 प्रत्याहृतेन्द्रिय-ग्रामो युयोज मन आत्मनि
06020411 ततो गुणेभ्य आत्मानं वियुज्यात्म-समाधिना
06020412 युयुजे भगवद्-धाम्नि ब्रह्मण्यनुभवात्मनि
06020421 यर्ह्युपारत-धीस्तस्मिन्नद्राक्षीत् पुरुषान्पुरः
06020422 उपलभ्योपलब्धान्प्राग् ववन्दे शिरसा द्विजः
06020431 हित्वा कलेवरं तीर्थे गङ्गायां दर्शनादनु
06020432 सद्यः स्वरूपं जगृहे भगवत्-पार्श्व-वर्तिनाम्
06020441 साकं विहायसा विप्रो महापुरुष-किङ्करैः
06020442 हैमं विमानम् आरुह्य ययौ यत्र श्रियः पतिः
06020451 एवं स विप्लावित-सर्व-धर्मा ।दास्याः पतिः पतितो गर्ह्य-कर्मणा
06020452 निपात्यमानो निरये हत-व्रतः ।सद्यो विमुक्तो भगवन्-नाम गृह्णन्
06020461 नातः परं कर्म-निबन्ध-कृन्तनं ।मुमुक्षतां तीर्थ-पदानुकीर्तनात्
06020462 न यत् पुनः कर्मसु सज्जते मनो ।रजस्-तमोभ्यां कलिलं ततोऽन्यथा
06020471 य एतं परमं गुह्यम् इतिहासम् अघापहम्

06020472 शृणुयाच् छ्रद्धया युक्तो यश्च भक्त्यानुकीर्तयेत्
06020481 न वै स नरकं याति नेक्षितो यम-किङ्करैः
06020482 यद्यप्यमङ्गलो मर्त्यो विष्णु-लोके महीयते
06020491 म्रियमाणो हरेर्नाम गृणन्पुत्रोपचारितम्
06020492 अजामिलोऽप्यगाद्धाम किम् उत श्रद्धया गृणन्

Chapter 3

0603001 श्री-राजोवाच
06030011 निशम्य देवः स्व-भटोपवर्णितं ।प्रत्याह किं तानपि धर्मराजः
06030012 एवं हताज्ञो विहतान्मुरारेर् ।नैदेशिकैर्यस्य वशे जनोऽयम्
06030021 यमस्य देवस्य न दण्ड-भङ्गः ।कुतश्चनर्षे श्रुत-पूर्व आसीत्
06030022 एतन्मुने वृश्चति लोक-संशयं ।न हि त्वद्-अन्य इति मे विनिश्चितम्
0603003 श्री-शुक उवाच
06030031 भगवत्-पुरुषै राजन्याम्याः प्रतिहतोद्यमाः
06030032 पतिं विज्ञापयाम् आसुर्यमं संयमनी-पतिम्
0603004 यमदूता ऊचुः
06030041 कति सन्तीह शास्तारो जीव-लोकस्य वै प्रभो
06030042 त्रै-विध्यं कुर्वतः कर्म फलाभिव्यक्ति-हेतवः
06030051 यदि स्युर्बहवो लोके शास्तारो दण्ड-धारिणः
06030052 कस्य स्यातां न वा कस्य मृत्युश्चामृतम् एव वा
06030061 किन्तु शास्तृ-बहुत्वे स्याद्बहूनाम् इह कर्मिणाम्
06030062 शास्तृत्वम् उपचारो हि यथा मण्डल-वर्तिनाम्
06030071 अतस्त्वम् एको भूतानां सेश्वराणाम् अधीश्वरः
06030072 शास्ता दण्ड-धरो नृणां शुभाशुभ-विवेचनः
06030081 तस्य ते विहितो दण्डो न लोके वर्ततेऽधुना
06030082 चतुर्भिरद्भुतैः सिद्धैराज्ञा ते विप्रलम्भिता
06030091 नीयमानं तवादेशादस्माभिर्यातना-गृहान्
06030092 व्यामोचयन्पातकिनं छित्त्वा पाशान्प्रसह्य ते
06030101 तांस्ते वेदितुम् इच्छामो यदि नो मन्यसे क्षमम्
06030102 नारायणेत्यभिहिते मा भैरित्यcraायुर्द्रुतम्
0603011 श्री-बादरायणिरुवाच
06030111 इति देवः स आपृष्टः प्रजा-संयमनो यमः

06030112 प्रीतः स्व-दूतान्प्रत्याह स्मरन्पादाम्बुजं हरेः
0603012 यम उवाच
06030121 परो मद्-अन्यो जगतस्तस्थुषश्च ।ओतं प्रोतं पटवद्यत्र विश्वम्
06030122 यद्-अंशतोऽस्य स्थिति-जन्म-नाशा ।नस्योतवद्यस्य वशे च लोकः
06030131 यो नामभिर्वाचि जनं निजायां ।बध्नाति तन्त्र्याम् इव दामभिर्गाः
06030132 यस्मै बलिं त इमे नाम-कर्म- ।निबन्ध-बद्धाश्चकिता वहन्ति
06030141 अहं महेन्द्रो निर्ऋतिः प्रचेताः ।सोमोऽग्निरीशः पवनो विरिञ्चिः
06030142 आदित्य-विश्वे वसवोऽथ साध्या ।मरुद्-गणा रुद्र-गणाः ससिद्धाः
06030151 अन्ये च ये विश्व-सृजोऽमरेशा ।भृग्व्-आदयोऽस्पृष्ट-रजस्-तमस्काः
06030152 यस्येहितं न विदुः स्पृष्ट-मायाः ।सत्त्व-प्रधाना अपि किं ततोऽन्ये
06030161 यं वै न गोभिर्मनसासुभिर्वा ।हृदा गिरा वासु-भृतो विचक्षते
06030162 आत्मानम् अन्तर्-हृदि सन्तम् आत्मनां ।चक्षुर्यथैवाकृतयस्ततः परम्
06030171 तस्यात्म-तन्त्रस्य हरेरधीशितुः ।परस्य मायाधिपतेर्महात्मनः
06030172 प्रायेण दूता इह वै मनोहराश् ।चरन्ति तद्-रूप-गुण-स्वभावाः
06030181 भूतानि विष्णोः सुर-पूजितानि ।दुर्दर्श-लिङ्गानि महाद्भुतानि
06030182 रक्षन्ति तद्-भक्तिमतः परेभ्यो ।मत्तश्च मर्त्यानथ सर्वतश्च
06030191 धर्मं तु साक्षाद्भगवत्-प्रणीतं ।न वै विदुर्ऋषयो नापि देवाः
06030192 न सिद्ध-मुख्या असुरा मनुष्याः ।कुतो नु विद्याधर-चारणादयः
06030201 स्वयम्भूर्नारदः शम्भुः कुमारः कपिलो मनुः
06030202 प्रह्लादो जनको भीष्मो बलिर्वैयासकिर्वयम्
06030211 द्वादशैते विजानीमो धर्मं भागवतं भटाः
06030212 गुह्यं विशुद्धं दुर्बोधं यं ज्ञात्वामृतम् अश्नुते
06030221 एतावानेव लोकेऽस्मिन्पुंसां धर्मः परः स्मृतः
06030222 भक्ति-योगो भगवति तन्-नाम-ग्रहणादिभिः
06030231 नामोच्चारण-माहात्म्यं हरेः पश्यत पुत्रकाः
06030232 अजामिलोऽपि येनैव मृत्यु-पाशादमुच्यत
06030241 एतावतालम् अघ-निर्हरणाय पुंसां
06030242 सङ्कीर्तनं भगवतो गुण-कर्म-नाम्नाम्
06030243 विक्रुश्य पुत्रम् अघवान्यदजामिलोऽपि
06030244 नारायणेति म्रियमाण इयाय मुक्तिम्
06030251 प्रायेण वेद तदिदं न महाजनोऽयं
06030252 देव्या विमोहित-मतिर्बत माययालम्
06030253 त्रय्यां जडी-कृत-मतिर्मधु-पुष्पितायां
06030254 वैतानिके महति कर्मणि युज्यमानः
06030261 एवं विमृश्य सुधियो भगवत्यनन्ते
06030262 सर्वात्मना विदधते खलु भाव-योगम्

06030263 ते मे न दण्डम् अर्हन्त्यथ यद्यमीषां
06030264 स्यात् पातकं तदपि हन्त्युरुगाय-वादः
06030271 ते देव-सिद्ध-परिगीत-पवित्र-गाथा
06030272 ये साधवः समदृशो भगवत्-प्रपन्नाः
06030273 तान्नोपसीदत हरेर्गदयाभिगुप्तान्
06030274 नैषां वयं न च वयः प्रभवाम दण्डे
06030281 तानानयध्वम् असतो विमुखान्मुकुन्द-
06030282 पादारविन्द-मकरन्द-रसादजस्रम्
06030283 निष्किञ्चनैः परमहंस-कुलैरसङ्गैर्
06030284 जुष्टाद्गृहे निरय-वर्त्मनि बद्ध-तृष्णान्
06030291 जिह्वा न वक्ति भगवद्-गुण-नामधेयं
06030292 चेतश्च न स्मरति तच्-चरणारविन्दम्
06030293 कृष्णाय नो नमति यच्-छिर एकदापि
06030294 तानानयध्वम् असतोऽकृत-विष्णु-कृत्यान्
06030301 तत् क्षम्यतां स भगवान्पुरुषः पुराणो
06030302 नारायणः स्व-पुरुषैर्यदसत् कृतं नः
06030303 स्वानाम् अहो न विदुषां रचिताञ्जलीनां
06030304 क्षान्तिर्गरीयसि नमः पुरुषाय भूम्ने
06030311 तस्मात् सङ्कीर्तनं विष्णोर्जगन्-मङ्गलम् अंहसाम्
06030312 महताम् अपि कौरव्य विद्ध्यैकान्तिक-निष्कृतम्
06030321 शृण्वतां गृणतां वीर्याण्युद्दामानि हरेर्मुहुः
06030322 यथा सुजातया भक्त्या शुद्ध्येन्नात्मा व्रतादिभिः
06030331 कृष्णाङ्घ्रि-पद्म-मधु-लिण्न पुनर्विसृष्ट-
06030332 माया-गुणेषु रमते वृजिनावहेषु
06030333 अन्यस्तु काम-हत आत्म-रजः प्रमार्ष्टुम्
06030334 ईहेत कर्म यत एव रजः पुनः स्यात्
06030341 इत्थं स्वभर्तृ-गदितं भगवन्-महित्वं
06030342 संस्मृत्य विस्मित-धियो यम-किङ्करास्ते
06030343 नैवाच्युताश्रय-जनं प्रतिशङ्कमाना
06030344 द्रष्टुं च बिभ्यति ततः प्रभृति स्म राजन्
06030351 इतिहासम् इमं गुह्यं भगवान्कुम्भ-सम्भवः
06030352 कथयाम् आस मलय आसीनो हरिम् अर्चयन्

Chapter 4

0604001 श्री-राजोवाच
06040011 देवासुर-नृणां सर्गो नागानां मृग-पक्षिणाम्
06040012 सामासिकस्त्वया प्रोक्तो यस्तु स्वायम्भुवेऽन्तरे
06040021 तस्यैव व्यासम् इच्छामि ज्ञातुं ते भगवन्यथा
06040022 अनुसर्गं यया शक्त्या ससर्ज भगवान्परः
0604003 श्री-सूत उवाच
06040031 इति सम्प्रश्नम् आकर्ण्य राजर्षेर्बादरायणिः
06040032 प्रतिनन्द्य महा-योगी जगाद मुनि-सत्तमाः
0604004 श्री-शुक उवाच
06040041 यदा प्रचेतसः पुत्रा दश प्राचीनबर्हिषः
06040042 अन्तः-समुद्रादुन्मग्ना ददृशुर्गां द्रुमैर्वृताम्
06040051 द्रुमेभ्यः क्रुध्यमानास्ते तपो-दीपित-मन्यवः
06040052 मुखतो वायुम् अग्निं च ससृजुस्तद्-दिधक्षया
06040061 ताभ्यां निर्दह्यमानांस्तानुपलभ्य कुरूद्वह
06040062 राजोवाच महान्सोमो मन्युं प्रशमयन्निव
06040071 न द्रुमेभ्यो महा-भागा दीनेभ्यो द्रोग्धुम् अर्हथ
06040072 विवर्धयिषवो यूयं प्रजानां पतयः स्मृताः
06040081 अहो प्रजापति-पतिर्भगवान्हरिरव्ययः
06040082 वनस्पतीनोषधीश्च ससर्जोर्जम् इषं विभुः
06040091 अन्नं चराणाम् अचरा ह्यपदः पाद-चारिणाम्
06040092 अहस्ता हस्त-युक्तानां द्वि-पदां च चतुष्-पदः
06040101 यूयं च पित्रान्वादिष्टा देव-देवेन चानघाः
06040102 प्रजा-सर्गाय हि कथं वृक्षान्निर्दग्धुम् अर्हथ
06040111 आतिष्ठत सतां मार्गं कोपं यच्छत दीपितम्
06040112 पित्रा पितामहेनापि जुष्टं वः प्रपितामहैः

06040121 तोकानां पितरौ बन्धू दृशः पक्ष्म स्त्रियाः पतिः
06040122 पतिः प्रजानां भिक्षूणां गृह्यज्ञानां बुधः सुहृत्
06040131 अन्तर्देहेषु भूतानाम् आत्मास्ते हरिरीश्वरः
06040132 सर्वं तद्-धिष्ण्यम् ईक्षध्वम् एवं वस्तोषितो ह्यसौ
06040141 यः समुत्पतितं देह आकाशान्मन्युम् उल्बणम्
06040142 आत्म-जिज्ञासया यच्छेत् स गुणानतिवर्तते
06040151 अलं दग्धैर्द्रुमैर्दीनैः खिलानां शिवम् अस्तु वः
06040152 वार्क्षी ह्येषा वरा कन्या पत्नीत्वे प्रतिगृह्यताम्
06040161 इत्यामन्त्र्य वरारोहां कन्याम् आप्सरसीं नृप
06040162 सोमो राजा ययौ दत्त्वा ते धर्मेणोपयेमिरे
06040171 तेभ्यस्तस्यां समभवद्दक्षः प्राचेतसः किल
06040172 यस्य प्रजा-विसर्गेण लोका आपूरितास्त्रयः
06040181 यथा ससर्ज भूतानि दक्षो दुहितृ-वत्सलः
06040182 रेतसा मनसा चैव तन्ममावहितः शृणु
06040191 मनसैवासृजत् पूर्वं प्रजापतिरिमाः प्रजाः
06040192 देवासुर-मनुष्यादीन्नभः-स्थल-जलौकसः
06040201 तम् अबृंहितम् आलोक्य प्रजा-सर्गं प्रजापतिः
06040202 विन्ध्य-पादानुपव्रज्य सो ऽचरद्दुष्करं तपः
06040211 तत्राघमर्षणं नाम तीर्थं पाप-हरं परम्
06040212 उपस्पृश्यानुसवनं तपसातोषयद्धरिम्
06040221 अस्तौषीद्धंस-गुह्येन भगवन्तम् अधोक्षजम्
06040222 तुभ्यं तदभिधास्यामि कस्यातुष्यद्यथा हरिः
0604023 श्री-प्रजापतिरुवाच
06040231 नमः परायावितथानुभूतये ।गुण-त्रयाभास-निमित्त-बन्धवे
06040232 अदृष्ट-धाम्ने गुण-तत्त्व-बुद्धिभिर् ।निवृत्त-मानाय दधे स्वयम्भुवे
06040241 न यस्य सख्यं पुरुषोऽवैति सख्युः ।सखा वसन्संवसतः पुरेऽस्मिन्
06040242 गुणो यथा गुणिनो व्यक्त-दृष्टेस् ।तस्मै महेशाय नमस्करोमि
06040251 देहोऽसवोऽक्षा मनवो भूत-मात्राम् ।आत्मानम् अन्यं च विदुः परं यत्
06040252 सर्वं पुमान्वेद गुणांश्च तज्-ज्ञो ।न वेद सर्व-ज्ञम् अनन्तम् ईडे
06040261 यदोपरामो मनसो नाम-रूप- ।रूपस्य दृष्ट-स्मृति-सम्प्रमोषात्
06040262 य ईयते केवलया स्व-संस्थया ।हंसाय तस्मै शुचि-सद्मने नमः
06040271 मनीषिणोऽन्तर्-हृदि सन्निवेशितं ।स्व-शक्तिभिर्नवभिश्च त्रिवृद्भिः
06040272 वह्निं यथा दारुणि पाञ्चदश्यं ।मनीषया निष्कर्षन्ति गूढम्
06040281 स वै ममाशेष-विशेष-माया- ।निषेध-निर्वाण-सुखानुभूतिः
06040282 स सर्व-नामा स च विश्व-रूपः ।प्रसीदताम् अनिरुक्तात्म-शक्तिः
06040291 यद्यन्निरुक्तं वचसा निरूपितं ।धियाक्षभिर्वा मनसोत यस्य

06040292 मा भूत् स्वरूपं गुण-रूपं हि तत् तत् ।स वै गुणापाय-विसर्ग-लक्षणः
06040301 यस्मिन्यतो येन च यस्य यस्मै ।यद्यो यथा कुरुते कार्यते च
06040302 परावरेषां परमं प्राक् प्रसिद्धं ।तद्ब्रह्म तद्धेतुरनन्यदेकम्
06040311 यच्-छक्तयो वदतां वादिनां वै ।विवाद-संवाद-भुवो भवन्ति
06040312 कुर्वन्ति चैषां मुहुरात्म-मोहं ।तस्मै नमोऽनन्त-गुणाय भूम्ने
06040321 अस्तीति नास्तीति च वस्तु-निष्ठयोर् ।एक-स्थयोर्भिन्न-विरुद्ध-धर्मणोः
06040322 अवेक्षितं किञ्चन योग-साङ्ख्ययोः ।समं परं ह्यनुकूलं बृहत् तत्
06040331 योऽनुग्रहार्थं भजतां पाद-मूलम् ।अनाम-रूपो भगवाननन्तः
06040332 नामानि रूपाणि च जन्म-कर्मभिर् ।भेजे स मह्यं परमः प्रसीदतु
06040341 यः प्राकृतैर्ज्ञान-पथैर्जनानां ।यथाशयं देह-गतो विभाति
06040342 यथानिलः पार्थिवम् आश्रितो गुणं ।स ईश्वरो मे कुरुतां मनोरथम्
0604035 श्री-शुक उवाच
06040351 इति स्तुतः संस्तुवतः स तस्मिन्नघमर्षणे
06040352 प्रादुरासीत् कुरु-श्रेष्ठ भगवान्भक्त-वत्सलः
06040361 कृत-पादः सुपर्णांसे प्रलम्बाष्ट-महा-भुजः
06040362 चक्र-शङ्खासि-चर्मेषु- धनुः-पाश-गदा-धरः
06040371 पीत-वासा घन-श्यामः प्रसन्न-वदनेक्षणः
06040372 वन-माला-निवीताङ्गो लसच्-छ्रीवत्स-कौस्तुभः
06040381 महा-किरीट-कटकः स्फुरन्-मकर-कुण्डलः
06040382 काञ्च्य्-अङ्गुलीय-वलय- नूपुराङ्गद-भूषितः
06040391 त्रैलोक्य-मोहनं रूपं बिभ्रत् त्रिभुवनेश्वरः
06040392 वृतो नारद-नन्दाद्यैः पार्षदैः सुर-यूथपैः
06040401 स्तूयमानोऽनुगायद्भिः सिद्ध-गन्धर्व-चारणैः
06040402 रूपं तन्महद्-आश्चर्यं विचक्ष्यागत-साध्वसः
06040411 ननाम दण्डवद्भूमौ प्रहृष्टात्मा प्रजापतिः
06040412 न किञ्चनोदीरयितुम् अशकत् तीव्रया मुदा
06040413 आपूरित-मनोद्वारैर्ह्रदिन्य इव निर्झरैः
06040421 तं तथावनतं भक्तं प्रजा-कामं प्रजापतिम्
06040422 चित्त-ज्ञः सर्व-भूतानाम् इदम् आह जनार्दनः
0604043 श्री-भगवानुवाच
06040431 प्राचेतस महा-भाग संसिद्धस्तपसा भवान्
06040432 यच् छ्रद्धया मत्-परया मयि भावं परं गतः
06040441 प्रीतोऽहं ते प्रजा-नाथ यत् तेऽस्योद्बृंहणं तपः
06040442 ममैष कामो भूतानां यद्भूयासुर्विभूतयः
06040451 ब्रह्मा भवो भवन्तश्च मनवो विबुधेश्वराः
06040452 विभूतयो मम ह्येता भूतानां भूति-हेतवः

06040461 तपो मे हृदयं ब्रह्मंस्तनुर्विद्या क्रियाकृतिः
06040462 अङ्गानि क्रतवो जाता धर्म आत्मासवः सुराः
06040471 अहम् एवासम् एवाग्रे नान्यत् किञ्चान्तरं बहिः
06040472 संज्ञान-मात्रम् अव्यक्तं प्रसुप्तम् इव विश्वतः
06040481 मय्यनन्त-गुणेऽनन्ते गुणतो गुण-विग्रहः
06040482 यदासीत् तत एवाद्यः स्वयम्भूः समभूदजः
06040491 स वै यदा महादेवो मम वीर्योपबृंहितः
06040492 मेने खिलम् इवात्मानम् उद्यतः स्वर्ग-कर्मणि
06040501 अथ मेऽभिहितो देवस्तपोऽतप्यत दारुणम्
06040502 नव विश्व-सृजो युष्मान्येनादावसृजद्विभुः
06040511 एषा पञ्चजनस्याङ्ग दुहिता वै प्रजापतेः
06040512 असिक्नी नाम पत्नीत्वे प्रजेश प्रतिगृह्यताम्
06040521 मिथुन-व्यवाय-धर्मस्त्वं प्रजा-सर्गम् इमं पुनः
06040522 मिथुन-व्यवाय-धर्मिण्यां भूरिशो भावयिष्यसि
06040531 त्वत्तोऽधस्तात् प्रजाः सर्वा मिथुनी-भूय मायया
06040532 मदीयया भविष्यन्ति हरिष्यन्ति च मे बलिम्
0604054 श्री-शुक उवाच
06040541 इत्युक्त्वा मिषतस्तस्य भगवान्विश्व-भावनः
06040542 स्वप्नोपलब्धार्थ इव तत्रैवान्तर्दधे हरिः

Chapter 5

0605001 श्री-शुक उवाच
06050011 तस्यां स पाञ्चजन्यां वै विष्णु-मायोपबृंहितः
06050012 हर्यश्व-संज्ञानयुतं पुत्रानजनयद्विभुः
06050021 अपृथग्-धर्म-शीलास्ते सर्वे दाक्षायणा नृप
06050022 पित्रा प्रोक्ताः प्रजा-सर्गे प्रतीचीं प्रययुर्दिशम्
06050031 तत्र नारायण-सरस्तीर्थं सिन्धु-समुद्रयोः
06050032 सङ्गमो यत्र सुमहन्मुनि-सिद्ध-निषेवितम्
06050041 तद्-उपस्पर्शनादेव विनिर्धूत-मलाशयाः
06050042 धर्मे पारमहंस्ये च प्रोत्पन्न-मतयोऽप्युत
06050051 तेपिरे तप एवोग्रं पित्रादेशेन यन्त्रिताः
06050052 प्रजा-विवृद्धये यत्तान्देवर्षिस्तान्ददर्श ह
06050061 उवाच चाथ हर्यश्वाः कथं स्रक्ष्यथ वै प्रजाः
06050062 अदृष्ट्वान्तं भुवो यूयं बालिशा बत पालकाः
06050071 तथैक-पुरुषं राष्ट्रं बिलं चादृष्ट-निर्गमम्
06050072 बहु-रूपां स्त्रियं चापि पुमांसं पुंश्चली-पतिम्
06050081 नदीम् उभयतो वाहां पञ्च-पञ्चाद्भुतं गृहम्
06050082 क्वचिद्धंसं चित्र-कथं क्षौर-पव्यं स्वयं भ्रमि
06050091 कथं स्व-पितुरादेशम् अविद्वांसो विपश्चितः
06050092 अनुरूपम् अविज्ञाय अहो सर्गं करिष्यथ
0605010 श्री-शुक उवाच
06050101 तन्निशम्याथ हर्यश्वा औत्पत्तिक-मनीषया
06050102 वाचः कूटं तु देवर्षेः स्वयं विममृशुर्धिया
06050111 भूः क्षेत्रं जीव-संज्ञं यदनादि निज-बन्धनम्
06050112 अदृष्ट्वा तस्य निर्वाणं किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050121 एक एवेश्वरस्तुर्यो भगवान्स्वाश्रयः परः

06050122 तम् अदृष्ट्वाभवं पुंसः किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050131 पुमान्नैवैति यद्गत्वा बिल-स्वर्गं गतो यथा
06050132 प्रत्यग्-धामाविद इह किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050141 नाना-रूपात्मनो बुद्धिः स्वैरिणीव गुणान्विता
06050142 तन्-निष्ठाम् अगतस्येह किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050151 तत्-सङ्ग-भ्रंशितैश्वर्यं संसरन्तं कुभार्यवत्
06050152 तद्-गतीरबुधस्येह किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050161 सृष्ट्य्-अप्यय-करीं मायां वेला-कूलान्त-वेगिताम्
06050162 मत्तस्य ताम् अविज्ञस्य किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050171 पञ्च-विंशति-तत्त्वानां पुरुषोऽद्भुत-दर्पणः
06050172 अध्यात्मम् अबुधस्येह किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050181 ऐश्वरं शास्त्रम् उत्सृज्य बन्ध-मोक्षानुदर्शनम्
06050182 विविक्त-पदम् अज्ञाय किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050191 काल-चक्रं भ्रमि तीक्ष्णं सर्वं निष्कर्षयज् जगत्
06050192 स्वतन्त्रम् अबुधस्येह किम् असत्-कर्मभिर्भवेत्
06050201 शास्त्रस्य पितुरादेशं यो न वेद निवर्तकम्
06050202 कथं तद्-अनुरूपाय गुण-विस्रम्भ्युपक्रमेत्
06050211 इति व्यवसिता राजन्हर्यश्वा एक-चेतसः
06050212 प्रययुस्तं परिक्रम्य पन्थानम् अनिवर्तनम्
06050221 स्वर-ब्रह्मणि निर्भात- हृषीकेश-पदाम्बुजे
06050222 अखण्डं चित्तम् आवेश्य लोकाननुचरन्मुनिः
06050231 नाशं निशम्य पुत्राणां नारदाच् छील-शालिनाम्
06050232 अन्वतप्यत कः शोचन्सुप्रजस्त्वं शुचां पदम्
06050241 स भूयः पाञ्चजन्यायाम् अजेन परिसान्त्वितः
06050242 पुत्रानजनयद्दक्षः सवलाश्वान्सहस्रिणः
06050251 ते च पित्रा समादिष्टाः प्रजा-सर्गे धृत-व्रताः
06050252 नारायण-सरो जग्मुर्यत्र सिद्धाः स्व-पूर्वजाः
06050261 तद्-उपस्पर्शनादेव विनिर्धूत-मलाशयाः
06050262 जपन्तो ब्रह्म परमं तेपुस्तत्र महत् तपः
06050271 अब्-भक्षाः कतिचिन्मासान्कतिचिद्वायु-भोजनाः
06050272 आराधयन्मन्त्रम् इमम् अभ्यस्यन्त इडस्पतिम्
06050281 ओं नमो नारायणाय पुरुषाय महात्मने
06050282 विशुद्ध-सत्त्व-धिष्ण्याय महा-हंसाय धीमहि
06050291 इति तानपि राजेन्द्र प्रजा-सर्ग-धियो मुनिः
06050292 उपेत्य नारदः प्राह वाचः कूटानि पूर्ववत्
06050301 दाक्षायणाः संशृणुत गदतो निगमं मम

06050302 अन्विच्छतानुपदवीं भ्रातॄणां भ्रातृ-वत्सलाः
06050311 भ्रातॄणां प्रायणं भ्राता योऽनुतिष्ठति धर्मवित्
06050312 स पुण्य-बन्धुः पुरुषो मरुद्भिः सह मोदते
06050321 एतावदुक्त्वा प्रययौ नारदोऽमोघ-दर्शनः
06050322 तेऽपि चान्वगमन्मार्गं भ्रातॄणाम् एव मारिष
06050331 सध्रीचीनं प्रतीचीनं परस्यानुपथं गताः
06050332 नाद्यापि ते निवर्तन्ते पश्चिमा यामिनीरिव
06050341 एतस्मिन्काल उत्पातान्बहून्पश्यन्प्रजापतिः
06050342 पूर्ववन्नारद-कृतं पुत्र-नाशम् उपाशृणोत्
06050351 चुक्रोध नारदायासौ पुत्र-शोक-विमूर्च्छितः
06050352 देवर्षिम् उपलभ्याह रोषाद्विस्फुरिताधरः
0605036 श्री-दक्ष उवाच
06050361 अहो असाधो साधूनां साधु-लिङ्गेन नस्त्वया
06050362 असाध्वकार्यर्भकाणां भिक्षोर्मार्गः प्रदर्शितः
06050371 ऋणैस्त्रिभिरमुक्तानाम् अमीमांसित-कर्मणाम्
06050372 विघातः श्रेयसः पाप लोकयोरुभयोः कृतः
06050381 एवं त्वं निरनुक्रोशो बालानां मति-भिद्धरेः
06050382 पार्षद-मध्ये चरसि यशो-हा निरपत्रपः
06050391 ननु भागवता नित्यं भूतानुग्रह-कातराः
06050392 ऋते त्वां सौहृद-घ्नं वै वैरङ्-करम् अवैरिणाम्
06050401 नेत्थं पुंसां विरागः स्यात् त्वया केवलिना मृषा
06050402 मन्यसे यद्युपशमं स्नेह-पाश-निकृन्तनम्
06050411 नानुभूय न जानाति पुमान्विषय-तीक्ष्णताम्
06050412 निर्विद्यते स्वयं तस्मान्न तथा भिन्न-धीः परैः
06050421 यन्नस्त्वं कर्म-सन्धानां साधूनां गृहमेधिनाम्
06050422 कृतवानसि दुर्मर्षं विप्रियं तव मर्षितम्
06050431 तन्तु-कृन्तन यन्नस्त्वम् अभद्रम् अचरः पुनः
06050432 तस्माल् लोकेषु ते मूढ न भवेद्भ्रमतः पदम्
0605044 श्री-शुक उवाच
06050441 प्रतिजग्राह तद्बाढं नारदः साधु-सम्मतः
06050442 एतावान्साधु-वादो हि तितिक्षेतेश्वरः स्वयम्

Chapter 6

0606001 श्री-शुक उवाच
06060012 ततः प्राचेतसोऽसिक्न्याम् अनुनीतः स्वयम्भुवा
06060021 षष्टिं सञ्जनयाम् आस दुहितॄः पितृ-वत्सलाः
06060022 दश धर्माय कायादाद्द्वि-षट् त्रि-णव चेन्दवे
06060031 भूताङ्गिरः-कृशाश्वेभ्यो द्वे द्वे तार्क्ष्याय चापराः
06060032 नामधेयान्यमूषां त्वं सापत्यानां च मे शृणु
06060041 यासां प्रसूति-प्रसवैर्लोका आपूरितास्त्रयः
06060042 भानुर्लम्बा ककुद्यामिर्विश्वा साध्या मरुत्वती
06060051 वसुर्मुहूर्ता सङ्कल्पा धर्म-पत्न्यः सुता’ शृणु
06060052 भानोस्तु देव-ऋषभ इन्द्रसेनस्ततो नृप
06060061 विद्योत आसील् लम्बायास्ततश्च स्तनयित्नवः
06060062 ककुदः सङ्कटस्तस्य कीकटस्तनयो यतः
06060071 भुवो दुर्गाणि यामेयः स्वर्गो नन्दिस्ततोऽभवत्
06060072 विश्वे-देवास्तु विश्वाया अप्रजांस्तान्प्रचक्षते
06060081 साध्यो-गणश्च साध्याया अर्थसिद्धिस्तु तत्-सुतः
06060082 मरुत्वांश्च जयन्तश्च मरुत्वत्या बभूवतुः
06060091 जयन्तो वासुदेवांश उपेन्द्र इति यं विदुः
06060092 मौहूर्तिका देव-गणा मुहूर्तायाश्च जज्ञिरे
06060101 ये वै फलं प्रयच्छन्ति भूतानां स्व-स्व-कालजम्
06060102 सङ्कल्पायास्तु सङ्कल्पः कामः सङ्कल्पजः स्मृतः
06060111 वसवोऽष्टौ वसोः पुत्रास्तेषां नामानि मे शृणु
06060112 द्रोणः प्राणो ध्रुवोऽर्कोऽग्निर्दोषो वास्तुर्विभावसुः
06060121 द्रोणस्याभिमतेः पत्न्या हर्ष-शोक-भयादयः
06060122 प्राणस्योर्जस्वती भार्या सह आयुः पुरोजवः
06060131 ध्रुवस्य भार्या धरणिरसूत विविधाः पुरः
06060132 अर्कस्य वासना भार्या पुत्रास्तर्षादयः स्मृताः

06060141 अग्नेर्भार्या वसोर्धारा पुत्रा द्रविणकादयः
06060142 स्कन्दश्च कृत्तिका-पुत्रो ये विशाखादयस्ततः
06060151 दोषस्य शर्वरी-पुत्रः शिशुमारो हरेः कला
06060152 वास्तोराङ्गिरसी-पुत्रो विश्वकर्माकृती-पतिः
06060161 ततो मनुश्चाक्षुषोऽभूद्विश्वे साध्या मनोः सुताः
06060162 विभावसोरसूतोषा व्युष्टं रोचिषम् आतपम्
06060171 पञ्चयामोऽथ भूतानि येन जाग्रति कर्मसु
06060172 सरूपासूत भूतस्य भार्या रुद्रांश्च कोटिशः
06060181 रैवतो ञ्जो भवो भीमो वाम उग्रो वृषाकपिः
06060182 अजैकपादहिर्ब्रध्नो बहुरूपो महानिति
06060191 रुद्रस्य पार्षदाश्चान्ये घोराः प्रेत-विनायकाः
06060192 प्रजापतेरङ्गिरसः स्वधा पत्नी पितॄनथ
06060201 अथर्वाङ्गिरसं वेदं पुत्रत्वे चाकरोत् सती
06060202 कृशाश्वोऽर्चिषि भार्यायां धूमकेतुम् अजीजनत्
06060211 धिषणायां वेदशिरो देवलं वयुनं मनुम्
06060212 तार्क्ष्यस्य विनता कद्रूः पतङ्गी यामिनीति च
06060221 पतङ्ग्यसूत पतगान्यामिनी शलभानथ
06060222 सुपर्णासूत गरुडं साक्षाद्यज्ञेश-वाहनम्
06060222 सूर्य-सूतम् अनूरुं च कद्रूर्नागाननेकशः
06060231 कृत्तिकादीनि नक्षत्राण्- ईन्दोः पत्न्यस्तु भारत
06060232 दक्ष-शापात् सोऽनपत्यस्तासु यक्ष्म-ग्रहार्दितः
06060241 पुनः प्रसाद्य तं सोमः कला लेभे क्षये दिताः
06060242 शृणु नामानि लोकानां मातॄणां शङ्कराणि च
06060251 अथ कश्यप-पत्नीनां यत्-प्रसूतम् इदं जगत्
06060252 अदितिर्दितिर्दनुः काष्ठा अरिष्टा सुरसा इला
06060261 मुनिः क्रोधवशा ताम्रा सुरभिः सरमा तिमिः
06060262 तिमेर्यादो-गणा आसन्श्वापदाः सरमा-सुताः
06060271 सुरभेर्महिषा गावो ये चान्ये द्विशफा नृप
06060272 ताम्रायाः श्येन-गृध्राद्या मुनेरप्सरसां गणाः
06060281 दन्दशूकादयः सर्पा राजन्क्रोधवशात्मजाः
06060282 इलाया भूरुहाः सर्वे यातुधानाश्च सौरसाः
06060291 अरिष्टायास्तु गन्धर्वाः काष्ठाया द्विशफेतराः
06060292 सुता दनोरेक-षष्टिस्तेषां प्राधानिका' शृणु
06060301 द्विमूर्धा शम्बरोऽरिष्टो हयग्रीवो विभावसुः
06060302 अयोमुखः शङ्कुशिराः स्वर्भानुः कपिलोऽरुणः
06060311 पुलोमा वृषपर्वा च एकचक्रोऽनुतापनः
06060312 धूम्रकेशो विरूपाक्षो विप्रचित्तिश्च दुर्जयः

06060321 स्वर्भानोः सुप्रभां कन्याम् उवाह नमुचिः किल
06060322 वृषपर्वणस्तु शर्मिष्ठां ययातिर्नाहुषो बली
06060331 वैश्वानर-सुता याश्च चतस्रश्चारु-दर्शनाः
06060332 उपदानवी हयशिरा पुलोमा कालका तथा
06060341 उपदानवीं हिरण्याक्षः क्रतुर्हयशिरां नृप
06060342 पुलोमां कालकां च द्वे वैश्वानर-सुते तु कः
06060351 उपयेमेऽथ भगवान्कश्यपो ब्रह्म-चोदितः
06060352 पौलोमाः कालकेयाश्च दानवा युद्ध-शालिनः
06060361 तयोः षष्टि-सहस्राणि यज्ञ-घ्नांस्ते पितुः पिता
06060362 जघान स्वर्-गतो राजन्नेक इन्द्र-प्रियङ्करः
06060371 विप्रचित्तिः सिंहिकायां शतं चैकम् अजीजनत्
06060372 राहु-ज्येष्ठं केतु-शतं ग्रहत्वं य उपागताः
06060381 अथातः श्रूयतां वंशो योऽदितेरनुपूर्वशः
06060382 यत्र नारायणो देवः स्वांशेनावातरद्विभुः
06060391 विवस्वानर्यमा पूषा त्वष्टाथ सविता भगः
06060392 धाता विधाता वरुणो मित्रः शत्रु उरुक्रमः
06060401 विवस्वतः श्राद्धदेवं संज्ञासूयत वै मनुम्
06060402 मिथुनं च महा-भागा यमं देवं यमीं तथा
06060403 सैव भूत्वाथ वडवा नासत्यौ सुषुवे भुवि
06060411 छाया शनैश्चरं लेभे सावर्णिं च मनुं ततः
06060412 कन्यां च तपतीं या वै वव्रे संवरणं पतिम्
06060421 अर्यम्णो मातृका पत्नी तयोश्चर्षणयः सुताः
06060422 यत्र वै मानुषी जातिर्ब्रह्मणा चोपकल्पिता
06060431 पूषानपत्यः पिष्टादो भग्न-दन्तोऽभवत् पुरा
06060432 योऽसौ दक्षाय कुपितं जहास विवृत-द्विजः
06060441 त्वष्टुर्दैत्यात्मजा भार्या रचना नाम कन्यका
06060442 सन्निवेशस्तयोर्जज्ञे विश्वरूपश्च वीर्यवान्
06060451 तं वव्रिरे सुर-गणा स्वस्रीयं द्विषताम् अपि
06060452 विमतेन परित्यक्ता गुरुणाङ्गिरसेन यत्

Chapter 7

0607001 श्री-राजोवाच
06070011 कस्य हेतोः परित्यक्ता आचार्येणात्मनः सुराः
06070012 एतदाचक्ष्व भगव' छिष्याणाम् अक्रमं गुरौ
0607002 श्री-बादरायणिरुवाच
06070021 इन्द्रस्त्रिभुवनैश्वर्य- मदोल्लङ्घित-सत्पथः
06070022 मरुद्भिर्वसुभी रुद्रैरादित्यैरृभुभिर्नृप
06070031 विश्वेदेवैश्च साध्यैश्च नासत्याभ्यां परिश्रितः
06070032 सिद्ध-चारण-गन्धर्वैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः
06070041 विद्याधराप्सरोभिश्च किन्नरैः पतगोरगैः
06070042 निषेव्यमाणो मघवान्स्तूयमानश्च भारत
06070051 उपगीयमानो ललितम् आस्थानाध्यासनाश्रितः
06070052 पाण्डुरेणातपत्रेण चन्द्र-मण्डल-चारुणा
06070061 युक्तश्चान्यैः पारमेष्ठ्यैश्चामर-व्यजनादिभिः
06070062 विराजमानः पौलम्या सहार्धासनया भृशम्
06070071 स यदा परमाचार्यं देवानाम् आत्मनश्च ह
06070072 नाभ्यनन्दत सम्प्राप्तं प्रत्युत्थानासनादिभिः
06070081 वाचस्पतिं मुनि-वरं सुरासुर-नमस्कृतम्
06070082 नोच्चचालासनादिन्द्रः पश्यन्नपि सभागतम्
06070091 ततो निर्गत्य सहसा कविराङ्गिरसः प्रभुः
06070092 आययौ स्व-गृहं तूर्ष्णीं विद्वान्श्री-मद-विक्रियाम्
06070101 तर्ह्येव प्रतिबुध्येन्द्रो गुरु-हेलनम् आत्मनः
06070102 गर्हयाम् आस सदसि स्वयम् आत्मानम् आत्मना
06070111 अहो बत मयासाधु कृतं वै दभ्र-बुद्धिना
06070112 यन्मयैश्वर्य-मत्तेन गुरुः सदसि कात्कृतः
06070121 को गृध्येत् पण्डितो लक्ष्मीं त्रिपिष्टप-पतेरपि

06070122 ययाहम् आसुरं भावं नीतोऽद्य विबुधेश्वरः
06070131 यः पारमेष्ठ्यं धिषणम् अधितिष्ठन्न कञ्चन
06070132 प्रत्युत्तिष्ठेदिति ब्रूयुर्धर्मं ते न परं विदुः
06070141 तेषां कुपथ-देष्टॄणां पततां तमसि ह्यधः
06070142 ये श्रद्दध्युर्वचस्ते वै मज्जन्त्यश्म-प्लवा इव
06070151 अथाहम् अमराचार्यम् अगाध-धिषणं द्विजम्
06070152 प्रसादयिष्ये निशठः शीर्ष्णा तच्-चरणं स्पृशन्
06070161 एवं चिन्तयतस्तस्य मघोनो भगवान्गृहात्
06070162 बृहस्पतिर्गतोऽदृष्टां गतिम् अध्यात्म-मायया
06070171 गुरोर्नाधिगतः संज्ञां परीक्षन्भगवान्स्वराट्
06070172 ध्यायन्धिया सुरैर्युक्तः शर्म नालभतात्मनः
06070181 तच् छ्रुत्वैवासुराः सर्व आश्रित्यौशनसं मतम्
06070182 देवान्प्रत्युद्यमं चक्रुर्दुर्मदा आततायिनः
06070191 तैर्विसृष्टेषुभिस्तीक्ष्णैर्निर्भिन्नाङ्गोरु-बाहवः
06070192 ब्रह्माणं शरणं जग्मुः सहेन्द्रा नत-कन्धराः
06070201 तांस्तथाभ्यर्दितान्वीक्ष्य भगवानात्मभूरजः
06070202 कृपया परया देव उवाच परिसान्त्वयन्
0607021 श्री-ब्रह्मोवाच
06070211 अहो बत सुर-श्रेष्ठा ह्यभद्रं वः कृतं महत्
06070212 ब्रह्मिष्ठं ब्राह्मणं दान्तम् ऐश्वर्यान्नाभ्यनन्दत
06070221 तस्यायम् अनयस्यासीत् परेभ्यो वः पराभवः
06070222 प्रक्षीणेभ्यः स्व-वैरिभ्यः समृद्धानां च यत् सुराः
06070231 मघवन्द्विषतः पश्य प्रक्षीणान्गुर्व्-अतिक्रमात्
06070232 सम्प्रत्युपचितान्भूयः काव्यम् आराध्य भक्तितः
06070233 आददीरन्निलयनं ममापि भृगु-देवताः
06070241 त्रिपिष्टपं किं गणयन्त्यभेद्य- ।मन्त्रा भृगूणाम् अनुशिक्षितार्थाः
06070242 न विप्र-गोविन्द-गव्-ईश्वराणां ।भवन्त्यभद्राणि नरेश्वराणाम्
06070251 तद्विश्वरूपं भजताशु विप्रं ।तपस्विनं त्वाष्ट्रम् अथात्मवन्तम्
06070252 सभाजितोऽर्थान्स विधास्यते वो ।यदि क्षमिष्यध्वम् उतास्य कर्म
0607026 श्री-शुक उवाच
06070261 त एवम् उदिता राजन्ब्रह्मणा विगत-ज्वराः
06070262 ऋषिं त्वाष्ट्रम् उपव्रज्य परिष्वज्येदम् अब्रुवन्
0607027 श्री-देवा ऊचुः
06070271 वयं तेऽतिथयः प्राप्ता आश्रमं भद्रम् अस्तु ते
06070272 कामः सम्पाद्यतां तात पितॄणां समयोचितः
06070281 पुत्राणां हि परो धर्मः पितृ-शुश्रूषणं सताम्

06070282 अपि पुत्रवतां ब्रह्मन्किम् उत ब्रह्मचारिणाम्
06070291 आचार्यो ब्रह्मणो मूर्तिः पिता मूर्तिः प्रजापतेः
06070292 भ्राता मरुत्पतेर्मूर्तिर्माता साक्षात् क्षितेस्तनुः
06070301 दयाया भगिनी मूर्तिर्धर्मस्यात्मातिथिः स्वयम्
06070302 अग्नेरभ्यागतो मूर्तिः सर्व-भूतानि चात्मनः
06070311 तस्मात् पितॄणाम् आर्तानाम् आर्तिं पर-पराभवम्
06070312 तपसापनयंस्तात सन्देशं कर्तुम् अर्हसि
06070321 वृणीमहे त्वोपाध्यायं ब्रह्मिष्ठं ब्राह्मणं गुरुम्
06070322 यथाञ्जसा विजेष्यामः सपत्नांस्तव तेजसा
06070331 न गर्हयन्ति ह्यर्थेषु यविष्ठाङ्घ्र्य्-अभिवादनम्
06070332 छन्दोभ्योऽन्यत्र न ब्रह्मन्वयो ज्यैष्ठ्यस्य कारणम्
0607034 श्री-ऋषिरुवाच
06070341 अभ्यर्थितः सुर-गणैः पौरहित्ये महा-तपाः
06070342 स विश्वरूपस्तानाह प्रसन्नः श्लक्ष्णया गिरा
0607035 श्री-विश्वरूप उवाच
06070351 विगर्हितं धर्म-शीलैर्ब्रह्मवर्च-उपव्ययम्
06070352 कथं नु मद्-विधो नाथा लोकेशैरभियाचितम्
06070353 प्रत्याख्यास्यति तच्-छिष्यः स एव स्वार्थ उच्यते
06070361 अकिञ्चनानां हि धनं शिलोञ्छनं ।तेनेह निर्वर्तित-साधु-सत्क्रियः
06070362 कथं विगर्ह्यं नु करोम्यधीश्वराः ।पौरोधसं हृष्यति येन दुर्मतिः
06070371 तथापि न प्रतिब्रूयां गुरुभिः प्रार्थितं कियत्
06070372 भवतां प्रार्थितं सर्वं प्राणैरर्थैश्च साधये
0607038 श्री-बादरायणिरुवाच
06070381 तेभ्य एवं प्रतिश्रुत्य विश्वरूपो महा-तपाः
06070382 पौरहित्यं वृतश्चक्रे परमेण समाधिना
06070391 सुर-द्विषां श्रियं गुप्ताम् औशनस्यापि विद्यया
06070392 आच्छिद्यादान्महेन्द्राय वैष्णव्या विद्यया विभुः
06070401 यया गुप्तः सहस्राक्षो जिग्येऽसुर-चमूर्विभुः
06070402 तां प्राह स महेन्द्राय विश्वरूप उदार-धीः

Chapter 8

0608001 श्री-राजोवाच
06080011 यया गुप्तः सहस्राक्षः सवाहान्रिपु-सैनिकान्
06080012 क्रीडन्निव विनिर्जित्य त्रि-लोक्या बुभुजे श्रियम्
06080021 भगवंस्तन्ममाख्याहि वर्म नारायणात्मकम्
06080022 यथाततायिनः शत्रून्येन गुप्तो ऽजयन्मृधे
0608003 श्री-बादरायणिरुवाच
06080031 वृतः पुरोहितस्त्वाष्ट्रो महेन्द्रायानुपृच्छते
06080032 नारायणाख्यं वर्माह तदिहैक-मनाः शृणु
0608004 श्री-विश्वरूप उवाच
06080041 धौताङ्घ्रि-पाणिराचम्य सपवित्र उदङ्-मुखः
06080042 कृत-स्वाङ्ग-कर-न्यासो मन्त्राभ्यां वाग्-यतः शुचिः
06080051 नारायण-परं वर्म सन्नह्येद्भय आगते
06080052 पादयोर्जानुनोरूर्वोरुदरे हृद्यथोरसि
06080061 मुखे शिरस्यानुपूर्व्यादोंकारादीनि विन्यसेत्
06080062 ओं नमो नारायणायेति विपर्ययम् अथापि वा
06080071 कर-न्यासं ततः कुर्याद्द्वादशाक्षर-विद्यया
06080072 प्रणवादि-य-कारान्तम् अङ्गुल्य्-अङ्गुष्ठ-पर्वसु
06080081 न्यसेद्धृदय ओंकारं वि-कारम् अनु मूर्धनि
06080082 ष-कारं तु भ्रुवोर्मध्ये ण-कारं शिखया न्यसेत्
06080091 वे-कारं नेत्रयोर्युञ्ज्यान्न-कारं सर्व-सन्धिषु
06080092 म-कारम् अस्त्रम् उद्दिश्य मन्त्र-मूर्तिर्भवेद्बुधः
06080101 सविसर्गं फड्-अन्तं तत् सर्व-दिक्षु विनिर्दिशेत्
06080102 ओं विष्णवे नम इति
06080111 आत्मानं परमं ध्यायेद्ध्येयं षट्-शक्तिभिर्युतम्
06080112 विद्या-तेजस्-तपो-मूर्तिम् इमं मन्त्रम् उदाहरेत्

06080121 ओं हरिर्विदध्यान्मम सर्व-रक्षां ।न्यस्ताङ्घ्रि-पद्मः पतगेन्द्र-पृष्ठे
06080122 दरारि-चर्मासि-गदेषु-चाप- ।पाशान्दधानोऽष्ट-गुणोऽष्ट-बाहुः
06080131 जलेषु मां रक्षतु मत्स्य-मूर्तिर् ।यादो-गणेभ्यो वरुणस्य पाशात्
06080132 स्थलेषु मायावटु-वामनोऽव्यात् ।त्रिविक्रमः खेऽवतु विश्वरूपः
06080141 दुर्गेष्वटव्य्-आजि-मुखादिषु प्रभुः ।पायान्नृसिंहोऽसुर-यूथपारिः
06080142 विमुञ्चतो यस्य महाट्ट-हासं ।दिशो विनेदुर्न्यपतंश्च गर्भाः
06080151 रक्षत्वसौ माध्वनि यज्ञ-कल्पः ।स्व-दंष्ट्रयोन्नीत-धरो वराहः
06080152 रामोऽद्रि-कूटेष्वथ विप्रवासे ।सलक्ष्मणोऽव्याद्भरताग्रजोऽस्मान्
06080161 माम् उग्र-धर्मादखिलात् प्रमादान् ।नारायणः पातु नरश्च हासात्
06080162 दत्तस्त्वयोगादथ योग-नाथः ।पायाद्गुणेशः कपिलः कर्म-बन्धात्
06080171 सनत्-कुमारोऽवतु कामदेवाद् ।धयशीर्षा मां पथि देव-हेलनात्
06080172 देवर्षि-वर्यः पुरुषार्चनान्तरात् ।कूर्मो हरिर्मां निरयादशेषात्
06080181 धन्वन्तरिर्भगवान्पात्वपथ्याद् ।द्वन्द्वाद्भयादृषभो निर्जितात्मा
06080182 यज्ञश्च लोकादवताज् जनान्ताद् ।बलो गणात् क्रोध-वशादहीन्द्रः
06080191 द्वैपायनो भगवानप्रबोधाद् ।बुद्धस्तु पाषण्ड-गण-प्रमादात्
06080192 कल्किः कलेः काल-मलात् प्रपातु ।धर्मावनायोरु-कृतावतारः
06080201 मां केशवो गदया प्रातरव्याद् ।गोविन्द आसङ्गवम् आत्त-वेणुः
06080202 नारायणः प्राह्ण उदात्त-शक्तिर् ।मध्यन्-दिने विष्णुररीन्द्र-पाणिः
06080211 देवोऽपराह्णे मधु-होग्रधन्वा ।सायं त्रि-धामावतु माधवो माम्
06080212 दोषे हृषीकेश उतार्ध-रात्रे ।निशीथ एकोऽवतु पद्मनाभः
06080221 श्रीवत्स-धामापर-रात्र ईशः ।प्रत्यूष ईशोऽसि-धरो जनार्दनः
06080222 दामोदरोऽव्यादनुसन्ध्यं प्रभाते ।विश्वेश्वरो भगवान्काल-मूर्तिः
06080231 चक्रं युगान्तानल-तिग्म-नेमि ।भ्रमत् समन्ताद्भगवत्-प्रयुक्तम्
06080232 दन्दग्धि दन्दग्ध्यरि-सैन्यम् आशु ।कक्षं यथा वात-सखो हुताशः
06080241 गदेऽशनि-स्पर्शन-विस्फुलिङ्गे ।निष्पिण्ढि निष्पिण्ढ्यजित-प्रियासि
06080242 कुष्माण्ड-वैनायक-यक्ष-रक्षो- ।भूत-ग्रहांश्चूर्णय चूर्णयारीन्
06080251 त्वं यातुधान-प्रमथ-प्रेत-मातृ- ।पिशाच-विप्रग्रह-घोर-दृष्टीन्
06080252 दरेन्द्र विद्रावय कृष्ण-पूरितो ।भीम-स्वनोऽरेर्हृदयानि कम्पयन्
06080261 त्वं तिग्म-धारासि-वरारि-सैन्यम् ।ईश-प्रयुक्तो मम छिन्धि छिन्धि
06080262 चक्षूंषि चर्मन्छत-चन्द्र छादय ।द्विषाम् अघोनां हर पाप-चक्षुषाम्
06080271 यन्नो भयं ग्रहेभ्योऽभूत् केतुभ्यो नृभ्य एव च
06080272 सरीसृपेभ्यो दंष्ट्रिभ्यो भूतेभ्योऽंहोभ्य एव च
06080281 सर्वाण्येतानि भगवन्- नाम-रूपानुकीर्तनात्
06080282 प्रयान्तु सङ्क्षयं सद्यो ये नः श्रेयः-प्रतीपकाः
06080291 गरुडो भगवान्स्तोत्र- स्तोभश्छन्दोमयः प्रभुः

06080292 रक्षत्वशेष-कृच्छ्रेभ्यो विष्वक्सेनः स्व-नामभिः
06080301 सर्वापद्भ्यो हरेर्नाम- रूप-यानायुधानि नः
06080302 बुद्धीन्द्रिय-मनः-प्राणान्पान्तु पार्षद-भूषणाः
06080311 यथा हि भगवानेव वस्तुतः सदसच् च यत्
06080312 सत्येनानेन नः सर्वे यान्तु नाशम् उपद्रवाः
06080321 यथैकात्म्यानुभावानां विकल्प-रहितः स्वयम्
06080322 भूषणायुध-लिङ्गाख्या धत्ते शक्तीः स्व-मायया
06080331 तेनैव सत्य-मानेन सर्व-ज्ञो भगवान्हरिः
06080332 पातु सर्वैः स्वरूपैर्नः सदा सर्वत्र सर्व-गः
06080341 विदिक्षु दिक्षूर्ध्वम् अधः समन्ताद् ।अन्तर्बहिर्भगवान्नारसिंहः
06080342 प्रहापयँल्लोक-भयं स्वनेन ।स्व-तेजसा ग्रस्त-समस्त-तेजाः
06080351 मघवन्निदम् आख्यातं वर्म नारायणात्मकम्
06080352 विजेष्यसेऽञ्जसा येन दंशितोऽसुर-यूथपान्
06080361 एतद्धारयमाणस्तु यं यं पश्यति चक्षुषा
06080362 पदा वा संस्पृशेत् सद्यः साध्वसात् स विमुच्यते
06080371 न कुतश्चिद्भयं तस्य विद्यां धारयतो भवेत्
06080372 राज-दस्यु-ग्रहादिभ्यो व्याध्य्-आदिभ्यश्च कर्हिचित्
06080381 इमां विद्यां पुरा कश्चित् कौशिको धारयन्द्विजः
06080382 योग-धारणया स्वाङ्गं जहौ स मरु-धन्वनि
06080391 तस्योपरि विमानेन गन्धर्व-पतिरेकदा
06080392 ययौ चित्ररथः स्त्रीभिर्वृतो यत्र द्विज-क्षयः
06080401 गगनान्न्यपतत् सद्यः सविमानो ह्यवाक्-शिराः
06080402 स वालिखिल्य-वचनादस्थीन्यादाय विस्मितः
06080403 प्रास्य प्राची-सरस्वत्यां स्नात्वा धाम स्वम् अन्वगात्
0608041 श्री-शुक उवाच
06080411 य इदं शृणुयात् काले यो धारयति चादृतः
06080412 तं नमस्यन्ति भूतानि मुच्यते सर्वतो भयात्
06080421 एतां विद्याम् अधिगतो विश्वरूपाच् छतक्रतुः
06080422 त्रैलोक्य-लक्ष्मीं बुभुजे विनिर्जित्य मृधेऽसुरान्

Chapter 9

0609001 श्री-शुक उवाच
06090011 तस्यासन्विश्वरूपस्य शिरांसि त्रीणि भारत
06090012 सोम-पीथं सुरा-पीथम् अन्नादम् इति शुश्रुम
06090021 स वै बर्हिषि देवेभ्यो भागं प्रत्यक्षम् उच्चकैः
06090022 अददद्यस्य पितरो देवाः सप्रश्रयं नृप
06090031 स एव हि ददौ भागं परोक्षम् असुरान्प्रति
06090032 यजमानोऽवहद्भागं मातृ-स्नेह-वशानुगः
06090041 तद्देव-हेलनं तस्य धर्मालीकं सुरेश्वरः
06090042 आलक्ष्य तरसा भीतस्तच्-छीर्षाण्यच्छिनद्रुषा
06090051 सोम-पीथं तु यत् तस्य शिर आसीत् कपिञ्जलः
06090052 कलविङ्कः सुरा-पीथम् अन्नादं यत् स तित्तिरिः
06090061 ब्रह्म-हत्याम् अञ्जलिना जग्राह यदपीश्वरः
06090062 संवत्सरान्ते तदघं भूतानां स विशुद्धये
06090063 भूम्य्-अम्बु-द्रुम-योषिद्भ्यश्चतुर्धा व्यभजद्धरिः
06090071 भूमिस्तुरीयं जग्राह खात-पूर-वरेण वै
06090072 ईरिणं ब्रह्म-हत्याया रूपं भूमौ प्रदृश्यते
06090081 तुर्यं छेद-विरोहेण वरेण जगृहुर्द्रुमाः
06090082 तेषां निर्यास-रूपेण ब्रह्म-हत्या प्रदृश्यते
06090091 शश्वत्-काम-वरेणांहस्तुरीयं जगृहुः स्त्रियः
06090092 रजो-रूपेण तास्वंहो मासि मासि प्रदृश्यते
06090101 द्रव्य-भूयो-वरेणापस्तुरीयं जगृहुर्मलम्
06090102 तासु बुद्बुद-फेनाभ्यां दृष्टं तद्धरति क्षिपन्
06090111 हत-पुत्रस्ततस्त्वष्टा जुहावेन्द्राय शत्रवे
06090112 इन्द्र-शत्रो विवर्धस्व मा चिरं जहि विद्विषम्
06090121 अथान्वाहार्य-पचनादुत्थितो घोर-दर्शनः

06090122 कृतान्त इव लोकानां युगान्त-समये यथा
06090131 विष्वग् विवर्धमानं तम् इषु-मात्रं दिने दिने
06090132 दग्ध-शैल-प्रतीकाशं सन्ध्याभ्रानीक-वर्चसम्
06090141 तप्त-ताम्र-शिखा-श्मश्रुं मध्याह्नार्कोग्र-लोचनम्
06090151 देदीप्यमाने त्रि-शिखे शूल आरोप्य रोदसी
06090152 नृत्यन्तम् उन्नदन्तं च चालयन्तं पदा महीम्
06090161 दरी-गम्भीर-वक्त्रेण पिबता च नभस्तलम्
06090162 लिहता जिह्वयर्क्षाणि ग्रसता भुवन-त्रयम्
06090171 महता रौद्र-दंष्ट्रेण जृम्भमाणं मुहुर्मुहुः
06090172 वित्रस्ता दुद्रुवुर्लोका वीक्ष्य सर्वे दिशो दश
06090181 येनावृता इमे लोकास्तपसा त्वाष्ट्र-मूर्तिना
06090182 स वै वृत्र इति प्रोक्तः पापः परम-दारुणः
06090191 तं निजघ्नुरभिद्रुत्य सगणा विबुधर्षभाः
06090192 स्वैः स्वैर्दिव्यास्त्र-शस्त्रौघैः सोऽग्रसत् तानि कृत्स्नशः
06090201 ततस्ते विस्मिताः सर्वे विषण्णा ग्रस्त-तेजसः
06090202 प्रत्यञ्चम् आदि-पुरुषम् उपतस्थुः समाहिताः
0609021 श्री-देवा ऊचुः
06090211 वाय्व्-अम्बराग्न्य्-अप्-क्षितयस्त्रि-लोका ।ब्रह्मादयो ये वयम् उद्विज-न्तः
06090212 हराम यस्मै बलिम् अन्तकोऽसौ ।बिभेति यस्मादरणं ततो नः
06090221 अविस्मितं तं परिपूर्ण-कामं ।स्वेनैव लाभेन समं प्रशान्तम्
06090222 विनोपसर्पत्यपरं हि बालिशः ।श्व-लाङ्गुलेनातितितर्ति सिन्धुम्
06090231 यस्योरु-शृङ्गे जगतीं स्व-नावं ।मनुर्यथाबध्य ततार दुर्गम्
06090232 स एव नस्त्वाष्ट्र-भयाद्दुरन्तात् ।त्राताश्रितान्वारिचरोऽपि नूनम्
06090241 पुरा स्वयम्भूरपि संयमाम्भस्य् ।उदीर्ण-वातोर्मि-रवैः कराले
06090242 एकोऽरविन्दात् पतितस्ततार ।तस्माद्भयाद्येन स नोऽस्तु पारः
06090251 य एक ईशो निज-मायया नः ।ससर्ज येनानुसृजाम विश्वम्
06090252 वयं न यस्यापि पुरः समीहतः ।पश्याम लिङ्गं पृथग् ईश-मानिनः
06090261 यो नः सपत्नैर्भृशम् अर्द्यमानान् ।देवर्षि-तिर्यङ्-नृषु नित्य एव
06090262 कृतावतारस्तनुभिः स्व-मायया ।कृत्वात्मसात् पाति युगे युगे च
06090271 तम् एव देवं वयम् आत्म-दैवतं ।परं प्रधानं पुरुषं विश्वम् अन्यम्
06090272 व्रजाम सर्वे शरणं शरण्यं ।स्वानां स नो धास्यति शं महात्मा
0609028 श्री-शुक उवाच
06090281 इति तेषां महाराज सुराणाम् उपतिष्ठताम्
06090282 प्रतीच्यां दिश्यभूदाविः शङ्ख-चक्र-गदा-धरः

06090291 आत्म-तुल्यैः षोडशभिर्विना श्रीवत्स-कौस्तुभौ
06090292 पर्युपासितम् उन्निद्र- शरद्-अम्बुरुहेक्षणम्
06090301 दृष्ट्वा तम् अवनौ सर्व ईक्षणाह्लाद-विक्लवाः
06090302 दण्डवत् पतिता राज' छनैरुत्थाय तुष्टुवुः
0609031 श्री-देवा ऊचुः
06090311 नमस्ते यज्ञ-वीर्याय वयसे उत ते नमः
06090312 नमस्ते ह्यस्त-चक्राय नमः सुपुरु-हूतये
06090321 यत् ते गतीनां तिसृणाम् ईशितुः परमं पदम्
06090322 नार्वाचीनो विसर्गस्य धातर्वेदितुम् अर्हति
06090331 ओं नमस्तेऽस्तु भगवन्नारायण वासुदेवादि-पुरुष महा-पुरुष महानुभाव परम-मङ्गल परम-कल्याण परम-कारुणिक केवल जगद्-आधार लोकैक-नाथ सर्वेश्वर लक्ष्मी-नाथ परमहंस-परिव्राजकैः परमेणात्म-योग-समाधिना परिभावित-परिस्फुट-पारमहंस्य-धर्मेणोद्घाटित-तमः-कपाट-द्वारे चित्तेऽपावृत आत्म-लोके स्वयम् उपलब्ध-निज-सुखानुभवो भवान्
06090341 दुरवबोध इव तवायं विहार-योगो यदशरणोऽशरीर इदम् अनवेक्षितास्मत्-समवाय आत्मनैवाविक्रियमाणेन सगुणम् अगुणः सृजसि पासि हरसि
06090351 अथ तत्र भवान्किं देवदत्तवदिह गुण-विसर्ग-पतितः पारतन्त्र्येण स्व-कृत-कुशलाकुशलं फलम् उपाददात्याहोस्विदात्माराम उपशम-शीलः समञ्जस-दर्शन उदास्त इति ह वाव न विदामः
06090361 न हि विरोध उभयं भगवत्यपरिमित-गुण-गण ईश्वरेऽनवगाह्य-माहात्म्येऽर्वाचीन-विकल्प-वितर्क-विचार-प्रमाणाभास-कुतर्क-शास्त्र-कलिलान्तःकरणाश्रय-दुरवग्रह-वादिनां विवादानवसर उपरत-समस्त-मायामये केवल एवात्म-मायाम् अन्तर्धाय को न्वर्थो दुर्घट इव भवति स्वरूप-द्वयाभावात्
06090371 सम-विषम-मतीनां मतम् अनुसरसि यथा रज्जु-खण्डः सर्पादि-धियाम्
06090381 स एव हि पुनः सर्व-वस्तुनि वस्तु-स्वरूपः सर्वेश्वरः सकल-जगत्-कारण-कारण-भूतः सर्व-प्रत्यग्-आत्मत्वात् सर्व-गुणाभासोपलक्षित एक एव पर्यवशेषितः
06090391 अथ ह वाव तव महिमामृत-रस-समुद्र-विप्रुषा सकृदवलीढया स्व-मनसि निष्यन्दमानानवरत-सुखेन विस्मारित-दृष्ट-श्रुत-विषय-सुख-लेशाभासाः परम-भागवता एकान्तिनो भगवति सर्व-भूत-प्रिय-सुहृदि सर्वात्मनि नितरां निरन्तरं निर्वृत-मनसः कथम् उ ह वा एते मधुमथन पुनः स्वार्थ-कुशला ह्यात्म-प्रिय-सुहृदः साधवस्त्वच्-चरणाम्बुजानुसेवां विसृजन्ति न यत्र पुनरयं संसार-पर्यावर्तः
06090401 त्रि-भुवनात्म-भवन त्रिविक्रम त्रि-नयन त्रि-लोक-मनोहरानुभाव तवैव विभूतयो दितिज-दनुजादयश्चापि तेषाम् उपक्रम-समयोऽयम् इति स्वात्म-मायया सुर-नर-मृग-मिश्रित-जलचराकृतिभिर्यथापराधं दण्डं दण्ड-धर दधर्थ एवम् एनम् अपि भगवन्जहि त्वाष्ट्रम् उत यदि मन्यसे

06090411 अस्माकं तावकानां तततत नतानां हरे तव चरण-नलिन-युगल-ध्याना-
नुबद्ध-हृदय-निगडानां स्व-लिङ्ग-विवरणेनात्मसात्-कृतानाम् अनुकम्पानुरञ्जित-
विशद-रुचिर-शिशिर-स्मितावलोकेन विगलित-मधुर-मुख-रसामृत-कलया चा-
न्तस्तापम् अनघार्हसि शमयितुम्
06090421 अथ भगवंस्तवास्माभिरखिल-जगद्-उत्पत्ति-स्थिति-लय-निमित्तायमा-
न-दिव्य-माया-विनोदस्य सकल-जीव-निकायानाम् अन्तर्-हृदयेषु बहिरपि च
ब्रह्म-प्रत्यग्-आत्म-स्वरूपेण प्रधान-रूपेण च यथा-देश-काल-देहावस्थान-विशेषं
तद्-उपादानोपलम्भकतयानुभवतः सर्व-प्रत्यय-साक्षिण आकाश-शरीरस्य साक्षात्
पर-ब्रह्मणः परमात्मनः कियानिह वार्थ-विशेषो विज्ञापनीयः स्याद्विस्फुलिङ्गादि-
भिरिव हिरण्य-रेतसः
06090431 अत एव स्वयं तदुपकल्पयास्माकं भगवतः परम-गुरोस्तव चरण-शत-
पलाशच्-छायां विविध-वृजिन-संसार-परिश्रमोपशमनीम् उपसृतानां वयं यत्-
कामेनोपसादिताः
06090441 अथो ईश जहि त्वाष्ट्रं ग्रसन्तं भुवन-त्रयम्
06090442 ग्रस्तानि येन नः कृष्ण तेजांस्यस्त्रायुधानि च
06090451 हंसाय दह्र-निलयाय निरीक्षकाय;कृष्णाय मृष्ट-यशसे निरुपक्रमाय
06090452 सत्-सङ्ग्रहाय भव-पान्थ-निजाश्रमाप्ताव् ।अन्ते परीष्ट-गतये हरये न-
मस्ते
0609046 श्री-शुक उवाच
06090461 अथैवम् ईडितो राजन्सादरं त्रि-दशैर्हरिः
06090462 स्वम् उपस्थानम् आकर्ण्य प्राह तानभिनन्दितः
0609047 श्री-भगवानुवाच
06090471 प्रीतोऽहं वः सुर-श्रेष्ठा मद्-उपस्थान-विद्यया
06090472 आत्मैश्वर्य-स्मृतिः पुंसां भक्तिश्चैव यया मयि
06090481 किं दुरापं मयि प्रीते तथापि विबुधर्षभाः
06090482 मय्येकान्त-मतिर्नान्यन्मत्तो वाञ्छति तत्त्व-वित्
06090491 न वेद कृपणः श्रेय आत्मनो गुण-वस्तु-दृक्
06090492 तस्य तानिच्छतो यच्छेद्यदि सोऽपि तथा-विधः
06090501 स्वयं निःश्रेयसं विद्वान्न वक्त्यज्ञाय कर्म हि
06090502 न राति रोगिणोऽपथ्यं वाञ्छतोऽपि भिषक्तमः
06090511 मघवन्यात भद्रं वो दध्यञ्चम् ऋषि-सत्तमम्
06090512 विद्या-व्रत-तपः-सारं गात्रं याचत मा चिरम्
06090521 स वा अधिगतो दध्यङ्ङश्विभ्यां ब्रह्म निष्कलम्
06090522 यद्वा अश्वशिरो नाम तयोरमरतां व्यधात्
06090531 दध्यङ्ङाथर्वणस्त्वष्ट्रे वर्माभेद्यं मद्-आत्मकम्
06090532 विश्वरूपाय यत् प्रादात् त्वष्टा यत् त्वम् अधास्ततः

06090541 युष्मभ्यं याचितोऽश्विभ्यां धर्म-ज्ञोऽङ्गानि दास्यति
06090542 ततस्तैरायुध-श्रेष्ठो विश्वकर्म-विनिर्मितः
06090543 येन वृत्र-शिरो हर्ता मत्-तेज-उपबृंहितः
06090551 तस्मिन्विनिहते यूयं तेजो-'स्त्रायुध-सम्पदः
06090552 भूयः प्राप्स्यथ भद्रं वो न हिंसन्ति च मत्-परान्

Chapter 10

0610001 श्री-बादरायणिरुवाच
06100011 इन्द्रम् एवं समादिश्य भगवान्विश्व-भावनः
06100012 पश्यताम् अनिमेषाणां अत्रैवान्तर्दधे हरिः
06100021 तथाभियाचितो देवैर्ऋषिराथर्वणो महान्
06100022 मोदमान उवाचेदं प्रहसन्निव भारत
06100031 अपि वृन्दारका यूयं न जानीथ शरीरिणाम्
06100032 संस्थायां यस्त्वभिद्रोहो दुःसहश्चेतनापहः
06100041 जिजीविषूणां जीवानाम् आत्मा प्रेष्ठ इहेप्सितः
06100042 क उत्सहेत तं दातुं भिक्षमाणाय विष्णवे
0610005 श्री-देवा ऊचुः
06100051 किं नु तद्दुस्त्यजं ब्रह्मन्पुंसां भूतानुकम्पिनाम्
06100052 भवद्-विधानां महतां पुण्य-श्लोकेड्य-कर्मणाम्
06100061 नूनं स्वार्थ-परो लोको न वेद पर-सङ्कटम्
06100062 यदि वेद न याचेत नेति नाह यदीश्वरः
0610007 श्री-ऋषिरुवाच
06100071 धर्मं वः श्रोतु-कामेन यूयं मे प्रत्युदाहृताः
06100072 एष वः प्रियम् आत्मानं त्यजन्तं सन्त्यजाम्यहम्
06100081 योऽध्रुवेणात्मना नाथा न धर्मं न यशः पुमान्
06100082 ईहेत भूत-दयया स शोच्यः स्थावरैरपि
06100091 एतावानव्ययो धर्मः पुण्य-श्लोकैरुपासितः
06100092 यो भूत-शोक-हर्षाभ्याम् आत्मा शोचति हृष्यति
06100101 अहो दैन्यम् अहो कष्टं पारक्यैः क्षण-भङ्गुरैः
06100102 यन्नोपकुर्यादस्वार्थैर्मर्त्यः स्व-ज्ञाति-विग्रहैः
0610011 श्री-बादरायणिरुवाच
06100111 एवं कृत-व्यवसितो दध्यङ्ङाथर्वणस्तनुम्

06100112 परे भगवति ब्रह्मण्यात्मानं सन्नयन्जहौ
06100121 यताक्षासु-मनो-बुद्धिस्तत्त्व-दृग् ध्वस्त-बन्धनः
06100122 आस्थितः परमं योगं न देहं बुबुधे गतम्
06100131 अथेन्द्रो वज्रम् उद्यम्य निर्मितं विश्वकर्मणा
06100132 मुनेः शक्तिभिरुत्सिक्तो भगवत्-तेजसान्वितः
06100141 वृतो देव-गणैः सर्वैर्गजेन्द्रोपर्यशोभत
06100142 स्तूयमानो मुनि-गणैस्त्रैलोक्यं हर्षयन्निव
06100151 वृत्रम् अभ्यद्रवच् छत्रुम् असुरानीक-यूथपैः
06100152 पर्यस्तम् ओजसा राजन्क्रुद्धो रुद्र इवान्तकम्
06100161 ततः सुराणाम् असुरै रणः परम-दारुणः
06100162 त्रेता-मुखे नर्मदायाम् अभवत् प्रथमे युगे
06100171 रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यां पितृ-वह्निभिः
06100172 मरुद्भिरृभुभिः साध्यैर्विश्वेदेवैर्मरुत्-पतिम्
06100181 दृष्ट्वा वज्र-धरं शक्रं रोचमानं स्वया श्रिया
06100182 नामृष्यन्नसुरा राजन्मृधे वृत्र-पुरःसराः
06100191 नमुचिः शम्बरोऽनर्वा द्विमूर्धा ऋषभोऽसुरः
06100192 हयग्रीवः शङ्कुशिरा विप्रचित्तिरयोमुखः
06100201 पुलोमा वृषपर्वा च प्रहेतिर्हेतिरुत्कलः
06100202 दैतेया दानवा यक्षा रक्षांसि च सहस्रशः
06100211 सुमालि-मालि-प्रमुखाः कार्तस्वर-परिच्छदाः
06100212 प्रतिषिध्येन्द्र-सेनाग्रं मृत्योरपि दुरासदम्
06100221 अभ्यर्दयन्नसम्भ्रान्ताः सिंह-नादेन दुर्मदाः
06100222 गदाभिः परिघैर्बाणैः प्रास-मुद्गर-तोमरैः
06100231 शूलैः परश्वधैः खड्गैः शतघ्नीभिर्भुशुण्डिभिः
06100232 सर्वतोऽवाकिरन्शस्त्रैरस्त्रैश्च विबुधर्षभान्
06100241 न तेऽदृश्यन्त सञ्छन्नाः शर-जालैः समन्ततः
06100242 पुङ्खानुपुङ्ख-पतितैर्ज्योतींषीव नभो-घनैः
06100251 न ते शस्त्रास्त्र-वर्षौघा ह्यासेदुः सुर-सैनिकान्
06100252 छिन्नाः सिद्ध-पथे देवैर्लघु-हस्तैः सहस्रधा
06100261 अथ क्षीणास्त्र-शस्त्रौघा गिरि-शृङ्ग-द्रुमोपलैः
06100262 अभ्यवर्षन्सुर-बलं चिच्छिदुस्तांश्च पूर्ववत्
06100271 तानक्षतान्स्वस्तिमतो निशाम्य ।शस्त्रास्त्र-पूगैरथ वृत्र-नाथाः
06100272 द्रुमैर्दृषद्भिर्विविधाद्रि-शृङ्गैर् ।अविक्षतांस्तत्रसुरिन्द्र-सैनिकान्
06100281 सर्वे प्रयासा अभवन्विमोघाः ।कृताः कृता देव-गणेषु दैत्यैः
06100282 कृष्णानुकूलेषु यथा महत्सु ।क्षुद्रैः प्रयुक्ता ऊषती रूक्ष-वाचः
06100291 ते स्व-प्रयासं वितथं निरीक्ष्य ।हरावभक्ता हत-युद्ध-दर्पाः

06100292 पलायनायाजि-मुखे विसृज्य ।पतिं मनस्ते दधुरात्त-साराः
06100301 वृत्रोऽसुरांस्ताननुगान्मनस्वी ।प्रधावतः प्रेक्ष्य बभाष एतत्
06100302 पलायितं प्रेक्ष्य बलं च भग्नं ।भयेन तीव्रेण विहस्य वीरः
06100311 कालोपपन्नां रुचिरां मनस्विनां ।जगाद वाचं पुरुष-प्रवीरः
06100312 हे विप्रचित्ते नमुचे पुलोमन् ।मयानर्वन्छम्बर मे शृणुध्वम्
06100321 जातस्य मृत्युर्ध्रुव एव सर्वतः ।प्रतिक्रिया यस्य न चेह क्लृप्ता
06100322 लोको यशश्चाथ ततो यदि ह्यमुं ।को नाम मृत्युं न वृणीत युक्तम्
06100331 द्वौ सम्मताविह मृत्यू दुरापौ ।यद्ब्रह्म-सन्धारणया जितासुः
06100332 कलेवरं योग-रतो विजह्याद् ।यदग्रणीर्वीर-शयेऽनिवृत्तः

Chapter 11

0611001 श्री-शुक उवाच
06110011 त एवं शंसतो धर्मं वचः पत्युरचेतसः
06110012 नैवागृह्णन्त सम्भ्रान्ताः पलायन-परा नृप
06110021 विशीर्यमाणां पृतनाम् आसुरीम् असुरर्षभः
06110022 कालानुकूलैस्त्रिदशैः काल्यमानाम् अनाथवत्
06110031 दृष्ट्वातप्यत सङ्क्रुद्ध इन्द्र-शत्रुरमर्षितः
06110032 तान्निवार्यौजसा राजन्निर्भर्त्स्येदम् उवाच ह
06110041 किं व उच्चरितैर्मातुर्धावद्भिः पृष्ठतो हतैः
06110042 न हि भीत-वधः श्लाघ्यो न स्वर्ग्यः शूर-मानिनाम्
06110051 यदि वः प्रधने श्रद्धा सारं वा क्षुल्लका हृदि
06110052 अग्रे तिष्ठत मात्रं मे न चेद्ग्राम्य-सुखे स्पृहा
06110061 एवं सुर-गणान्क्रुद्धो भीषयन्वपुषा रिपून्
06110062 व्यनदत् सुमहा-प्राणो येन लोका विचेतसः
06110071 तेन देव-गणाः सर्वे वृत्र-विस्फोटनेन वै
06110072 निपेतुर्मूर्च्छिता भूमौ यथैवाशनिना हताः
06110081 ममर्द पद्भ्यां सुर-सैन्यम् आतुरं ।निमीलिताक्षं रण-रङ्ग-दुर्मदः
06110082 गां कम्पयन्नुद्यत-शूल ओजसा ।नालं वनं यूथ-पतिर्यथोन्मदः
06110091 विलोक्य तं वज्र-धरोऽत्यमर्षितः ।स्व-शत्रवेऽभिद्रवते महा-गदाम्
06110092 चिक्षेप ताम् आपततीं सुदुःसहां ।जग्राह वामेन करेण लीलया
06110101 स इन्द्र-शत्रुः कुपितो भृशं तया ।महेन्द्र-वाहं गदयोरु-विक्रमः
06110102 जघान कुम्भ-स्थल उन्नदन्मृधे ।तत् कर्म सर्वे समपूजयन्नृप
06110111 ऐरावतो वृत्र-गदाभिमृष्टो ।विघूर्णितोऽद्रिः कुलिशाहतो यथा
06110112 अपासरद्भिन्न-मुखः सहेन्द्रो ।मुञ्चन्नसृक् सप्त-धनुर्भृशार्तः
06110121 न सन्न-वाहाय विषण्ण-चेतसे ।प्रायुङ्क्त भूयः स गदां महात्मा
06110122 इन्द्रोऽमृत-स्यन्दि-कराभिमर्श- ।वीत-व्यथ-क्षत-वाहोऽवतस्थे

06110131 स तं नृपेन्द्राहव-काम्यया रिपुं ।वज्रायुधं भ्रातृ-हणं विलोक्य
06110132 स्मरंश्च तत्-कर्म नृ-शंसम् अंहः ।शोकेन मोहेन हसन्जगाद
0611014 श्री-वृत्र उवाच
06110141 दिष्ट्या भवान्मे समवस्थितो रिपुर् ।यो ब्रह्म-हा गुरु-हा भ्रातृ-हा च
06110142 दिष्ट्यानृणोऽद्याहम् असत्तम त्वया ।मच्-छूल-निर्भिन्न-दृषद्-धृदाचि-
रात्
06110151 यो नोऽग्रजस्यात्म-विदो द्विजातेर् ।गुरोरपापस्य च दीक्षितस्य
06110152 विश्रभ्य खड्गेन शिरांस्यवृश्चत् ।पशोरिवाकरुणः स्वर्ग-कामः
06110161 श्री-ह्री-दया-कीर्तिभिरुज्झितं त्वां ।स्व-कर्मणा पुरुषादैश्च गर्ह्यम्
06110162 कृच्छ्रेण मच्-छूल-विभिन्न-देहम् ।अस्पृष्ट-वह्निं समदन्ति गृध्राः
06110171 अन्येऽनु ये त्वेह नृ-शंसम् अज्ञा ।यदुद्यतास्त्राः प्रहरन्ति मह्यम्
06110172 तैर्भूत-नाथान्सगणान्निशात- ।त्रिशूल-निर्भिन्न-गलैर्यजामि
06110181 अथो हरे मे कुलिशेन वीर ।हर्ता प्रमथ्यैव शिरो यदीह
06110182 तत्रानृणो भूत-बलिं विधाय ।मनस्विनां पाद-रजः प्रपत्स्ये
06110191 सुरेश कस्मान्न हिनोषि वज्रं ।पुरः स्थिते वैरिणि मय्यमोघम्
06110192 मा संशयिष्ठा न गदेव वज्रः ।स्यान्निष्फलः कृपणार्थेव याच्'आ
06110201 नन्वेष वज्रस्तव शक्र तेजसा ।हरेर्दधीचेस्तपसा च तेजितः
06110202 तेनैव शत्रुं जहि विष्णु-यन्त्रितो ।यतो हरिर्विजयः श्रीर्गुणास्ततः
06110211 अहं समाधाय मनो यथाह नः ।सङ्कर्षणस्तच्-चरणारविन्दे
06110212 त्वद्-वज्र-रंहो-लुलित-ग्राम्य-पाशो ।गतिं मुनेर्याम्यपविद्ध-लोकः
06110221 पुंसां किलैकान्त-धियां स्वकानां ।याः सम्पदो दिवि भूमौ रसायाम्
06110222 न राति यद्द्वेष उद्वेग आधिर् ।मदः कलिर्व्यसनं सम्प्रयासः
06110231 त्रै-वर्गिकायास-विघातम् अस्मत्- ।पतिर्विधत्ते पुरुषस्य शक्र
06110232 ततोऽनुमेयो भगवत्-प्रसादो ।यो दुर्लभोऽकिञ्चन-गोचरोऽन्यैः
06110241 अहं हरे तव पादैक-मूल- ।दासानुदासो भवितास्मि भूयः
06110242 मनः स्मरेतासु-पतेर्गुणांस्ते ।गृणीत वाक् कर्म करोतु कायः
06110251 न नाक-पृष्ठं न च पारमेष्ठ्यं ।न सार्व-भौमं न रसाधिपत्यम्
06110252 न योग-सिद्धीरपुनर्-भवं वा ।समञ्जस त्वा विरहय्य काङ्क्षे
06110261 अजात-पक्षा इव मातरं खगाः ।स्तन्यं यथा वत्सतराः क्षुध्-आर्ताः
06110262 प्रियं प्रियेव व्युषितं विषण्णा ।मनोऽरविन्दाक्ष दिदृक्षते त्वाम्
06110271 ममोत्तमश्लोक-जनेषु सख्यं ।संसार-चक्रे भ्रमतः स्व-कर्मभिः
06110272 त्वन्-माययात्मात्मज-दार-गेहेष्व् ।आसक्त-चित्तस्य न नाथ भूयात्

Chapter 12

0612001 श्री-ऋषिरुवाच
06120011 एवं जिहासुर्नृप देहम् आजौ । मृत्युं वरं विजयान्मन्यमानः
06120012 शूलं प्रगृह्याभ्यपतत् सुरेन्द्रं । यथा महा-पुरुषं कैटभोऽप्सु
06120021 ततो युगान्ताग्नि-कठोर-जिह्वम् । आविध्य शूलं तरसासुरेन्द्रः
06120022 क्षिप्त्वा महेन्द्राय विनद्य वीरो । हतोऽसि पापेति रुषा जगाद
06120031 ख आपतत् तद्विचलद्ग्रहोल्कवन् । निरीक्ष्य दुष्प्रेक्ष्यम् अजात-विक्लवः
06120032 वज्रेण वज्री शत-पर्वणाच्छिनद् । भुजं च तस्योरग-राज-भोगम्
06120041 छिन्नैक-बाहुः परिघेण वृत्रः । संरब्ध आसाद्य गृहीत-वज्रम्
06120042 हनौ तताडेन्द्रम् अथामरेभं । वज्रं च हस्तान्न्यपतन्मघोनः
06120051 वृत्रस्य कर्मातिमहाद्भुतं तत् । सुरासुराश्चारण-सिद्ध-सङ्घाः
06120052 अपूजयंस्तत् पुरुहूत-सङ्कटं । निरीक्ष्य हा हेति विचुक्रुशुर्भृशम्
06120061 इन्द्रो न वज्रं जगृहे विलज्जितश् । च्युतं स्व-हस्तादरि-सन्निधौ पुनः
06120062 तम् आह वृत्रो हर आत्त-वज्रो । जहि स्व-शत्रुं न विषाद-कालः
06120071 युयुत्सतां कुत्रचिदाततायिनां । जयः सदैकत्र न वै परात्मनाम्
06120072 विनैकम् उत्पत्ति-लय-स्थितीश्वरं । सर्वज्ञम् आद्यं पुरुषं सनातनम्
06120081 लोकाः सपाला यस्येमे श्वसन्ति विवशा वशे
06120082 द्विजा इव शिचा बद्धाः स काल इह कारणम्
06120091 ओजः सहो बलं प्राणम् अमृतं मृत्युम् एव च
06120092 तम् अज्ञाय जनो हेतुम् आत्मानं मन्यते जडम्
06120101 यथा दारुमयी नारी यथा पत्रमयो मृगः
06120102 एवं भूतानि मघवन्नीश-तन्त्राणि विद्धि भोः
06120111 पुरुषः प्रकृतिर्व्यक्तम् आत्मा भूतेन्द्रियाशयाः
06120112 शक्नुवन्त्यस्य सर्गादौ न विना यद्-अनुग्रहात्
06120121 अविद्वानेवम् आत्मानं मन्यतेऽनीशम् ईश्वरम्

06120122 भूतैः सृजति भूतानि ग्रसते तानि तैः स्वयम्
06120131 आयुः श्रीः कीर्तिरैश्वर्यम् आशिषः पुरुषस्य याः
06120132 भवन्त्येव हि तत्-काले यथानिच्छोर्विपर्ययाः
06120141 तस्मादकीर्ति-यशसोर्जयापजययोरपि
06120142 समः स्यात् सुख-दुःखाभ्यां मृत्यु-जीवितयोस्तथा
06120151 सत्त्वं रजस्तम इति प्रकृतेर्नात्मनो गुणाः
06120152 तत्र साक्षिणम् आत्मानं यो वेद स न बध्यते
06120161 पश्य मां निर्जितं शत्रु वृक्णायुध-भुजं मृधे
06120162 घटमानं यथा-शक्ति तव प्राण-जिहीर्षया
06120171 प्राण-ग्लहोऽयं समर इष्व्-अक्षो वाहनासनः
06120172 अत्र न ज्ञायतेऽमुष्य जयोऽमुष्य पराजयः
0612018 श्री-शुक उवाच
06120181 इन्द्रो वृत्र-वचः श्रुत्वा गतालीकम् अपूजयत्
06120182 गृहीत-वज्रः प्रहसंस्तम् आह गत-विस्मयः
0612019 इन्द्र उवाच
06120191 अहो दानव सिद्धोऽसि यस्य ते मतिरीदृशी
06120192 भक्तः सर्वात्मनात्मानं सुहृदं जगद्-ईश्वरम्
06120201 भवानतार्षीन्मायां वै वैष्णवीं जन-मोहिनीम्
06120202 यद्विहायासुरं भावं महा-पुरुषतां गतः
06120211 खल्विदं महदाश्चर्यं यद्रजः-प्रकृतेस्तव
06120212 वासुदेवे भगवति सत्त्वात्मनि दृढा मतिः
06120221 यस्य भक्तिर्भगवति हरौ निःश्रेयसेश्वरे
06120222 विक्रीडतोऽमृताम्भोधौ किं क्षुद्रैः खातकोदकैः
0612023 श्री-शुक उवाच
06120231 इति ब्रुवाणावन्योन्यं धर्म-जिज्ञासया नृप
06120232 युयुधाते महा-वीर्याविन्द्र-वृत्रौ युधाम् पती
06120241 आविध्य परिघं वृत्रः कार्ष्णायसम् अरिन्दमः
06120242 इन्द्राय प्राहिणोद्घोरं वाम-हस्तेन मारिष
06120251 स तु वृत्रस्य परिघं करं च करभोपमम्
06120252 चिच्छेद युगपद्देवो वज्रेण शत-पर्वणा
06120261 दोर्भ्याम् उत्कृत्त-मूलाभ्यां बभौ रक्त-स्रवोऽसुरः
06120262 छिन्न-पक्षो यथा गोत्रः खाद्भ्रष्टो वज्रिणा हतः
06120271 महा-प्राणो महा-वीर्यो महा-सर्प इव द्विपम्
06120272 कृत्वाधरां हनुं भूमौ दैत्यो दिव्युत्तरां हनुम्
06120281 नभो-गम्भीर-वक्त्रेण लेलिहोल्बण-जिह्वया
06120282 दंष्ट्राभिः काल-कल्पाभिर्ग्रसन्निव जगत्-त्रयम्

06120291 अतिमात्र-महा-काय आक्षिपंस्तरसा गिरीन्
06120292 गिरि-राट् पाद-चारीव पद्भ्यां निर्जरयन्महीम्
06120301 जग्रास स समासाद्य वज्रिणं सह-वाहनम्
06120302 वृत्र-ग्रस्तं तम् आलोक्य सप्रजापतयः सुराः
06120303 हा कष्टम् इति निर्विण्णाश्चुक्रुशुः समहर्षयः
06120311 निगीर्णोऽप्यसुरेन्द्रेण न ममारोदरं गतः
06120312 महापुरुष-सन्नद्धो योगमाया-बलेन च
06120321 भित्त्वा वज्रेण तत्-कुक्षिं निष्क्रम्य बल-भिद्विभुः
06120322 उच्चकर्त शिरः शत्रोर्गिरि-शृङ्गम् इवौजसा
06120331 वज्रस्तु तत्-कन्धरम् आशु-वेगः ।कृन्तन्समन्तात् परिवर्तमानः
06120332 न्यपातयत् तावदहर्-गणेन ।यो ज्योतिषाम् अयने वार्त्र-हत्ये
06120341 तदा च खे दुन्दुभयो विनेदुर् ।गन्धर्व-सिद्धाः समहर्षि-सङ्घाः
06120342 वार्त्र-घ्न-लिङ्गैस्तम् अभिष्टुवाना ।मन्त्रैर्मुदा कुसुमैरभ्यवर्षन्
06120351 वृत्रस्य देहान्निष्क्रान्तम् आत्म-ज्योतिररिन्दम
06120352 पश्यतां सर्व-देवानाम् अलोकं समपद्यत

Chapter 13

0613001 श्री-शुक उवाच
06130011 वृत्रे हते त्रयो लोका विना शक्रेण भूरिद
06130012 सपाला ह्यभवन्सद्यो विज्वरा निर्वृतेन्द्रियाः
06130021 देवर्षि-पितृ-भूतानि दैत्या देवानुगाः स्वयम्
06130022 प्रतिजग्मुः स्व-धिष्ण्यानि ब्रह्मेशेन्द्रादयस्ततः
0613003 श्री-राजोवाच
06130031 इन्द्रस्यानिर्वृतेर्हेतुं श्रोतुम् इच्छामि भो मुने
06130032 येनासन्सुखिनो देवा हरेर्दुःखं कुतोऽभवत्
0613004 श्री-शुक उवाच
06130041 वृत्र-विक्रम-संविग्नाः सर्वे देवाः सहर्षिभिः
06130042 तद्-वधायार्थयन्निन्द्रं नैच्छद्भीतो बृहद्-वधात्
0613005 इन्द्र उवाच
06130051 स्त्री-भू-द्रुम-जलैरेनो विश्वरूप-वधोद्भवम्
06130052 विभक्तम् अनुगृह्णद्भिर्वृत्र-हत्यां क्व माज्म्र्यहम्
0613006 श्री-शुक उवाच
06130061 ऋषयस्तदुपाकर्ण्य महेन्द्रम् इदम् अब्रुवन्
06130062 याजयिष्याम भद्रं ते हयमेधेन मा स्म भैः
06130071 हयमेधेन पुरुषं परमात्मानम् ईश्वरम्
06130072 इष्ट्वा नारायणं देवं मोक्ष्यसेऽपि जगद्-वधात्
06130081 ब्रह्म-हा पितृ-हा गो-घ्नो मातृ-हाचार्य-हाघवान्
06130082 श्वादः पुल्कसको वापि शुद्ध्येरन्यस्य कीर्तनात्
06130091 तम् अश्वमेधेन महा-मखेन । श्रद्धान्वितोऽस्माभिरनुष्ठितेन
06130092 हत्वापि सब्रह्म-चराचरं त्वं । न लिप्यसे किं खल-निग्रहेण
0613010 श्री-शुक उवाच
06130101 एवं सञ्चोदितो विप्रैर्मरुत्वानहनद्रिपुम्

06130102 ब्रह्म-हत्या हते तस्मिन्नाससाद वृषाकपिम्
06130111 तयेन्द्रः स्मासहत् तापं निर्वृतिर्नामुम् आविशत्
06130112 ह्रीमन्तं वाच्यतां प्राप्तं सुखयन्त्यपि नो गुणाः
06130121 तां ददर्शानुधावन्तीं चाण्डालीम् इव रूपिणीम्
06130122 जरया वेपमानाङ्गीं यक्ष्म-ग्रस्ताम् असृक्-पटाम्
06130131 विकीर्य पलितान्केशांस्तिष्ठ तिष्ठेति भाषिणीम्
06130132 मीन-गन्ध्य्-असु-गन्धेन कुर्वतीं मार्ग-दूषणम्
06130141 नभो गतो दिशः सर्वाः सहस्राक्षो विशाम्पते
06130142 प्राग्-उदीचीं दिशं तूर्णं प्रविष्टो नृप मानसम्
06130151 स आवसत् पुष्कर-नाल-तन्तून् ।अलब्ध-भोगो यदिहाग्नि-दूतः
06130152 वर्षाणि साहस्रम् अलक्षितोऽन्तः ।सञ्चिन्तयन्ब्रह्म-वधाद्विमोक्षम्
06130161 तावत् त्रिणाकं नहुषः शशास ।विद्या-तपो-योग-बलानुभावः
06130162 स सम्पद्-ऐश्वर्य-मदान्ध-बुद्धिर् ।नीतस्तिरश्चां गतिम् इन्द्र-पत्न्या
06130171 ततो गतो ब्रह्म-गिरोपहूत ।ऋतम्भर-ध्यान-निवारिताघः
06130172 पापस्तु दिग्देवतया हतौजास् ।तं नाभ्यभूदवितं विष्णु-पत्न्या
06130181 तं च ब्रह्मर्षयोऽभ्येत्य हयमेधेन भारत
06130182 यथावद्दीक्षयां चक्रुः पुरुषाराधनेन ह
06130191 अथेज्यमाने पुरुषे सर्व-देवमयात्मनि
06130192 अश्वमेधे महेन्द्रेण वितते ब्रह्म-वादिभिः
06130201 स वै त्वाष्ट्र-वधो भूयानपि पाप-चयो नृप
06130202 नीतस्तेनैव शून्याय नीहार इव भानुना
06130211 स वाजिमेधेन यथोदितेन ।वितायमानेन मरीचि-मिश्रैः
06130212 इष्ट्वाधियज्ञं पुरुषं पुराणम् ।इन्द्रो महानास विधूत-पापः
06130221 इदं महाख्यानम् अशेष-पाप्मनां ।प्रक्षालनं तीर्थपदानुकीर्तनम्
06130222 भक्त्य्-उच्छ्रयं भक्त-जनानुवर्णनं ।महेन्द्र-मोक्षं विजयं मरुत्वतः
06130231 पठेयुराख्यानम् इदं सदा बुधाः ।शृण्वन्त्यथो पर्वणि पर्वणीन्द्रियम्
06130232 धन्यं यशस्यं निखिलाघ-मोचनं ।रिपुञ्जयं स्वस्त्य्-अयनं तथायुषम्

Chapter 14

0614001 श्री-परीक्षिदुवाच
06140011 रजस्-तमः-स्वभावस्य ब्रह्मन्वृत्रस्य पाप्मनः
06140012 नारायणे भगवति कथम् आसीद्दृढा मतिः
06140021 देवानां शुद्ध-सत्त्वानाम् ऋषीणां चामलात्मनाम्
06140022 भक्तिर्मुकुन्द-चरणे न प्रायेणोपजायते
06140031 रजोभिः सम-सङ्ख्याताः पार्थिवैरिह जन्तवः
06140032 तेषां ये केचनेहन्ते श्रेयो वै मनुजादयः
06140041 प्रायो मुमुक्षवस्तेषां केचनैव द्विजोत्तम
06140042 मुमुक्षूणां सहस्रेषु कश्चिन्मुच्येत सिध्यति
06140051 मुक्तानाम् अपि सिद्धानां नारायण-परायणः
06140052 सुदुर्लभः प्रशान्तात्मा कोटिष्वपि महा-मुने
06140061 वृत्रस्तु स कथं पापः सर्व-लोकोपतापनः
06140062 इत्थं दृढ-मतिः कृष्ण आसीत् सङ्ग्राम उल्बणे
06140071 अत्र नः संशयो भूया’ छ्रोतुं कौतूहलं प्रभो
06140072 यः पौरुषेण समरे सहस्राक्षम् अतोषयत्
0614008 श्री-सूत उवाच
06140081 परीक्षितोऽथ सम्प्रश्नं भगवान्बादरायणिः
06140082 निशम्य श्रद्दधानस्य प्रतिनन्द्य वचोऽब्रवीत्
0614009 श्री-शुक उवाच
06140091 शृणुष्वावहितो राजन्नितिहासम् इमं यथा
06140092 श्रुतं द्वैपायन-मुखान्नारदाद्देवलादपि
06140101 आसीद्राजा सार्वभौमः शूरसेनेषु वै नृप
06140102 चित्रकेतुरिति ख्यातो यस्यासीत् कामधुङ्मही
06140111 तस्य भार्या-सहस्राणां सहस्राणि दशाभवन्
06140112 सान्तानिकश्चापि नृपो न लेभे तासु सन्ततिम्

06140121 रूपौदार्य-वयो-जन्म- विद्यैश्वर्य-श्रियादिभिः
06140122 सम्पन्नस्य गुणैः सर्वैश्चिन्ता बन्ध्या-पतेरभूत्
06140131 न तस्य सम्पदः सर्वा महिष्यो वाम-लोचनाः
06140132 सार्वभौमस्य भूश्चेयम् अभवन्प्रीति-हेतवः
06140141 तस्यैकदा तु भवनम् अङ्गिरा भगवानृषिः
06140142 लोकाननुचरन्नेतानुपागच्छद्यदृच्छया
06140151 तं पूजयित्वा विधिवत् प्रत्युत्थानार्हणादिभिः
06140152 कृतातिथ्यम् उपासीदत् सुखासीनं समाहितः
06140161 महर्षिस्तम् उपासीनं प्रश्रयावनतं क्षितौ
06140162 प्रतिपूज्य महाराज समाभाष्येदम् अब्रवीत्
0614017 अङ्गिरा उवाच
06140171 अपि तेऽनामयं स्वस्ति प्रकृतीनां तथात्मनः
06140172 यथा प्रकृतिभिर्गुप्तः पुमान्राजा च सप्तभिः
06140181 आत्मानं प्रकृतिष्वद्धा निधाय श्रेय आप्नुयात्
06140182 राज्ञा तथा प्रकृतयो नरदेवाहिताधयः
06140191 अपि दाराः प्रजामात्या भृत्याः श्रेण्योऽथ मन्त्रिणः
06140192 पौरा जानपदा भूपा आत्मजा वश-वर्तिनः
06140201 यस्यात्मानुवशश्चेत् स्यात् सर्वे तद्-वशगा इमे
06140202 लोकाः सपाला यच्छन्ति सर्वे बलिम् अतन्द्रिताः
06140211 आत्मनः प्रीयते नात्मा परतः स्वत एव वा
06140212 लक्षयेऽलब्ध-कामं त्वां चिन्तया शबलं मुखम्
06140221 एवं विकल्पितो राजन्विदुषा मुनिनापि सः
06140222 प्रश्रयावनतोऽभ्याह प्रजा-कामस्ततो मुनिम्
0614023 चित्रकेतुरुवाच
06140231 भगवन्किं न विदितं तपो-ज्ञान-समाधिभिः
06140232 योगिनां ध्वस्त-पापानां बहिरन्तः शरीरिषु
06140241 तथापि पृच्छतो ब्रूयां ब्रह्मन्नात्मनि चिन्तितम्
06140242 भवतो विदुषश्चापि चोदितस्त्वद्-अनुज्ञया
06140251 लोक-पालैरपि प्रार्थ्याः साम्राज्यैश्वर्य-सम्पदः
06140252 न नन्दयन्त्यप्रजं मां क्षुत्-तृट्-कामम् इवापरे
06140261 ततः पाहि महा-भाग पूर्वैः सह गतं तमः
06140262 यथा तरेम दुष्पारं प्रजया तद्विधेहि नः
0614027 श्री-शुक उवाच
06140271 इत्यर्थितः स भगवान्कृपालुर्ब्रह्मणः सुतः
06140272 श्रपयित्वा चरुं त्वाष्ट्रं त्वष्टारम् अयजद्विभुः
06140281 ज्येष्ठा श्रेष्ठा च या राज्ञो महिषीणां च भारत

06140282 नाम्ना कृतद्युतिस्तस्यै यज्ञोच्छिष्टम् अदाद्द्विजः
06140291 अथाह नृपतिं राजन्भवितैकस्तवात्मजः
06140292 हर्ष-शोक-प्रदस्तुभ्यम् इति ब्रह्म-सुतो ययौ
06140301 सापि तत्-प्राशनादेव चित्रकेतोरधारयत्
06140302 गर्भं कृतद्युतिर्देवी कृत्तिकाग्नेरिवात्मजम्
06140311 तस्या अनुदिनं गर्भः शुक्ल-पक्ष इवोडुपः
06140312 ववृधे शूरसेनेश- तेजसा शनकैर्नृप
06140321 अथ काल उपावृत्ते कुमारः समजायत
06140322 जनयन्शूरसेनानां शृण्वतां परमां मुदम्
06140331 हृष्टो राजा कुमारस्य स्नातः शुचिरलङ्कृतः
06140332 वाचयित्वाशिषो विप्रैः कारयाम् आस जातकम्
06140341 तेभ्यो हिरण्यं रजतं वासांस्याभरणानि च
06140342 ग्रामान्हयान्गजान्प्रादाद्धेनूनाम् अर्बुदानि षट्
06140351 ववर्ष कामानन्येषां पर्जन्य इव देहिनाम्
06140352 धन्यं यशस्यम् आयुष्यं कुमारस्य महा-मनाः
06140361 कृच्छ्र-लब्धेऽथ राजर्षेस्तनयेऽनुदिनं पितुः
06140362 यथा निःस्वस्य कृच्छ्राप्ते धने स्नेहोऽन्ववर्धत
06140371 मातुस्त्वतितरां पुत्रे स्नेहो मोह-समुद्भवः
06140372 कृतद्युतेः सपत्नीनां प्रजा-काम-ज्वरोऽभवत्
06140381 चित्रकेतोरतिप्रीतिर्यथा दारे प्रजावति
06140382 न तथान्येषु सञ्जज्ञे बालं लालयतोऽन्वहम्
06140391 ताः पर्यतप्यन्नात्मानं गर्हयन्त्योऽभ्यसूयया
06140392 आनपत्येन दुःखेन राज्ञश्चानादरेण च
06140401 धिग् अप्रजां स्त्रियं पापां पत्युश्चागृह-सम्मताम्
06140402 सुप्रजाभिः सपत्नीभिर्दासीम् इव तिरस्कृताम्
06140411 दासीनां को नु सन्तापः स्वामिनः परिचर्यया
06140412 अभीक्ष्णं लब्ध-मानानां दास्या दासीव दुर्भगाः
06140421 एवं सन्दह्यमानानां सपत्न्याः पुत्र-सम्पदा
06140422 राज्ञोऽसम्मत-वृत्तीनां विद्वेषो बलवानभूत्
06140431 विद्वेष-नष्ट-मतयः स्त्रियो दारुण-चेतसः
06140432 गरं ददुः कुमाराय दुर्मर्षा नृपतिं प्रति
06140441 कृतद्युतिरजानन्ती सपत्नीनाम् अघं महत्
06140442 सुप्त एवेति सञ्चिन्त्य निरीक्ष्य व्यचरद्गृहे
06140451 शयानं सुचिरं बालम् उपधार्य मनीषिणी
06140452 पुत्रम् आनय मे भद्रे इति धात्रीम् अचोदयत्
06140461 सा शयानम् उपव्रज्य दृष्ट्वा चोत्तार-लोचनम्

06140462 प्राणेन्द्रियात्मभिस्त्यक्तं हतास्मीत्यपतद्भुवि
06140471 तस्यास्तदाकर्ण्य भृशातुरं स्वरं । घ्नन्त्याः कराभ्याम् उर उच्चकैरपि
06140472 प्रविश्य राज्ञी त्वरयात्मजान्तिकं । ददर्श बालं सहसा मृतं सुतम्
06140481 पपात भूमौ परिवृद्धया शुचा । मुमोह विभ्रष्ट-शिरोरुहाम्बरा
06140491 ततो नृपान्तःपुर-वर्तिनो जना । नराश्च नार्यश्च निशम्य रोदनम्
06140492 आगत्य तुल्य-व्यसनाः सुदुःखितास् । ताश्च व्यलीकं रुरुदुः कृतागसः
06140501 श्रुत्वा मृतं पुत्रम् अलक्षितान्तकं । विनष्ट-दृष्टिः प्रपतन्स्खलन्पथि
06140502 स्नेहानुबन्धैधितया शुचा भृशं । विमूर्च्छितोऽनुप्रकृतिर्द्विजैर्वृतः
06140511 पपात बालस्य स पाद-मूले । मृतस्य विस्रस्त-शिरोरुहाम्बरः
06140512 दीर्घं श्वसन्बाष्प-कलोपरोधतो । निरुद्ध-कण्ठो न शशाक भाषितुम्
06140521 पतिं निरीक्ष्योरु-शुचार्पितं तदा । मृतं च बालं सुतम् एक-सन्ततिम्
06140522 जनस्य राज्ञी प्रकृतेश्च हृद्-रुजं । सती दधाना विललाप चित्रधा
06140531 स्तन-द्वयं कुङ्कुम-पङ्क-मण्डितं । निषिञ्चती साञ्जन-बाष्प-बिन्दुभिः
06140532 विकीर्य केशान्विगलत्-स्रजः सुतं । शुशोच चित्रं कुररीव सुस्वरम्
06140541 अहो विधातस्त्वम् अतीव बालिशो । यस्त्वात्म-सृष्ट्य्-अप्रतिरूपम् ईहसे
06140542 परे नु जीवत्यपरस्य या मृतिर् । विपर्ययश्चेत् त्वम् असि ध्रुवः परः
06140551 न हि क्रमश्चेदिह मृत्यु-जन्मनोः । शरीरिणाम् अस्तु तदात्म-कर्मभिः
06140552 यः स्नेह-पाशो निज-सर्ग-वृद्धये । स्वयं कृतस्ते तम् इमं विवृश्चसि
06140561 त्वं तात नार्हसि च मां कृपणाम् अनाथां
06140562 त्यक्तुं विचक्ष्व पितरं तव शोक-तप्तम्
06140563 अञ्जस्तरेम भवताप्रज-दुस्तरं यद्
06140564 ध्वान्तं न याह्यकरुणेन यमेन दूरम्
06140571 उत्तिष्ठ तात त इमे शिशवो वयस्यास्
06140572 त्वाम् आह्वयन्ति नृप-नन्दन संविहर्तुम्
06140573 सुप्तश्चिरं ह्यशनया च भवान्परीतो
06140574 भुङ्क्ष्व स्तनं पिब शुचो हर नः स्वकानाम्
06140581 नाहं तनूज ददृशे हत-मङ्गला ते
06140582 मुग्ध-स्मितं मुदित-वीक्षणम् आननाब्जम्
06140583 किं वा गतोऽस्यपुनर्-अन्वयम् अन्य-लोकं
06140584 नीतोऽघृणेन न शृणोमि कला गिरस्ते
0614059 श्री-शुक उवाच
06140591 विलपन्त्या मृतं पुत्रम् इति चित्र-विलापनैः
06140592 चित्रकेतुर्भृशं तप्तो मुक्त-कण्ठो रुरोद ह
06140601 तयोर्विलपतोः सर्वे दम्पत्योस्तद्-अनुव्रताः
06140602 रुरुदुः स्म नरा नार्यः सर्वम् आसीदचेतनम्
06140611 एवं कश्मलम् आपन्नं नष्ट-संज्ञम् अनायकम्

06140612 ज्ञात्वाङ्गिरा नाम ऋषिराजगाम सनारदः

Chapter 15

0615001 श्री-शुक उवाच
06150011 ऊचतुर्मृतकोपान्ते पतितं मृतकोपमम्
06150012 शोकाभिभूतं राजानं बोधयन्तौ सद्-उक्तिभिः
06150021 कोऽयं स्यात् तव राजेन्द्र भवान्यम् अनुशोचति
06150022 त्वं चास्य कतमः सृष्टौ पुरेदानीम् अतः परम्
06150031 यथा प्रयान्ति संयान्ति स्रोतो-वेगेन बालुकाः
06150032 संयुज्यन्ते वियुज्यन्ते तथा कालेन देहिनः
06150041 यथा धानासु वै धाना भवन्ति न भवन्ति च
06150042 एवं भूतानि भूतेषु चोदितानीश-मायया
06150051 वयं च त्वं च ये चेमे तुल्य-कालाश्चराचराः
06150052 जन्म-मृत्योर्यथा पश्चात् प्राङ्नैवम् अधुनापि भोः
06150061 भूतैर्भूतानि भूतेशः सृजत्यवति हन्ति च
06150062 आत्म-सृष्टैरस्वतन्त्रैरनपेक्षोऽपि बालवत्
06150071 देहेन देहिनो राजन्देहाद्देहोऽभिजायते
06150072 बीजादेव यथा बीजं देह्यर्थ इव शाश्वतः
06150081 देह-देहि-विभागोऽयम् अविवेक-कृतः पुरा
06150082 जाति-व्यक्ति-विभागोऽयं यथा वस्तुनि कल्पितः
0615009 श्री-शुक उवाच
06150091 एवम् आश्वासितो राजा चित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः
06150092 विमृज्य पाणिना वक्त्रम् आधि-म्लानम् अभाषत
0615010 श्री-राजोवाच
06150101 कौ युवां ज्ञान-सम्पन्नौ महिष्ठौ च महीयसाम्
06150102 अवधूतेन वेषेण गूढाविह समागतौ
06150111 चरन्ति ह्यवनौ कामं ब्राह्मणा भगवत्-प्रियाः
06150112 मादृशां ग्राम्य-बुद्धीनां बोधायोन्मत्त-लिङ्गिनः

06150121 कुमारो नारद ऋभुरङ्गिरा देवलोऽसितः
06150122 अपान्तरतमा व्यासो मार्कण्डेयोऽथ गौतमः
06150131 वसिष्ठो भगवान्रामः कपिलो बादरायणिः
06150132 दुर्वासा याज्ञवल्क्यश्च जातुकर्णस्तथारुणिः
06150141 रोमशश्च्यवनो दत्त आसुरिः सपतञ्जलिः
06150142 ऋषिर्वेद-शिरा धौम्यो मुनिः पञ्चशिखस्तथा
06150151 हिरण्यनाभः कौशल्यः श्रुतदेव ऋतध्वजः
06150152 एते परे च सिद्धेशाश्चरन्ति ज्ञान-हेतवः
06150161 तस्माद्युवां ग्राम्य-पशोर्मम मूढ-धियः प्रभू
06150162 अन्धे तमसि मग्नस्य ज्ञान-दीप उदीर्यताम्
0615017 श्री-अङ्गिरा उवाच
06150171 अहं ते पुत्र-कामस्य पुत्रदोऽस्म्यङ्गिरा नृप
06150172 एष ब्रह्म-सुतः साक्षान्नारदो भगवानृषिः
06150181 इत्थं त्वां पुत्र-शोकेन मग्नं तमसि दुस्तरे
06150182 अतद्-अर्हम् अनुस्मृत्य महापुरुष-गोचरम्
06150191 अनुग्रहाय भवतः प्राप्तावावाम् इह प्रभो
06150192 ब्रह्मण्यो भगवद्-भक्तो नावासादितुम् अर्हसि
06150201 तदैव ते परं ज्ञानं ददामि गृहम् आगतः
06150202 ज्ञात्वान्याभिनिवेशं ते पुत्रम् एव ददाम्यहम्
06150211 अधुना पुत्रिणां तापो भवतैवानुभूयते
06150212 एवं दारा गृहा रायो विविधैश्वर्य-सम्पदः
06150221 शब्दादयश्च विषयाश्चला राज्य-विभूतयः
06150222 मही राज्यं बलं कोषो भृत्यामात्य-सुहृज्-जनाः
06150231 सर्वेऽपि शूरसेनेमे शोक-मोह-भयार्तिदाः
06150232 गन्धर्व-नगर-प्रख्याः स्वप्न-माया-मनोरथाः
06150241 दृश्यमाना विनार्थेन न दृश्यन्ते मनोभवाः
06150242 कर्मभिर्ध्यायतो नाना- कर्माणि मनसोऽभवन्
06150251 अयं हि देहिनो देहो द्रव्य-ज्ञान-क्रियात्मकः
06150252 देहिनो विविध-क्लेश- सन्ताप-कृदुदाहृतः
06150261 तस्मात् स्वस्थेन मनसा विमृश्य गतिम् आत्मनः
06150262 द्वैते ध्रुवार्थ-विश्रम्भं त्यजोपशमम् आविश
0615027 श्री-नारद उवाच
06150271 एतां मन्त्रोपनिषदं प्रतीच्छ प्रयतो मम
06150272 यां धारयन्सप्त-रात्राद्द्रष्टा सङ्कर्षणं विभुम्
06150281 यत्-पाद-मूलम् उपसृत्य नरेन्द्र पूर्वे
06150282 शर्वादयो भ्रमम् इमं द्वितयं विसृज्य

06150283 सद्यस्तदीयम् अतुलानधिकं महित्वं
06150284 प्रापुर्भवानपि परं न चिराद्‌उपैति

Chapter 16

0616001 श्री-बादरायणिरुवाच
06160011 अथ देव-ऋषी राजन्सम्परेतं नृपात्मजम्
06160012 दर्शयित्वेति होवाच ज्ञातीनाम् अनुशोचताम्
0616002 श्री-नारद उवाच
06160021 जीवात्मन्पश्य भद्रं ते मातरं पितरं च ते
06160022 सुहृदो बान्धवास्तप्ताः शुचा त्वत्-कृतया भृशम्
06160031 कलेवरं स्वम् आविश्य शेषम् आयुः सुहृद्-वृतः
06160032 भुङ्क्ष्व भोगान्पितृ-प्रत्तानधितिष्ठ नृपासनम्
0616004 जीव उवाच
06160041 कस्मिन्जन्मन्यमी मह्यं पितरो मातरोऽभवन्
06160042 कर्मभिर्भ्राम्यमाणस्य देव-तिर्यङ्-नृ-योनिषु
06160051 बन्धु-ज्ञात्य्-अरि-मध्यस्थ- मित्रोदासीन-विद्विषः
06160052 सर्व एव हि सर्वेषां भवन्ति क्रमशो मिथः
06160061 यथा वस्तूनि पण्यानि हेमादीनि ततस्ततः
06160062 पर्यटन्ति नरेष्वेवं जीवो योनिषु कर्तृषु
06160071 नित्यस्यार्थस्य सम्बन्धो ह्यनित्यो दृश्यते नृषु
06160072 यावद्यस्य हि सम्बन्धो ममत्वं तावदेव हि
06160081 एवं योनि-गतो जीवः स नित्यो निरहङ्कृतः
06160082 यावद्यत्रोपलभ्येत तावत् स्वत्वं हि तस्य तत्
06160091 एष नित्योऽव्ययः सूक्ष्म एष सर्वाश्रयः स्वदृक्
06160092 आत्ममाया-गुणैर्विश्वम् आत्मानं सृजते प्रभुः
06160101 न ह्यस्यास्ति प्रियः कश्चिन्नाप्रियः स्वः परोऽपि वा
06160102 एकः सर्व-धियां द्रष्टा कर्तॄणां गुण-दोषयोः
06160111 नादत्त आत्मा हि गुणं न दोषं न क्रिया-फलम्
06160112 उदासीनवदासीनः परावर-दृग् ईश्वरः

0616012 श्री-बादरायणिरुवाच
06160121 इत्युदीर्य गतो जीवो ज्ञातयस्तस्य ते तदा
06160122 विस्मिता मुमुचुः शोकं छित्त्वात्म-स्नेह-शृङ्खलाम्
06160131 निर्हृत्य ज्ञातयो ज्ञातेर्देहं कृत्वोचिताः क्रियाः
06160132 तत्यजुर्दुस्त्यजं स्नेहं शोक-मोह-भयार्तिदम्
06160141 बाल-घ्न्यो व्रीडितास्तत्र बाल-हत्या-हत-प्रभाः
06160142 बाल-हत्या-व्रतं चेरुर्ब्राह्मणैर्यन्निरूपितम्
06160143 यमुनायां महाराज स्मरन्त्यो द्विज-भाषितम्
06160151 स इत्थं प्रतिबुद्धात्मा चित्रकेतुर्द्विजोक्तिभिः
06160152 गृहान्ध-कूपान्निष्क्रान्तः सरः-पङ्कादिव द्विपः
06160161 कालिन्द्यां विधिवत् स्नात्वा कृत-पुण्य-जल-क्रियः
06160162 मौनेन संयत-प्राणो ब्रह्म-पुत्राववन्दत
06160171 अथ तस्मै प्रपन्नाय भक्ताय प्रयतात्मने
06160172 भगवान्नारदः प्रीतो विद्याम् एताम् उवाच ह
06160181 ओं नमस्तुभ्यं भगवते वासुदेवाय धीमहि
06160182 प्रद्युम्नायानिरुद्धाय नमः सङ्कर्षणाय च
06160191 नमो विज्ञान-मात्राय परमानन्द-मूर्तये
06160192 आत्मारामाय शान्ताय निवृत्त-द्वैत-दृष्टये
06160201 आत्मानन्दानुभूत्यैव न्यस्त-शक्त्य्-ऊर्मये नमः
06160202 हृषीकेशाय महते नमस्तेऽनन्त-मूर्तये
06160211 वचस्युपरतेऽप्राप्य य एको मनसा सह
06160212 अनाम-रूपश्चिन्-मात्रः सोऽव्यान्नः सद्-असत्-परः
06160221 यस्मिन्निदं यतश्चेदं तिष्ठत्यप्येति जायते
06160222 मृण्मयेष्विव मृज्-जातिस्तस्मै ते ब्रह्मणे नमः
06160231 यन्न स्पृशन्ति न विदुर्मनो-बुद्धीन्द्रियासवः
06160232 अन्तर्बहिश्च विततं व्योमवत् तन्नतोऽस्म्यहम्
06160241 देहेन्द्रिय-प्राण-मनो-धियोऽमी ।यद्-अंश-विद्धाः प्रचरन्ति कर्मसु
06160242 नैवान्यदा लौहम् इवाप्रतप्तं ।स्थानेषु तद्द्रष्ट्रपदेशम् एति
06160251 ओं नमो भगवते महा-पुरुषाय महानुभावाय महा-विभूति-पतये सक-
ल-सात्वत-परिवृढ-निकर-कर-कमल-कुड्मलोपलालित-चरणारविन्द-युगल प-
रम-परमेष्ठिन्नमस्ते
0616026 श्री-शुक उवाच
06160261 भक्तायैतां प्रपन्नाय विद्याम् आदिश्य नारदः
06160262 ययावङ्गिरसा साकं धाम स्वायम्भुवं प्रभो
06160271 चित्रकेतुस्तु तां विद्यां यथा नारद-भाषिताम्
06160272 धारयाम् आस सप्ताहम् अब्-भक्षः सुसमाहितः

06160281 ततः स सप्त-रात्रान्ते विद्यया धार्यमाणया
06160282 विद्याधराधिपत्यं च लेभेऽप्रतिहतं नृप
06160291 ततः कतिपयाहोभिर्विद्ययेद्ध-मनो-गतिः
06160292 जगाम देव-देवस्य शेषस्य चरणान्तिकम्
06160301 मृणाल-गौरं शिति-वाससं स्फुरत्- ।किरीट-केयूर-कटित्र-कङ्कणम्
06160302 प्रसन्न-वक्त्रारुण-लोचनं वृतं ।ददर्श सिद्धेश्वर-मण्डलैः प्रभुम्
06160311 तद्-दर्शन-ध्वस्त-समस्त-किल्बिषः ।स्वस्थामलान्तःकरणोऽभ्ययान्मु-
निः
06160312 प्रवृद्ध-भक्त्या प्रणयाश्रु-लोचनः ।प्रहृष्ट-रोमानमदादि-पुरुषम्
06160321 स उत्तमश्लोक-पदाब्ज-विष्टरं ।प्रेमाश्रु-लेशैरुपमेहयन्मुहुः
06160322 प्रेमोपरुद्धाखिल-वर्ण-निर्गमो ।नैवाशकत् तं प्रसमीडितुं चिरम्
06160331 ततः समाधाय मनो मनीषया ।बभाष एतत् प्रतिलब्ध-वाग् असौ
06160332 नियम्य सर्वेन्द्रिय-बाह्य-वर्तनं ।जगद्-गुरुं सात्वत-शास्त्र-विग्रहम्
0616034 चित्रकेतुरुवाच
06160341 अजित जितः सम-मतिभिः ।साधुभिर्भवान्जितात्मभिर्भवता
06160342 विजितास्तेऽपि च भजताम् ।अकामात्मनां य आत्मदोऽति-करुणः
06160351 तव विभवः खलु भगवन् ।जगद्-उदय-स्थिति-लयादीनि
06160352 विश्व-सृजस्तेऽंशांशास् ।तत्र मृषा स्पर्धन्ति पृथग् अभिमत्या
06160361 परमाणु-परम-महतोस् ।त्वम् आद्य-अन्तान्तर-वर्ती त्रय-विधुरः
06160362 आदावन्तेऽपि च सत्त्वानां ।यद्ध्रुवं तदेवान्तरालेऽपि
06160371 क्षित्य्-आदिभिरेष किलावृतः ।सप्तभिर्दश-गुणोत्तरैरण्ड-कोशः
06160372 यत्र पतत्यणु-कल्पः ।सहाण्ड-कोटि-कोटिभिस्तदनन्तः
06160381 विषय-तृषो नर-पशवो ।य उपासते विभूतीर्न परं त्वाम्
06160382 तेषाम् आशिष ईश ।तदनु विनश्यन्ति यथा राज-कुलम्
06160391 काम-धियस्त्वयि रचिता ।न परम रोहन्ति यथा करम्भ-बीजानि
06160392 ज्ञानात्मन्यगुणमये ।गुण-गणतोऽस्य द्वन्द्व-जालानि
06160401 जितम् अजित तदा भवता ।यदाह भागवतं धर्मम् अनवद्यम्
06160402 निष्किञ्चना ये मुनय ।आत्मारामा यम् उपासतेऽपवर्गाय
06160411 विषम-मतिर्न यत्र नृणां ।त्वम् अहम् इति मम तवेति च यदन्यत्र
06160412 विषम-धिया रचितो यः ।स ह्यविशुद्धः क्षयिष्णुरधर्म-बहुलः
06160421 कः क्षेमो निज-परयोः ।कियान्वार्थः स्व-पर-द्रुहा धर्मेण
06160422 स्व-द्रोहात् तव कोपः ।पर-सम्पीडया च तथाधर्मः
06160431 न व्यभिचरति तवेक्षा ।यया ह्यभिहितो भागवतो धर्मः
06160432 स्थिर-चर-सत्त्व-कदम्बेष्व् ।अपृथग्-धियो यम् उपासते त्वार्याः
06160441 न हि भगवन्नघटितम् इदं ।त्वद्-दर्शनान्नृणाम् अखिल-पाप-क्षयः
06160442 यन्-नाम सकृच् छ्रवणात् ।पुक्कशोऽपि विमुच्यते संसारात्

06160451 अथ भगवन्वयम् अधुना ।त्वद्-अवलोक-परिमृष्टाशय-मलाः
06160452 सुर-ऋषिणा यत् कथितं ।तावकेन कथम् अन्यथा भवति
06160461 विदितम् अनन्त समस्तं ।तव जगद्-आत्मनो जनैरिहाचरितम्
06160462 विज्ञाप्यं परम-गुरोः ।कियदिव सवितुरिव खद्योतैः
06160471 नमस्तुभ्यं भगवते ।सकल-जगत्-स्थिति-लयोदयेशाय
06160472 दुरवसितात्म-गतये ।कुयोगिनां भिदा परमहंसाय
06160481 यं वै श्वसन्तम् अनु विश्व-सृजः श्वसन्ति
06160482 यं चेकितानम् अनु चित्तय उच्चकन्ति
06160483 भू-मण्डलं सर्षपायति यस्य मूर्ध्नि
06160484 तस्मै नमो भगवतेऽस्तु सहस्र-मूर्ध्ने
0616049 श्री-शुक उवाच
06160491 संस्तुतो भगवानेवम् अनन्तस्तम् अभाषत
06160492 विद्याधर-पतिं प्रीतश्चित्रकेतुं कुरूद्वह
0616050 श्री-भगवानुवाच
06160501 यन्नारदाङ्गिरोभ्यां ते व्याहृतं मेऽनुशासनम्
06160502 संसिद्धोऽसि तया राजन्विद्यया दर्शनाच् च मे
06160511 अहं वै सर्व-भूतानि भूतात्मा भूत-भावनः
06160512 शब्द-ब्रह्म परं ब्रह्म ममोभे शाश्वती तनू
06160521 लोके विततम् आत्मानं लोकं चात्मनि सन्ततम्
06160522 उभयं च मया व्याप्तं मयि चैवोभयं कृतम्
06160531 यथा सुषुप्तः पुरुषो विश्वं पश्यति चात्मनि
06160532 आत्मानम् एक-देश-स्थं मन्यते स्वप्न उत्थितः
06160541 एवं जागरणादीनि जीव-स्थानानि चात्मनः
06160542 माया-मात्राणि विज्ञाय तद्-द्रष्टारं परं स्मरेत्
06160551 येन प्रसुप्तः पुरुषः स्वापं वेदात्मनस्तदा
06160552 सुखं च निर्गुणं ब्रह्म तम् आत्मानम् अवेहि माम्
06160561 उभयं स्मरतः पुंसः प्रस्वाप-प्रतिबोधयोः
06160562 अन्वेति व्यतिरिच्येत तज् ज्ञानं ब्रह्म तत् परम्
06160571 यदेतद्विस्मृतं पुंसो मद्-भावं भिन्नम् आत्मनः
06160572 ततः संसार एतस्य देहाद्देहो मृतेर्मृतिः
06160581 लब्ध्वेह मानुषीं योनिं ज्ञान-विज्ञान-सम्भवाम्
06160582 आत्मानं यो न बुद्ध्येत न क्वचित् क्षेमम् आप्नुयात्
06160591 स्मृत्वेहायां परिक्लेशं ततः फल-विपर्ययम्
06160592 अभयं चाप्यनीहायां सङ्कल्पाद्विरमेत् कविः
06160601 सुखाय दुःख-मोक्षाय कुर्वाते दम्पती क्रियाः
06160602 ततोऽनिवृत्तिरप्राप्तिर्दुःखस्य च सुखस्य च

06160611 एवं विपर्ययं बुद्ध्वा नृणां विज्ञाभिमानिनाम्
06160612 आत्मनश्च गतिं सूक्ष्मां स्थान-त्रय-विलक्षणाम्
06160621 दृष्ट-श्रुताभिर्मात्राभिर्निर्मुक्तः स्वेन तेजसा
06160622 ज्ञान-विज्ञान-सन्तृप्तो मद्-भक्तः पुरुषो भवेत्
06160631 एतावानेव मनुजैर्योग-नैपुण्य-बुद्धिभिः
06160632 स्वार्थः सर्वात्मना ज्ञेयो यत् परात्मैक-दर्शनम्
06160641 त्वम् एतच् छ्रद्धया राजन्नप्रमत्तो वचो मम
06160642 ज्ञान-विज्ञान-सम्पन्नो धारयन्नाशु सिध्यसि
0616065 श्री-शुक उवाच
06160651 आश्वास्य भगवानित्थं चित्रकेतुं जगद्-गुरुः
06160652 पश्यतस्तस्य विश्वात्मा ततश्चान्तर्दधे हरिः

Chapter 17

0617001 श्री-शुक उवाच
06170011 यतश्चान्तर्हितोऽनन्तस्तस्यै कृत्वा दिशे नमः
06160012 विद्याधरश्चित्रकेतुश्चचार गगने चरः
06170021 स लक्षं वर्ष-लक्षाणाम् अव्याहत-बलेन्द्रियः
06170022 स्तूयमानो महा-योगी मुनिभिः सिद्ध-चारणैः
06170031 कुलाचलेन्द्र-द्रोणीषु नाना-सङ्कल्प-सिद्धिषु
06170032 रेमे विद्याधर-स्त्रीभिर्गापयन्हरिम् ईश्वरम्
06170041 एकदा स विमानेन विष्णु-दत्तेन भास्वता
06170042 गिरिशं ददृशे गच्छन्परीतं सिद्ध-चारणैः
06170051 आलिङ्ग्याङ्कीकृतां देवीं बाहुना मुनि-संसदि
06170052 उवाच देव्याः शृण्वन्त्या जहासोच्चैस्तद्-अन्तिके
0617006 चित्रकेतुरुवाच
06170061 एष लोक-गुरुः साक्षाद्धर्मं वक्ता शरीरिणाम्
06170062 आस्ते मुख्यः सभायां वै मिथुनी-भूय भार्यया
06170071 जटा-धरस्तीव्र-तपा ब्रह्मवादि-सभा-पतिः
06170072 अङ्कीकृत्य स्त्रियं चास्ते गत-ह्रीः प्राकृतो यथा
06170081 प्रायशः प्राकृताश्चापि स्त्रियं रहसि बिभ्रति
06170082 अयं महा-व्रत-धरो बिभर्ति सदसि स्त्रियम्
0617009 श्री-शुक उवाच
06170091 भगवानपि तच् छ्रुत्वा प्रहस्यागाध-धीर्नृप
06170092 तूष्णीं बभूव सदसि सभ्याश्च तद्-अनुव्रताः
06170101 इत्यतद्-वीर्य-विदुषि ब्रुवाणे बह्व्-अशोभनम्
06170102 रुषाह देवी धृष्टाय निर्जितात्माभिमानिने
0617011 श्री-पार्वत्युवाच
06170111 अयं किम् अधुना लोके शास्ता दण्ड-धरः प्रभुः

06170112 अस्मद्-विधानां दुष्टानां निर्लज्जानां च विप्रकृत्
06170121 न वेद धर्मं किल पद्मयोनिर् ।न ब्रह्म-पुत्रा भृगु-नारदाद्याः
06170122 न वै कुमारः कपिलो मनुश्च ।ये नो निषेधन्त्यति-वर्तिनं हरम्
06170131 एषाम् अनुध्येय-पदाब्ज-युग्मं ।जगद्-गुरुं मङ्गल-मङ्गलं स्वयम्
06170132 यः क्षत्र-बन्धुः परिभूय सूरीन् ।प्रशास्ति धृष्टस्तदयं हि दण्ड्यः
06170141 नायम् अर्हति वैकुण्ठ- पाद-मूलोपसर्पणम्
06170142 सम्भावित-मतिः स्तब्धः साधुभिः पर्युपासितम्
06170151 अतः पापीयसीं योनिम् आसुरीं याहि दुर्मते
06170152 यथेह भूयो महतां न कर्ता पुत्र किल्बिषम्
0617016 श्री-शुक उवाच
06170161 एवं शप्तश्चित्रकेतुर्विमानादवरुह्य सः
06170162 प्रसादयाम् आस सतीं मूर्ध्ना नम्रेण भारत
0617017 चित्रकेतुरुवाच
06170171 प्रतिगृह्णामि ते शापम् आत्मनोऽञ्जलिनाम्बिके
06170172 देवैर्मर्त्याय यत् प्रोक्तं पूर्व-दिष्टं हि तस्य तत्
06170181 संसार-चक्र एतस्मि' जन्तुरज्ञान-मोहितः
06170182 भ्राम्यन्सुखं च दुःखं च भुङ्क्ते सर्वत्र सर्वदा
06170191 नैवात्मा न परश्चापि कर्ता स्यात् सुख-दुःखयोः
06170192 कर्तारं मन्यतेऽत्राज्ञ आत्मानं परम् एव च
06170201 गुण-प्रवाह एतस्मिन्कः शापः को न्वनुग्रहः
06170202 कः स्वर्गो नरकः को वा किं सुखं दुःखम् एव वा
06170211 एकः सृजति भूतानि भगवानात्म-मायया
06170212 एषां बन्धं च मोक्षं च सुखं दुःखं च निष्कलः
06170221 न तस्य कश्चिद्दयितः प्रतीपो ।न ज्ञाति-बन्धुर्न परो न च स्वः
06170222 समस्य सर्वत्र निरञ्जनस्य ।सुखे न रागः कुत एव रोषः
06170231 तथापि तच्-छक्ति-विसर्ग एषां ।सुखाय दुःखाय हिताहिताय
06170232 बन्धाय मोक्षाय च मृत्यु-जन्मनोः ।शरीरिणां संसृतयेऽवकल्पते
06170241 अथ प्रसादये न त्वां शाप-मोक्षाय भामिनि
06170242 यन्मन्यसे ह्यसाधूक्तं मम तत् क्षम्यतां सति
0617025 श्री-शुक उवाच
06170251 इति प्रसाद्य गिरिशौ चित्रकेतुररिन्दम
06170252 जगाम स्व-विमानेन पश्यतोः स्मयतोस्तयोः
06170261 ततस्तु भगवान्रुद्रो रुद्राणीम् इदम् अब्रवीत्
06170262 देवर्षि-दैत्य-सिद्धानां पार्षदानां च शृण्वताम्
0617027 श्री-रुद्र उवाच
06170271 दृष्टवत्यसि सुश्रोणि हरेरद्भुत-कर्मणः

06170272 माहात्म्यं भृत्य-भृत्यानां निःस्पृहाणां महात्मनाम्
06170281 नारायण-पराः सर्वे न कुतश्चन बिभ्यति
06170282 स्वर्गापवर्ग-नरकेष्वपि तुल्यार्थ-दर्शिनः
06170291 देहिनां देह-संयोगाद्द्वन्द्वानीश्वर-लीलया
06170292 सुखं दुःखं मृतिर्जन्म शापोऽनुग्रह एव च
06170301 अविवेक-कृतः पुंसो ह्यर्थ-भेद इवात्मनि
06170302 गुण-दोष-विकल्पश्च भिदेव स्रजिवत् कृतः
06170311 वासुदेवे भगवति भक्तिम् उद्वहतां नृणाम्
06170312 ज्ञान-वैराग्य-वीर्याणां न हि कश्चिद्व्यपाश्रयः
06170321 नाहं विरिञ्चो न कुमार-नारदौ ।न ब्रह्म-पुत्रा मुनयः सुरेशाः
06170322 विदाम यस्येहितम् अंशकांशका ।न तत्-स्वरूपं पृथग्-ईश-मानिनः
06170331 न ह्यस्यास्ति प्रियः कश्चिन्नाप्रियः स्वः परोऽपि वा
06170332 आत्मत्वात् सर्व-भूतानां सर्व-भूत-प्रियो हरिः
06170341 तस्य चायं महा-भागश्चित्रकेतुः प्रियोऽनुगः
06170342 सर्वत्र सम-दृक् शान्तो ह्यहं चैवाच्युत-प्रियः
06170351 तस्मान्न विस्मयः कार्यः पुरुषेषु महात्मसु
06170352 महापुरुष-भक्तेषु शान्तेषु सम-दर्शिषु
0617036 श्री-शुक उवाच
06170361 इति श्रुत्वा भगवतः शिवस्योमाभिभाषितम्
06170362 बभूव शान्त-धी राजन्देवी विगत-विस्मया
06170371 इति भागवतो देव्याः प्रतिशप्तुम् अलन्तमः
06170372 मूर्ध्ना स जगृहे शापम् एतावत् साधु-लक्षणम्
06170381 जज्ञे त्वष्टुर्दक्षिणाग्नौ दानवीं योनिम् आश्रितः
06170382 वृत्र इत्यभिविख्यातो ज्ञान-विज्ञान-संयुतः
06170391 एतत् ते सर्वम् आख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि
06170392 वृत्रस्यासुर-जातेश्च कारणं भगवन्-मतेः
06170401 इतिहासम् इमं पुण्यं चित्रकेतोर्महात्मनः
06170402 माहात्म्यं विष्णु-भक्तानां श्रुत्वा बन्धाद्विमुच्यते
06170411 य एतत् प्रातरुत्थाय श्रद्धया वाग्-यतः पठेत्
06170412 इतिहासं हरिं स्मृत्वा स याति परमां गतिम्

Chapter 18

0618001 श्री-शुक उवाच
06180011 पृश्निस्तु पत्नी सवितुः सावित्रीं व्याहृतिं त्रयीम्
06180012 अग्निहोत्रं पशुं सोमं चातुर्मास्यं महा-मखान्
06180021 सिद्धिर्भगस्य भार्याङ्ग महिमानं विभुं प्रभुम्
06180022 आशिषं च वरारोहां कन्यां प्रासूत सुव्रताम्
06180031 धातुः कुहूः सिनीवाली राका चानुमतिस्तथा
06180032 सायं दर्शम् अथ प्रातः पूर्णमासम् अनुक्रमात्
06180041 अग्नीन्पुरीष्यानाधत्त क्रियायां समनन्तरः
06180042 चर्षणी वरुणस्यासीद्यस्यां जातो भृगुः पुनः
06180051 वाल्मीकिश्च महा-योगी वल्मीकादभवत् किल
06180052 अगस्त्यश्च वसिष्ठश्च मित्रा-वरुणयोरृषी
06180061 रेतः सिषिचतुः कुम्भे उर्वश्याः सन्निधौ द्रुतम्
06180062 रेवत्यां मित्र उत्सर्गम् अरिष्टं पिप्पलं व्यधात्
06180071 पौलोम्याम् इन्द्र आधत्त त्रीन्पुत्रानिति नः श्रुतम्
06180072 जयन्तम् ऋषभं तात तृतीयं मीढुषं प्रभुः
06180081 उरुक्रमस्य देवस्य माया-वामन-रूपिणः
06180082 कीर्तौ पत्न्यां बृहच्छ्लोकस्तस्यासन्सौभगादयः
06180091 तत्-कर्म-गुण-वीर्याणि काश्यपस्य महात्मनः
06180092 पश्चाद्वक्ष्यामहेऽदित्यां यथैवावततार ह
06180101 अथ कश्यप-दायादान्दैतेयान्कीर्तयामि ते
06180102 यत्र भागवतः श्रीमान्प्रह्रादो बलिरेव च
06180111 दितेर्द्वावेव दायादौ दैत्य-दानव-वन्दितौ
06180112 हिरण्यकशिपुर्नाम हिरण्याक्षश्च कीर्तितौ
06180121 हिरण्यकशिपोर्भार्या कयाधुर्नाम दानवी
06180122 जम्भस्य तनया सा तु सुषुवे चतुरः सुतान्

06180131 संह्रादं प्राग् अनुह्रादं ह्रादं प्रह्रादम् एव च
06180132 तत्-स्वसा सिंहिका नाम राहुं विप्रचितोऽग्रहीत्
06180141 शिरोऽहरद्यस्य हरिश्चक्रेण पिबतोऽमृतम्
06180142 संह्रादस्य कृतिर्भार्या- सूत पञ्चजनं ततः
06180151 ह्रादस्य धमनिर्भार्या- सूत वातापिम् इल्वलम्
06180152 योऽगस्त्याय त्वतिथये पेचे वातापिम् इल्वलः
06180161 अनुह्रादस्य सूर्यायां बाष्कलो महिषस्तथा
06180162 विरोचनस्तु प्राह्रादिर्देव्यां तस्याभवद्बलिः
06180171 बाण-ज्येष्ठं पुत्र-शतम् अशनायां ततोऽभवत्
06180172 तस्यानुभावं सुश्लोक्यं पश्चादेवाभिधास्यते
06180181 बाण आराध्य गिरिशं लेभे तद्-गण-मुख्यताम्
06180182 यत्-पार्श्वे भगवानास्ते ह्यद्यापि पुर-पालकः
06180191 मरुतश्च दितेः पुत्राश्चत्वारिंशन्नवाधिकाः
06180192 त आसन्नप्रजाः सर्वे नीता इन्द्रेण सात्मताम्
0618020 श्री-राजोवाच
06180201 कथं त आसुरं भावम् अपोह्यौत्पत्तिकं गुरो
06180202 इन्द्रेण प्रापिताः सात्म्यं किं तत् साधु कृतं हि तैः
06180211 इमे श्रद्दधते ब्रह्मन्नृषयो हि मया सह
06180212 परिज्ञानाय भगवंस्तन्नो व्याख्यातुम् अर्हसि
0618022 श्री-सूत उवाच
06180221 तद्विष्णुरातस्य स बादरायणिर् ।वचो निशम्यादृतम् अल्पम् अर्थवत्
06180222 सभाजयन्सन्निभृतेन चेतसा ।जगाद सत्रायण सर्व-दर्शनः
0618023 श्री-शुक उवाच
06180231 हत-पुत्रा दितिः शक्र- पार्ष्णि-ग्राहेण विष्णुना
06180232 मन्युना शोक-दीप्तेन ज्वलन्ती पर्यचिन्तयत्
06180241 कदा नु भ्रातृ-हन्तारम् इन्द्रियारामम् उल्बणम्
06180242 अक्लिन्न-हृदयं पापं घातयित्वा शये सुखम्
06180251 कृमि-विड्-भस्म-संज्ञासीद्यस्येशाभिहितस्य च
06180252 भूत-ध्रुक् तत्-कृते स्वार्थं किं वेद निरयो यतः
06180261 आशासानस्य तस्येदं ध्रुवम् उन्नद्ध-चेतसः
06180262 मद-शोषक इन्द्रस्य भूयाद्येन सुतो हि मे
06180271 इति भावेन सा भर्तुराचचारासकृत् प्रियम्
06180272 शुश्रूषयानुरागेण प्रश्रयेण दमेन च
06180281 भक्त्या परमया राजन्मनोज्ञैर्वल्गु-भाषितैः
06180282 मनो जग्राह भाव-ज्ञा सस्मितापाङ्ग-वीक्षणैः
06180291 एवं स्त्रिया जडीभूतो विद्वानपि मनोज्ञया

06180292 बाढम् इत्याह विवशो न तच् चित्रं हि योषिति
06180301 विलोक्यैकान्त-भूतानि भूतान्यादौ प्रजापतिः
06180302 स्त्रियं चक्रे स्व-देहार्धं यया पुंसां मतिर्हृता
06180311 एवं शुश्रूषितस्तात भगवान्कश्यपः स्त्रिया
06180312 प्रहस्य परम-प्रीतो दितिम् आहाभिनन्द्य च
0618032 श्री-कश्यप उवाच
06180321 वरं वरय वामोरु प्रीतस्तेऽहम् अनिन्दिते
06180322 स्त्रिया भर्तरि सुप्रीते कः काम इह चागमः
06180331 पतिरेव हि नारीणां दैवतं परमं स्मृतम्
06180332 मानसः सर्व-भूतानां वासुदेवः श्रियः पतिः
06180341 स एव देवता-लिङ्गैर्नाम-रूप-विकल्पितैः
06180342 इज्यते भगवान्पुम्भिः स्त्रीभिश्च पति-रूप-धृक्
06180351 तस्मात् पति-व्रता नार्यः श्रेयस्-कामाः सुमध्यमे
06180352 यजन्तेऽनन्य-भावेन पतिम् आत्मानम् ईश्वरम्
06180361 सोऽहं त्वयार्चितो भद्रे ईदृग्-भावेन भक्तितः
06180362 तं ते सम्पादये कामम् असतीनां सुदुर्लभम्
0618037 दितिरुवाच
06180371 वरदो यदि मे ब्रह्मन्पुत्रम् इन्द्र-हणं वृणे
06180372 अमृत्युं मृत-पुत्राहं येन मे घातितौ सुतौ
06180381 निशम्य तद्-वचो विप्रो विमनाः पर्यतप्यत
06180382 अहो अधर्मः सुमहानद्य मे समुपस्थितः
06180391 अहो अर्थेन्द्रियारामो योषिन्-मय्येह मायया
06180392 गृहीत-चेताः कृपणः पतिष्ये नरके ध्रुवम्
06180401 कोऽतिक्रमोऽनुवर्तन्त्याः स्वभावम् इह योषितः
06180402 धिङ्मां बताबुधं स्वार्थे यदहं त्वजितेन्द्रियः
06180411 शरत्-पद्मोत्सवं वक्त्रं वचश्च श्रवणामृतम्
06180412 हृदयं क्षुर-धाराभं स्त्रीणां को वेद चेष्टितम्
06180421 न हि कश्चित् प्रियः स्त्रीणाम् अञ्जसा स्वाशिषात्मनाम्
06180422 पतिं पुत्रं भ्रातरं वा घ्नन्त्यर्थे घातयन्ति च
06180431 प्रतिश्रुतं ददामीति वचस्तन्न मृषा भवेत्
06180432 वधं नार्हति चेन्द्रोऽपि तत्रेदम् उपकल्पते
06180441 इति सञ्चिन्त्य भगवान्मारीचः कुरुनन्दन
06180442 उवाच किञ्चित् कुपित आत्मानं च विगर्हयन्
0618045 श्री-कश्यप उवाच
06180451 पुत्रस्ते भविता भद्रे इन्द्र-हादेव-बान्धवः
06180452 संवत्सरं व्रतम् इदं यद्यञ्जो धारयिष्यसि

0618046 दितिरुवाच
06180461 धारयिष्ये व्रतं ब्रह्मन्ब्रूहि कार्याणि यानि मे
06180462 यानि चेह निषिद्धानि न व्रतं घ्नन्ति यान्युत
0618047 श्री-कश्यप उवाच
06180471 न हिंस्याद्भूत-जातानि न शपेन्नानृतं वदेत्
06180472 न छिन्द्यान्नख-रोमाणि न स्पृशेद्यदमङ्गलम्
06180481 नाप्सु स्नायान्न कुप्येत न सम्भाषेत दुर्जनैः
06180482 न वसीताधौत-वासः स्रजं च विधृतां क्वचित्
06180491 नोच्छिष्टं चण्डिकान्नं च सामिषं वृषलाहृतम्
06180492 भुञ्जीतोदक्यया दृष्टं पिबेन्नाञ्जलिना त्वपः
06180501 नोच्छिष्टास्पृष्ट-सलिला सन्ध्यायां मुक्त-मूर्धजा
06180502 अनर्चितासंयत-वाक् नासंवीता बहिश्चरेत्
06180511 नाधौत-पादाप्रयता नार्द्र-पादा उदक्-शिराः
06180512 शयीत नापराङ्नान्यैर्न नग्ना न च सन्ध्ययोः
06180521 धौत-वासा शुचिर्नित्यं सर्व-मङ्गल-संयुता
06180522 पूजयेत् प्रातराशात् प्राग् गो-विप्रा' श्रियम् अच्युतम्
06180531 स्त्रियो वीरवतीश्चार्चेत् स्रग्-गन्ध-बलि-मण्डनैः
06180532 पतिं चार्च्योपतिष्ठेत ध्यायेत् कोष्ठ-गतं च तम्
06180541 सांवत्सरं पुंसवनं व्रतम् एतदविप्लुतम्
06180542 धारयिष्यसि चेत् तुभ्यं शक्र-हा भविता सुतः
06180551 बाढम् इत्यभ्युपेत्याथ दिती राजन्महा-मनाः
06180552 कश्यपाद्गर्भम् आधत्त व्रतं चाञ्जो दधार सा
06180561 मातृ-ष्वसुरभिप्रायम् इन्द्र आज्ञाय मानद
06180562 शुश्रूषणेनाश्रम-स्थां दितिं पर्यचरत् कविः
06180571 नित्यं वनात् सुमनसः फल-मूल-समित्-कुशान्
06180572 पत्राङ्कुर-मृदोऽपश्च काले काल उपाहरत्
06180581 एवं तस्या व्रत-स्थाया व्रत-च्छिद्रं हरिर्नृप
06180582 प्रेप्सुः पर्यचरज् जिह्मो मृग-हेव मृगाकृतिः
06180591 नाध्यगच्छद्व्रत-च्छिद्रं तत्-परोऽथ मही-पते
06180592 चिन्तां तीव्रां गतः शक्रः केन मे स्याच् छिवं त्विह
06180601 एकदा सा तु सन्ध्यायाम् उच्छिष्टा व्रत-कर्शिता
06180602 अस्पृष्ट-वार्य्-अधौताङ्घ्रिः सुष्वाप विधि-मोहिता
06180611 लब्ध्वा तद्-अन्तरं शक्रो निद्रापहृत-चेतसः
06180612 दितेः प्रविष्ट उदरं योगेशो योग-मायया
06180621 चकर्त सप्तधा गर्भं वज्रेण कनक-प्रभम्
06180622 रुदन्तं सप्तधैकैकं मा रोदीरिति तान्पुनः

06180631 तम् ऊचुः पात्यमानास्ते सर्वे प्राञ्जलयो नृप
06180632 किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव
06180641 मा भैष्ट भ्रातरो मह्यं यूयम् इत्याह कौशिकः
06180642 अनन्य-भावान्पार्षदानात्मनो मरुतां गणान्
06180651 न ममार दितेर्गर्भः श्रीनिवासानुकम्पया
06180652 बहुधा कुलिश-क्षुण्णो द्रौण्य्-अस्त्रेण यथा भवान्
06180661 सकृदिष्ट्वादि-पुरुषं पुरुषो याति साम्यताम्
06180662 संवत्सरं किञ्चिदूनं दित्या यद्धरिरर्चितः
06180671 सजूरिन्द्रेण पञ्चाशद्देवास्ते मरुतोऽभवन्
06180672 व्यपोह्य मातृ-दोषं ते हरिणा सोम-पाः कृताः
06180681 दितिरुत्थाय ददृशे कुमाराननल-प्रभान्
06180682 इन्द्रेण सहितान्देवी पर्यतुष्यदनिन्दिता
06180691 अथेन्द्रम् आह ताताहम् आदित्यानां भयावहम्
06180692 अपत्यम् इच्छन्त्यचरं व्रतम् एतत् सुदुष्करम्
06180701 एकः सङ्कल्पितः पुत्रः सप्त सप्ताभवन्कथम्
06180702 यदि ते विदितं पुत्र सत्यं कथय मा मृषा
0618071 इन्द्र उवाच
06180711 अम्ब तेऽहं व्यवसितम् उपधार्यागतोऽन्तिकम्
06180712 लब्धान्तरो च्छिदं गर्भम् अर्थ-बुद्धिर्न धर्म-दृक्
06180721 कृत्तो मे सप्तधा गर्भ आसन्सप्त कुमारकाः
06180722 तेऽपि चैकैकशो वृक्णाः सप्तधा नापि मम्रिरे
06180731 ततस्तत् परमाश्चर्यं वीक्ष्य व्यवसितं मया
06180732 महापुरुष-पूजायाः सिद्धिः काप्यानुषङ्गिणी
06180741 आराधनं भगवत ईहमाना निराशिषः
06180742 ये तु नेच्छन्त्यपि परं ते स्वार्थ-कुशलाः स्मृताः
06180751 आराध्यात्म-प्रदं देवं स्वात्मानं जगद्-ईश्वरम्
06180752 को वृणीत गुण-स्पर्शं बुधः स्यान्नरकेऽपि यत्
06180761 तदिदं मम दौर्जन्यं बालिशस्य महीयसि
06180762 क्षन्तुम् अर्हसि मातस्त्वं दिष्ट्या गर्भो मृतोत्थितः
0618077 श्री-शुक उवाच
06180771 इन्द्रस्तयाभ्यनुज्ञातः शुद्ध-भावेन तुष्टया
06180772 मरुद्भिः सह तां नत्वा जगाम त्रि-दिवं प्रभुः
06180781 एवं ते सर्वम् आख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि
06180782 मङ्गलं मरुतां जन्म किं भूयः कथयामि ते

Chapter 19

0619001 श्री-राजोवाच
06190011 व्रतं पुंसवनं ब्रह्मन्भवता यदुदीरितम्
06190012 तस्य वेदितुम् इच्छामि येन विष्णुः प्रसीदति
0619002 श्री-शुक उवाच
06190021 शुक्ले मार्गशिरे पक्षे योषिद्भर्तुरनुज्ञया
06190022 आरभेत व्रतम् इदं सार्व-कामिकम् आदितः
06190031 निशम्य मरुतां जन्म ब्राह्मणाननुमन्त्र्य च
06190032 स्नात्वा शुक्ल-दती शुक्ले वसीतालङ्कृताम्बरे
06190033 पूजयेत् प्रातराशात् प्राग् भगवन्तं श्रिया सह
06190041 अलं ते निरपेक्षाय पूर्ण-काम नमोऽस्तु ते
06190042 महाविभूति-पतये नमः सकल-सिद्धये
06190051 यथा त्वं कृपया भूत्या तेजसा महिमौजसा
06190052 जुष्ट ईश गुणैः सर्वैस्ततोऽसि भगवान्प्रभुः
06190061 विष्णु-पत्नि महा-माये महापुरुष-लक्षणे
06190062 प्रीयेथा मे महा-भागे लोक-मातर्नमोऽस्तु ते
06190071 ओं नमो भगवते महा-पुरुषाय महानुभावाय महाविभूति-पतये सह महा-विभूतिभिर्बलिम् उपहरामीति ।अनेनाहर्-अहर्मन्त्रेण विष्णोरावाहनार्घ्य-पाद्योपस्पर्शन-स्नान-वास-उपवीत-विभूषण-गन्ध-पुष्प-धूप-दीपोपहाराद्य्-उपचारान्सुसमा-हितोपाहरेत्
06190081 हविः-शेषं च जुहुयादनले द्वादशाहुतीः
06190082 ओं नमो भगवते महा-पुरुषाय महाविभूति-पतये स्वाहेति
06190091 श्रियं विष्णुं च वरदावाशिषां प्रभवावुभौ
06190092 भक्त्या सम्पूजयेन्नित्यं यदीच्छेत् सर्व-सम्पदः
06190101 प्रणमेद्दण्डवद्भूमौ भक्ति-प्रह्वेण चेतसा
06190102 दश-वारं जपेन्मन्त्रं ततः स्तोत्रम् उदीरयेत्

06190111 युवां तु विश्वस्य विभू जगतः कारणं परम्
06190112 इयं हि प्रकृतिः सूक्ष्मा माया-शक्तिर्दुरत्यया
06190121 तस्या अधीश्वरः साक्षात् त्वम् एव पुरुषः परः
06190122 त्वं सर्व-यज्ञ इज्येयं क्रियेयं फल-भुग् भवान्
06190131 गुण-व्यक्तिरियं देवी व्यञ्जको गुण-भुग् भवान्
06190132 त्वं हि सर्व-शरीर्यात्मा श्रीः शरीरेन्द्रियाशयाः
06190133 नाम-रूपे भगवती प्रत्ययस्त्वम् अपाश्रयः
06190141 यथा युवां त्रि-लोकस्य वरदौ परमेष्ठिनौ
06190142 तथा म उत्तमश्लोक सन्तु सत्या महाशिषः
06190151 इत्यभिष्टूय वरदं श्रीनिवासं श्रिया सह
06190152 तन्निःसार्योपहरणं दत्त्वाचमनम् अर्चयेत्
06190161 ततः स्तुवीत स्तोत्रेण भक्ति-प्रह्वेण चेतसा
06190162 यज्ञोच्छिष्टम् अवघ्राय पुनरभ्यर्चयेद्धरिम्
06190171 पतिं च परया भक्त्या महापुरुष-चेतसा
06190172 प्रियैस्तैस्तैरुपनमेत् प्रेम-शीलः स्वयं पतिः
06190173 बिभृयात् सर्व-कर्माणि पत्न्या उच्चावचानि च
06190181 कृतम् एकतरेणापि दम्-पत्योरुभयोरपि
06190182 पत्न्यां कुर्यादनर्हायां पतिरेतत् समाहितः
06190191 विष्णोर्व्रतम् इदं बिभ्रन्न विहन्यात् कथञ्चन
06190192 विप्रान्स्त्रियो वीरवतीः स्रग्-गन्ध-बलि-मण्डनैः
06190193 अर्चेदहर्-अहर्भक्त्या देवं नियमम् आस्थिता
06190201 उद्वास्य देवं स्वे धाम्नि तन्-निवेदितम् अग्रतः
06190202 अद्यादात्म-विशुद्ध्य्-अर्थं सर्व-काम-समृद्धये
06190211 एतेन पूजा-विधिना मासान्द्वादश हायनम्
06190212 नीत्वाथोपरमेत् साध्वी कार्तिके चरमेऽहनि
06190221 श्वो-भूतेऽप उपस्पृश्य कृष्णम् अभ्यर्च्य पूर्ववत्
06190222 पयः-शृतेन जुहुयाच् चरुणा सह सर्पिषा
06190223 पाक-यज्ञ-विधानेन द्वादशैवाहुतीः पतिः
06190231 आशिषः शिरसादाय द्विजैः प्रीतैः समीरिताः
06190232 प्रणम्य शिरसा भक्त्या भुञ्जीत तद्-अनुज्ञया
06190241 आचार्यम् अग्रतः कृत्वा वाग्-यतः सह बन्धुभिः
06190242 दद्यात् पत्न्यै चरोः शेषं सुप्रजास्त्वं सुसौभगम्
06190251 एतच् चरित्वा विधिवद्व्रतं विभोर् ।अभीप्सितार्थं लभते पुमानिह
06190252 स्त्री चैतदास्थाय लभेत सौभगं ।श्रियं प्रजां जीव-पतिं यशो गृहम्
06190261 कन्या च विन्देत समग्र-लक्षणं ।पतिं त्ववीरा हत-किल्बिषां गतिम्

06190262 मृत-प्रजा जीव-सुता धनेश्वरी ।सुदुर्भगा सुभगा रूपम् अग्र्यम्
06190271 विन्देद्विरूपा विरुजा विमुच्यते ।य आमयावीन्द्रिय-कल्य-देहम्
06190272 एतत् पठन्नभ्युदये च कर्मण्य् ।अनन्त-तृप्तिः पितृ-देवतानाम्
06190281 तुष्टाः प्रयच्छन्ति समस्त-कामान् ।होमावसाने हुत-भुक् श्री-हरिश्च
06190282 राजन्महन्मरुतां जन्म पुण्यं ।दितेर्व्रतं चाभिहितं महत् ते